

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI
O‘RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA’LIMI MARKAZI

NAFISA YUSUPOVA

MUSIQA SAVODI, METODIKASI VA RITMIKA

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi
tomonidan pedagogika oliy o‘quv yurtlari hamda
kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma sifatida
tavsiya etilgan*

«Musiq» nashriyoti
Toshkent
2010

85.31
Y88

Yusupova, Nafisa Yusupovna.

Musiqa savodi, metodikasi va ritmika: o'quv qo'llanma /N.Y.Yusupova; muharrir B.Ashurov; O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi. – Toshkent: Musiqa, 2010. 180 b.

BBK 85.31□73

Mazkur o'quv qo'llanmada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning musiqa savodi, metodikasi va ritmikaning asosiy masalalari yoritilgan. Bolalarning musiqaviy-iqtisodiy ko'nikma va malakalarini shakllantirishga qaratilgan faoliyati turli usul va uslublar orqali ochib berilgan. Ushbu qo'llanmada ommaviy mashg'ulotlarning rejasi, ularning o'tkazilish tartibi, nazariy bilimlar bayoni, iqtisodiy topshiriqlar, notalari hamda foydalanish uchun qo'shimcha materiallar ham berilgan.

Namunaviy dastur asosida tuzilgan ushbu qo'llanmadan pedagogika oliy o'quv yurtlari hamda kollejlarning o'qituvchilari va talabalari keng foydalanishlari mumkin.

T a q r i z c h i l a r :

H.NURMATOV – Nizomiy nomidagi TDPU Musiqa kafedrası professori.

X.BOBOYEVA – Toshkent pedagogika kolleji
«Musiqa – fan» kafedrası o'qituvchisi.

ISBN 978-9943-307-56-8

© «Musiqa» nashriyoti, 2010.
© Nafisa Yusupova, 2010.

KIRISH

Istiqlol sharofati bilan yurtimizda «Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot barpo etish» yoʻlidan borar ekanmiz, jamiyatimizning barcha sohalarida tup oʻzgarishlar amalga oshirilmoqda.

Oʻsib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama mukammal inson qilib tarbiyalash hozirgi kunning eng dolzarb muammolaridan biri boʻlib turgan bir paytda, xususan, talantlarga pedagogik mahorat sirlarini oʻrgatib borish oʻta zarurligini hayot taqozo etadi.

Boʻlajak musiqa mutaxassislari yosh avlod ongiga yuksak tuygʻularni singdirish, ularda Ona Vatanga muhabbat, goʻzallikka intilib yashash, uni asrash va yaratishga boʻlgan ishtiyoq uygʻotuvchi kasb egalari hisoblanadilar.

Respublikamiz prezidenti I.A.Karimov bu noyob kasb egalarining imkoniyatlarini chuqur his qilgan holda, yosh avlodga musiqiy taʼlim berish zarurligiga alohida eʼtibor qaratib, ularga zarur shart-sharoitlar yaratib berish haqida maxsus farmon chiqardi. Unda taʼkidlanganidek, «Bolalar musiqa va sanʼat maktablarini zamonaviy oʻquv va musiqa anjomlari bilan taʼminlash» bugungi kun talablaridan biri boʻlib hisoblanadi.

Bolalar musiqa va sanʼat maktablarining moddiy va texnik bazasini mustahkamlash, ularning faoliyatini yanada yaxshilash boʻyicha 2009–2014-yillarga moʻljallangan davlat dasturini tayyorlash chora-tadbirlari rejalashtirildi. Bu vazifalarni Oʻzbekiston Respublikasi prezidenti farmoyishidan kelib chiqqan holda amalga oshirish lozimligi taʼkidlab oʻtildi.

Umumtaʼlim hamda M.T.M da musiqa fani boʻyicha davlat oʻquv standartlari va dasturlarini, darslik va metodik, oʻquv qoʻllanmalarini zamonaviy mezonlar asosida takomillashtirish zarurligi taʼkidlanadi.

Musiqiy ta'limning oliy maqsadi: yosh avlodni milliy musiqa merosimizga vorislik qila oladigan hamda musiqa boyligini idrok eta oladigan, yetuk, barkamol, madaniyatli, nafaqat o'z milliy an'alarini, balki boshqa millatlar madaniyatidan boxabar va bu an'ana, madaniyatlarini hurmat qiladigan qilib voyaga yetkazishdan iboratdir. Bunda nafosat tarbiyasining ahamiyati benihoya kattadir. Nafosat tarbiyasining mazmuni serqirra bo'lib, musiqa tarbiya eng asosiy o'rinni egallaydi.

Xalq pedagogikasi o'sib, rivojlanib borayotgan bir davrda xalq musiqiy namunalarini o'rganish atoqli san'atkorlar ijodidan dars jarayonida keng foydalanish musiqa o'qituvchisi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri ekanligi ta'kidlanadi.

Mazkur tavsiyada mavjud pedagogik vazifalar saqlangan holda, O'zbekistonga xos milliy qadriyatlar, an'analar, xalq ijodi, musiqani bolalarning idrok etish qobiliyati darajasiga bosqichma-bosqich tadbiq etish nazarda tutiladi.

Tavsiya etilayotgan qo'llanmadagi musiqa repertuari jonajon vatanga muhabbat, mehnatsevarlik, tabiatni e'zozlash, do'stlik, hamjihatlik, rahm-shavqat kabi hislar musiqiy obrazlar orqali idrok etishga qaratilgan va dars jarayonida quyidagi ijrochilik malakalarini shakllantirish zarur. Tovushni to'g'ri ohangda ijro etish, musiqa ostida ritmik harakatlarni ifodali bajara olish, cholg'u asboblarining tovushiga ko'ra ajrata olish va ularni aniq uslublarda, bolalar cholg'u asboblarida chalishga o'rgatishdan iborat.

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASIDA VA OILADA MUSIQA SAVODINI TARBIYALASHNING AHAMIYATI VA VAZIFALARI

Musiqa savodining ahamiyati va vazifalari maktabgacha ta'lim muassasasida va oilada olib boriladigan barcha tarbiyaviy ishlar, bu oliyjanob fazilatlarni yosh avlodda bog'cha yoshidan boshlab shakllantirishga bog'liq.

Darhaqiqat, musiqa savodini o'rganish bog'cha yoshidan boshlanadi. Ko'pgina bolalar maktabgacha tarbiya davrida bog'chaga qatnab, bog'chadagi musiqa mashg'ulotlarida dastlabki musiqaviy malakalarni hosil qiladilar. Ko'pgina qo'shiqlar va o'ynlarni o'rganib olgan hamda ritm va raqs harakatlari bilan tanishgan bo'ladilar. Uyda tarbiyalangan bolalar ham muayyan musiqaviy tasavvurga ega bo'ladilar: radio va televideniya orqali eshittiriladigan bir qancha musiqa asarlari ularga tanish bo'ladi. Garchi ana shu bilimlar sistemaga solinmagan bo'lsa-da, musiqa o'qituvchisi bolalarda musiqadan nazariy tushunchalar hosil qilishda o'sha bilimlarga ma'lum darajada suyanib ish ko'rishi mumkin.

Bolalar muassasalarida musiqa ta'limiga asos solinadi, shuning uchun musiqa rahbari ayniqsa o'qitish metodikasini yaxshi bilishi, bog'cha yoshidagi kichik bolalarning yosh va individual xususiyatlarini, ularning musiqa va qo'shiqchilik imkoniyatlarini chuqur bilishi zarur.

Musiqa ta'limini shartli ravishda ikki bosqichga bo'lish mumkin. Birinchisi, tayyorlov bosqichi. Bundan ko'zlanadigan asosiy maqsad – bolalarning musiqa uquvini o'stirishdir. Shu vaqt mobaynida bolalar musiqa tovushlarining baland-pastligi va cho'zimi kabi o'ziga xos xususiyatlarni ajrata bilishga o'rganishlari va nota yozuvini o'rganishga tayyorlanishlari kerak. Ikkinchi bosqichda nota savodi,

ya'ni bevosita musiqa tovushlarining grafik usulda ifodalanishi — nota yozuvini o'rganishga kirishiladi.

Musiqa mashg'ulotlari jarayonida bola hayotiy voqelikni musiqiy obrazlar orqali idrok etib boradi. Bolalar yoshiga mos musiqa asarlari kichkintoylarda unutilmas taassurot qoldiradi, ularning ruhiy dunyosini boyitadi. Bog'cha sharoitidagi musiqaviy tarbiya badiiy adabiyot va tasviriy san'at bilan uzviy bog'langan holda amalga oshiriladi. Ashula aytish usuli, janrdagi musiqa asarlari, xususan, syujetli cholg'u pyesalarini tinglash, musiqaviy o'yinlar bilan shug'ullanish va raqsga tushish jarayonida musiqa mashg'ulotlari ko'pincha badiiy so'z bilan belgilanadi. Bola badiiy obrazlarni yorqin tasavvur etishi va chuqur idrok qila olishi uchun tasviriy san'at asarlaridan unumli foydalaniladi. Turli metodlardan foydalanib o'tkaziladigan har bir musiqa mashg'ulotlari kichkintoylarda badiiy estetik zavq uyg'otadi, ularning his-tuyg'ularini rivojlantiradi, ijodiy fikri va nutqini o'stiradi. Bundan tashqari, musiqaviy o'yin va postanovkalar, raqslar bolalarda ritm tuyg'usi, chaqqonlik va harakatchanlik malakalarini rivojlantiradi hamda qomatning to'g'ri o'sishiga yordam beradi. Musiqa uquv qobiliyati asosan quyidagi musiqa uquv turlaridan iborat bo'ladi: musiqaviy uquvi, musiqaviy tovushlarning baland-pastligini his etish qobiliyati, tembr uquvi (musiqa tovushlarining bir-biridan farq qiladigan, o'ziga xos jihatlarini ajrata bilish qobiliyati), ritm tuyg'usi va musiqa xotirasi.

Bolalar bog'chasida olib boriladigan musiqa tarbiyasining asosiy maqsad va vazifalarini quyidagicha belgilash mumkin:

1. Bolalarning musiqa qiziqishini oshirish va uni sevrishga o'rgatish.

2. Musiqa asarlari bilan tanishtirish jarayonida bolalarda emotsional his-tuyg'ularini hosil etish yo'li bilan ularning musiqa haqidagi tasavvurlarini boyitib borish.

3. Bolalarni oddiy musiqa tushunchalari bilan tanishtirish, musiqa tinglash, ashula aytish, musiqa bilan harakat qilish, raqsga tushish va bolalarning oddiy musiqa asboblari kuy chalish ko'nikmalarini shakllantirish va ijodiy qobiliyatini o'stirib borish.

4. Bolalar ovozini asrab tarbiyalash, ashula aytishning dastlabki ko'nikmalarini hosil etish, qo'shiqlarni sodda, ravon, erkin, tabiiy va ifodali kuylashga o'rgatish.

5. Musiqa asaralaridan ta'sirlanish, shu asosda bolalarda musiqaviy did va badiiy muhokama yuritish malakalarini rivojlantirish.

6. Turli musiqa mashg'ulotlari jarayonida improvizatsiya qilish musiqadagi badiiy obrazni o'yin va xor ovozlari vositasida ifoda etish, ma'lum musiqaviy mavzuga yangi o'yin o'ylab topish.

7. Musiqaviy tarbiya mashg'ulotlarini bog'cha hayoti bilan bog'lash, bog'chada o'tkaziladigan turli mashg'ulotlarda va marosimlarda o'rganilgan kuy va qo'shiqlardan keng foydalanish, turli ertaliklar, konsertlar uyishtirish vositasida musiqa kundalik hayotimizning ajralmas yo'ldoshi ekanligi haqida bolalarda tushuncha hosil qilish.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Musiqiy ta'lim jarayonida musiqa savodini o'rgatishdan asosiy maqsad nimalardan iborat ?

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqaviy tarbiyasi mashg'ulotlarda, kundalik hayotda qanday takomillashadi?

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqaviy tarbiyasi haqida nimalarni bilasiz?

Musiqiy tovushlar va ularning xususiyatlari.

Tovushqator registr va ularning vazifalari

Tabiatda uchraydigan hamma tovushlar musiqali va shovqinli tovushlarga ajratiladi. Shovqinli tovushlar qasirlash, g'ijirlash, dukullash, gumburlash singarilar bo'lib, aniq balandlikka ega emas. Shuning uchun ular musiqada qo'llanilmaydi. Musiqaviy tovushlar esa ma'lum balandlikka ega bo'lib, insondagi eshitish analizatori bu tovushlarni payqab oladi. Musiqiy tovushlar turi, xususiyatiga ko'ra, bir-biridan farq qiladi. Bu xususiyatlar tovushning balandligi, qattiqligi, davomiyligi va tembrdan iboratdir. Tovushlar balandligi tebranuvchi jismning tezligiga bog'liqdir. Tebranish qancha tez bo'lsa, tovush shunchalik baland bo'ladi

va aksincha, tebranish qanchalik sust bo'lsa, tovush shunchalik past bo'ladi. Tovush qattiqligi tovush manbayi bo'lgan jismning tebranish amplitudasiga bog'liqdir. Tovush qanchalik qattiq bo'lsa, shuncha qattiq ishlatiladi va aksincha. Tovush cho'zimi manbayi tebranishining davom etishiga bog'liq bo'ladi.

Musiqa ijrochiligi uchun belgilangan musiqaviy sistema o'zaro munosabatda bo'lgan muayyan balandlikdagi tovushlar tizilmasidan (qatoridan) iboratdir. Tovushlarning o'z balandligiga qarab joylashishi sistemasiga **tovushqator** deyiladi. Musiqaviy sistemaning to'liq tovushqatorlarida 88 ta xilma-xil tovushlar bor. Musiqaviy sistema tovushqatorlari yettita mustaqil nomga ega bo'lgan asosiy bosqichlardan iboratdir.

I	II	III	IV	V	VI	VII
Do	Re	Mi	Fa	Sol	Lya	Si

Bu asosiy tovushlar fortepianoning oq klavishlari (bosqich pardalari) tovushlariga mos keladi.

Tovushqatorlarining bu yettita bosqichi ma'lum bir vaqtda takrorlanib turadi. Bunda yuqori tomon sanalgan har bir 8-tovush 1-tovushga nisbatan ikki baravar kuchliroq tebranish natijasida hosil bo'ladi va shu sababdan ikki marta baland bo'lib eshitiladi. Bir xil nomdagi tovushlar oralig'iga **oktava** deyiladi. Demak oktava tovushlarining yetti asosiy bosqichini o'z ichiga birlashtiradi. Butun tovushqator bir necha oktavaga bo'linadi. Har bir oktavaning «Do» tovushi boshlang'ich bosqichning tovushi deb qabul qilingan.

Cholg'u asboblari tovushlarning yoki inson ovozinin ma'lum bir bo'lagiga **registr** deyiladi. Registrlar uch xil bo'ladi: pastki, o'rta, yuqori registrlar.

Registrlar haqidagi tushunchani mustahkamlash va o'zlashtirishni tekshirib ko'rish uchun quyidagi o'yin-mashqni o'tkazish foydali. Tarbiyachi qo'shiqni turli registrlarda chaladi, bolalar esa ularni qo'l harakatlari bilan ko'rsatib borishlari kerak. Agar qo'shiq yuqori registrda chalinayotgan bo'lsa, ular qo'llarini yuqoriga ko'tarishadi, pastki registrda chalinayotganda — pastga tushurishadi, o'rta registrda esa qo'llarini oldinga uzatishadi. Bu o'yinni tikka turib bajarish

yaxshiroq bo'ladi. Bunda ko'zlanadigan asosiy maqsaddan tashqari, bir yo'la go'yo jismoniy yengillikka ham erishish mashg'ulotda ko'tarinki ruh paydo qiladi.

Tovushlarning baland-pastligini aniqlash birinchi oktava bilan cheklangach, shu tovushlarni eshitishnigina emas, balki ularni kuylashni ham talab etish kerak. O'shanda bolalarning eshitib, tasavvur hosil qilishlari bilan bir vaqtda qo'shiqchilik sezgilari paydo bo'la boradi, chunki eng baland tovushlar qo'shiq aytishda o'rtacha va past tovushlarga qaraganda ko'proq zo'r berishni talab etadi.

Musiqa savodi musiqaning ifoda vositalari musiqa tovushlarining yozish usullari va musiqa nazariyasi bo'yicha dastlabki ma'lumotlar bilan tanishtiriladi hamda shu bir qatorda, notaga qarab ashula aytish bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni ham o'z ichiga oladi. Nota yozuvi haqidagi tushunchalarni ifodalaydigan va musiqa savodi bilan yuritiladigan maxsus bilimni **nota savodi** deyiladi. Tovushlar joylashgan besh chiziq **nota chiziqlari** deb ataladi. Besh chiziqni birlashtirib turgan bir chiziq **takt chizig'i** deyiladi. Nota yozuvi boshi **sol kaliti** deyiladi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Musiqiy tizimning to'liq tovushqatorida necha xil tovush bor?
2. Registrlar necha xil bo'ladi?

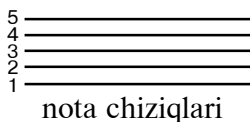
Musiqiy tovushlarning yozilishi. Kalitlar. Kalitlar haqida tushuncha

Musiqa tovushlari **nota** deb ataladigan maxsus belgilar yordami bilan yoziladi. Nota belgilari o'rtasi bo'sh yoki bo'yalgan doirachalardan iborat bo'ladi. Tovushlarning xilma-xil cho'zimini ko'rsatish uchun bu doirachalarga vertikal tayoqchalar, dumchalar qo'shib yoziladi. Tovushlarning balandligini aniqlash uchun notalar beshta parallel chiziqdan iborat va nota yo'liga yoziladi.

Notalar chiziqlarga, chiziqlar orasiga, chiziqlarning ustiga va ostiga yozilishini, asosiy chiziqlar yetishmay qolganda esa notalar qo'shimcha, qisqa chiziqlarga yozilishi uqtiriladi. Nota chiziq boshida maxsus belgi — skripka kaliti bo'lmaguncha yozilgan notalardan

birontasini ham atay olmaymiz, bu kalit notalar nomini ochib beradi. Kalitning ikkinchi nomi bo‘lgan «Sol» kaliti bilan ham tanishtiriladi, o‘z gajagi bilan nota yo‘lining ikkinchi chizig‘ini qamrab oladigan kalit **sol** notasining o‘rnini ko‘rsatishini, shu sababdan uning **sol kaliti** deb atalishini tushuntirib beradi. **Sol** notasining qayerda turganligini bilib olgan bola boshqa notalarni ham topishi mumkin. Bolalar notaning o‘rnini qanday topish kerakligini juda tez tushunib oladilar; bu narsa maroqli o‘yinga aylanib ketadi; o‘yin paytida bolalar qayerda qanday nota yozilishini esda qoldiradilar.

Chiziqlar pastdan yuqoriga qarab sanaladi. Nota yo‘lining boshlang‘ich qismida beshta chiziqdan birlashtiruvchi vertikal chiziq qo‘yiladi.

mak - tab - ga kel - gim

gul - lo - la yax - shi

Bolalarning nota yozuvini bemalol tushunib 1-oktava doirasidagi har bir notaning o‘rnini yaxshi bilib olishlari uchun quyidagi mashqlarni tavsiya etish mumkin:

a) tarbiyachi notalarning nomlarini aytib turib yozdiradi yoki doskaga yozib beradi, bolalar esa ularni nota yo‘liga yozishlari kerak;

b) tarbiyachi qo‘shiq kuyini kuylaydi, bolalar esa qo‘shiqning kuyuni ko‘rgazmali qurollar orqali nota chiziqlariga joylashtiradilar.

Bu mashqlarni bolalar mustaqil ravishda bajarishadi, so‘ngra ulardan biri shu mashqni doskada ko‘rsatib beradi.

Tovushlar puxta o‘rganilgandan keyin eshitib bajariladigan har xil mashq turlari katta foyda keltiradi.

Musiqada notalar nomlanishi bilan birga, turli cho‘zimlarga ham egadir.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Kalitlar orasida eng ko‘p qo‘llaniladigan kalitning nomi nima?
2. Musiqiy tovushlarni yozishda qanday chiziqlardan foydalaniladi?

Notaning nota chizig'ida qanday yozilishi

Notalar nota yo'liga undagi chiziqlar ustiga, chiziqlar oralig'iga yoziladi. Tovushlar qanchalik baland bo'lsa, nota belgilari nota yo'lining shunchalik yuqori yo'liga yoziladi.

Nota yozuvida asosiy chiziqlardan tashqari ayrim notalar uchun yana qisqa, qo'shimcha chiziqlar ham ishlatiladi. Nota yo'lining yuqorisida joylashgan qo'shimcha chiziqlar birinchi chiziqdan boshlab yuqoriga tomon, notaning o'zidan pastda joylashgan qo'shimcha chiziqlar, birinchi chiziqdan boshlab, pastga tomon sanaladi.

Nota doiralarida ikkinchi va uchinchi chiziqlar orasida va undan ham pastroqda joylashgan bo'lsa, tayoqchalar yuqoriga qarab, o'ng tomondan, uchinchi va undan yuqori chiziqlarda joylashgan bo'lsa, pastga qarab, chap tomondan qo'yiladi.

Musiqada notalar nomlanishi bilan birga, turli cho'zimlarga ham egadir. Ularning ko'rinishini quyidagicha tasvirlash mumkin:

- – butun nota
- ♪ – yarim nota
- ♩ – chorak nota
- ♪ – nimchorak nota ba hokazo...

«Sol» notasini misol qilib olib, 4/4 o'lchovda yozilsa, bunday ko'rinishda bo'ladi:

Notadan keyin nuqta qo'yish bilan nota cho'zimini teng yarmiga uzaytirish mumkin:

Bastakor turli nota va nota cho‘zimlarini tanlab, yangi ohang, kuy yaratadi.

Kalitlar

Tovushlarning ma’lum bir balandligi, nota yo‘lidagi chiziqlar ustiga va oralig‘iga qo‘yiladigan maxsus belgi bilan ifodalanadi. Bunga **kalit** belgisi deyiladi. Kalit belgisi nota yo‘lining boshida, asosiy chiziqlardan biriga qo‘yiladi va u nota yo‘lidagi biron-bir chiziq markazini kesib o‘tgan bo‘ladi. Bundan tashqari, kalit belgisi bironta chiziqda turgan notaning ma’lum balandlikdagi tovush nomini belgilaydi. Nota yo‘lidagi qolgan tovushlar balandligi mana shu notaga moslanadi.

Kalitlar xilma-xil bo‘ladi. Ular orasida eng ko‘p qo‘llaniladigani skripka hamda bas kalitidir. Skripka kaliti ikkinchi chiziq ustida joylashgan bo‘lib, birinchi oktavaning sol tovushi balandligini ifodalaydi.

Bas (fa) kaliti to‘rtinchi chiziq ustida joylashgan bo‘lib, kichik oktavaning *fa* tovushi balandligini ifodalaydi. Tovushqatorning qolgan barcha bosqichlari mana shu tovushdan boshlab sanaladi.

Musiqaning ifoda vositalari

Tersiya bo‘yicha joylashgan yoki joylashishi mumkin bo‘lgan ayni vaqtda qo‘shilib eshitiladigan uch va undan ortiq tovushlar qo‘shilmasiga **akkord** deyiladi. Uchta tovushdan iborat tersiya bo‘yicha joylashgan akkord uchtovushlik bo‘ladi. Uchtovushlikning qaysi holatda bo‘lishi shu uchtovushlik tarkibiga kiradigan tersiyalarning joylashuv tartibiga va holatiga bog‘liqdir. Akkord

tovushlar tersiya bo'yicha joylashgan bo'lsa, unga akkordning asosiy ko'rinishi deyiladi. Akkordning har bir ko'rinishi mustaqil nomga ega. Tovushlarning nomlari asosiy ko'rinishdagi akkordning pastdan yuqoriga tomon joylashgan tovushlari hosil qilgan intervallar nomidan kelib chiqadi.

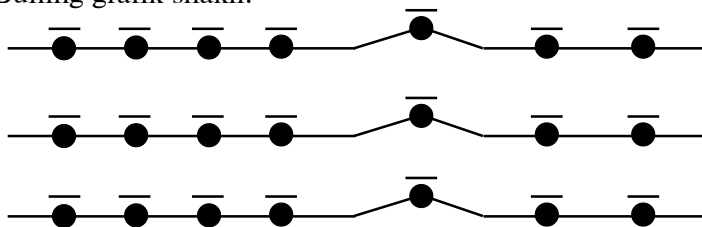
Uchtovushlikda eng pastki, eng asosiy tovush **prima**, ikkinchi yoki o'rta tovush **tersiya**, uchinchi yoki yuqori tovushi **kvinta** deb ataladi.

Uchtovushlikda tovushlar joylashuvi tartibi o'zgarsa, ya'ni eng pastki tovush tersiya yoki kvinta bo'lsa, bu xildagi tuzilma uchtovushlik aylanmasi deyiladi. Major va minorning barcha bosqichlarida uchtovushlik tuzish mumkin. Har bir uchtovushlik mustaqil nomga ega. Shu singari agar tonliklar «re» tovushi bo'lsa, tonlik «re» major bo'ladi va hokazo. Xalq musiqasi uchun xilma-xil xarakterlidir, lekin hozirgi vaqtda asosiy o'rinni major bilan minor ladi egallab turibdi.

«Oymomo» qo'shig'idan

Buning grafik shakli:

Musiqada dinamik iboralarning qo'llanilishi

Kuy — ohang qo'shiqlar ijrosi yoqimli bo'lishi yoki biror musiqiy obrazni yanada boyitib tinglovchilarga eshittirish uchun musiqada dinamik belgilar qo'llaniladi. Tovush qanday kengaytirilishini ko'rsatuvchi, italyanchadan olingan bu belgilar nomlanishini va

ma'nosini butun dunyo xalqlari bir xil tushunadilar. Dinamik belgilar quyidagicha yoziladi va talaffuz qilinadi.

A) Muttasil balandlik darajasi:

Fortissimo – *ff* – juda baland.

Forte – *f* – baland.

Metssoforte – *mf* – o'rtacha baland.

Pianissimo – *pp* – juda past.

Piano – *p* – past.

Metssopiano – *mp* – o'rtacha past.

B) Muttasil o'zgaruvchi balandlik:

————— Kreshcendo yoki kuchaytirish belgisi.

Poko a poko kreshcendo – sekin-asta pasayish.

————— Diminuendo yoki pasaya borish belgisi.

Poko a poko diminuendo – sekin-asta pasayish.

Morendo – so'na boshlash.

V) Balandlik darajasini o'zgartirish uchun:

Piu forte – yana baland.

Meno forte – sal baland.

Sforzando – *sf* – ayrim tovushlarning keskin zarbi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Musiqadagi dinamik belgilar qanday belgilanadi ?
2. Musiqadagi dinamik iboralar qayerga joylashtiriladi?

Intervallar va intervallarning aylanmasi

«Interval» – bu lotinchadan olingan so'z bo'lib, oraliq yoki masofa ma'nosini anglatadi. Musiqada esa ikki tovush oralig'ini bildiradi.

Birin-ketin yoki bir vaqtda eshitilgan ikki tovush qo'shilmasi **interval** deyiladi. Intervallar melodik hamda garmonik shaklda bo'ladi.

Melodik intervalda tovushlar birin-ketin eshitiladi. Masalan:

Garmonik intervalda tovushlar baravariga eshitaladi. Masalan:

Har bir interval ikki miqdor son va sifat miqdori bilan aniqlanadi. Miqdori bosqichlar soni bilan ifodalanadigan intervallar **son miqdorli intervallar** deyiladi.

Miqdori ton va yarim tonlar bilan ifodalangan intervallar **sifat intervallar** deyiladi. Barcha garmonik intervallar va melodik intervallar asosan eng pastki tovushidan yuqoriga qarab o'qiladi. Intervalning pastki tovushi **interval asosi**, yuqori tovushi esa **intervalning cho'qqisi** deyiladi.

Bir oktava oralig'ida hosil bo'lgan intervallar **oddiy intervallar** deyiladi. Hammasi bo'lib, sakkizta oddiy intervallar bor. Ularning nomi shu intervallar hisobiga kiradigan bosqichlar soniga bog'liqdir. Intervallar lotin tilida tartibli sonlar bilan nomlanadi. Tartibli sonlar interval yuqori tovushining pastki tovushiga nisbatan nechanchi bosqichda turganligini bildiradi.

Interval tovushlarning bir joydan ikkinchi joyga ko'chishi natijasida pastki tovush yuqoriga va yuqoridagi tovush pastga joylashadi. Bunga interval aylanishi deyiladi.

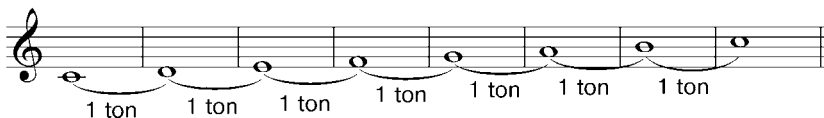
Interval tovushlarning aylanishi 2 yo'l bilan amalga oshiriladi:

1. Interval asosini (pastki tovushini) bir oktava yuqoriga ko'tarish.

2. Interval cho'qqisini (yuqori tovushini) bir oktava pastga ko'chirish.

Mazkur intervalning aylanishi natijasida yangi interval hosil bo'ladi. Qoida bo'yicha barcha sof intervallar sofga, kichik intervallar kattaga, katta intervallar kichikka, ortilgan intervallar kuchaytirilganga, kuchaytirilgan intervallar ortilganga aylanadi va aksincha.

Agar biror interval va uning aylanmasini birlashtirsak, oktava hosil bo'ladi. Shu sababdan, bir biriga aylanadigan intervallar sifat miqdorining yig'indisi hamma vaqt olti tonga ega bo'ladi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

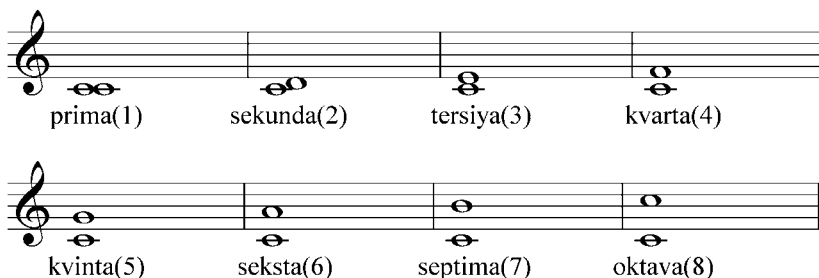
1. Interval aylanishi deb nimaga aytiladi?
2. Interval deb nimaga aytiladi?

Intervallarning bosqichlari va ularning turlari

Intervallarni o'rganish davomida o'qituvchi o'quvchilardan nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan birga, shu bilimlarni amalda qo'llay bilish ko'nikmalarini egallash ham talab etadi. Ular berilgan notadan boshlab har bir yangi intervalni tuza bilishlari bilangina kifoyalanib qolmasdan, uni pastdan yuqoriga yoki yuqoridan pastga qarata kuylashni ham, dastlab eshitib olib, melodik bayon qilishni, so'ngra garmonik bayon qilishni, ham topa bilishlari kerak.

Intervallar solfedjo qilish malakalarini egallashga yordam beradi. Shu sababli o'qituvchi o'quvchilarga turli topshiriq va mashqlarni berib borishi lozim. Intervallarni aniqlashga mo'ljallanadigan yozma va og'zaki diktantlar ham shular jumlasiga kiradi yoki og'zaki topshiriqlar berish mumkin.

Musiqada 8 ta asosiy interval bor. Bular — **prima, sekunda, tersiya, kvarta, kvinta, seksta, septema** va **oktavalardir**.

Har bir asosiy intervalning aniq ton o'lchovi bor. Prima — 0, sekunda-1ton, tersiya-2ton, kvarta-2.5ton, kvinta-3.5 ton, seksta-4.5 ton, septema-5.5 ton, oktava-6 ton.

Bunday intervallarni har qanday tovushdan yuqoriga yoki pastga qurish mumkin.

a) birinchi oktavaning lya, re, fa, mi tovushlaridan intervallar tuzish;

- b) musiqa misolida uchraydigan intervallarni aniqlash;
- c) tanish qo'shiqlardagi, shuningdek, notaga qarab o'rganib olinayotgan yangi qo'shiq yoki mashqlardagi kuyning interval tuzilishini aniqlash.

Ana shularning hammasi qo'shiqni ongli ravishda o'rgana borishga, talaffuzning aniq ravshan bo'lishiga yordam beradi.

Notaga qarab, nota bilan kuylash

Qo'shiq har bir o'quvchidagi musiqa qobiliyatini rivojlantirishga hamda bolaning barkamol avlod kishisi bo'lib o'sishiga yordam beradi. Bolalar bog'chasida o'rganiladigan har bir qo'shiq mazmuni va xarakterini ongli ravishda tushinishga o'rganish kerak bo'ladi. Avvalambor, tarbiyachi biror bir she'rni bolalar yod olishida dasturdan foydalangan holda o'rgatadi. Har bir she'r bolaning yoshi, guruhi hamda fasllarga, bayramlarning turlariga qarab tanlanadi.

Qo'shiq bolalar hayotida muhim rol o'ynaydi. Qo'shiq inson tafakkuri va ongini rivojlantiradi. Biz qo'shiq orqali jumbushga kelamiz, armon qilamiz, xayol suramiz (bu hol ko'proq kattalarda bo'ladi).

Biz qo'shiqni bolalarga o'rgatayotganda avval qo'shiqning kuyini, keyingina she'rini misrama-misra o'rgatamiz. Qo'shiqning kuyini o'rgatayotganda to'rt xil musiqa asboblari orqali chalib yoki bo'lmasa, biror-bir jonivorlarning ovozlarni berib o'tishimiz mumkin. She'rni esa bo'g'inlarga bo'lib yoki chapaklar orqali yod oldiriladi.

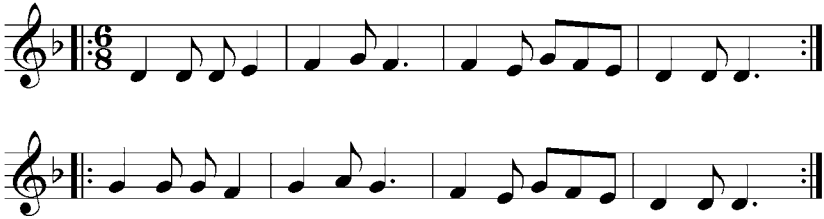
Bolalar she'rni tezroq yod olishlari uchun she'r matnlarini takror va takror aytishimiz kerak bo'ladi. Agar bolaning xayoli joyida bo'lmasa, musiqa tovushlarini va she'rni tez yod olishlari murakkab bo'ladi. Bog'cha yoshidagi bolalarning ongi hali rivojlanmagan bo'ladi. Shuning uchun ular kuyni sekin, uzoq muddatda yod olishadi. Bolalarga musiqa tovushlarini tushuntirib o'rgatish zarur.

O'zbekiston Mustaqillikka erishgandan buyon, barcha sohalarida, shu jumladan, Xalq ta'limida ham ko'p yangiliklar ro'y bermoqda.

Gullar raqsi
(o'zbek xalq raqsi)

O'rta guruh uchun

O'rtacha

Do majorni kuylaymiz

Shoshmasdan xursandlik bilan

Do, re, mi, fa, sol, lya, si to - vush - lar - ning sa - ra - si.

Tar - tib bi - lan bir qa - tor «Do» - dan ayt - sang Do ma - jor!

mf U - ni cha - lib kuy - la - sang, ja - rang - lay - di o - vo - zi.

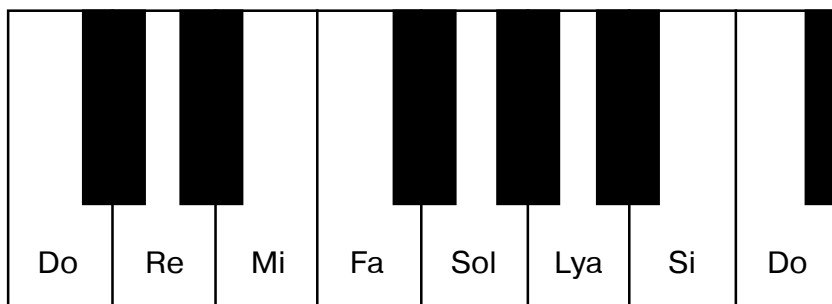
Bo - shing uz - ra go' - yo - ki, ga - la qush - lar par - vo - zi.

Lad va tonliklar

Musiqa savodining ushbu muhim bo'limlaridan birida asosiy lad (parda) bog'lanishlarini o'rganish hamda parda turlari va ularning tuzulishi (major va minor) bilan, tonlik (ohangdoshliklar) va intervallar haqidagi

tushuncha bilan tanishtiramiz. Aniq — sof talaffuzga erishish uchun bolalarda ladni bilish tuygʻusini oʻstirib borish zarur. Bu ish bolalarning qoʻshiq aytishlariga oʻrgata boshlagan paytdan boshlanmogʻi kerak.

Lad va tonlikni oʻrganishda altiratsiya (oʻzgartma) belgilari bilan ham tanishtiriladi. Fortepiano klavishlari oktavada yettita oq va beshta qora klavishi borligini bilamiz.

Biroq bir klavishdan ikkinchisigacha boʻlgan oraliq har xil. Agar shu klavishlar oʻrtasida qora klavish boʻlmasa — bu oraliq oq klavishdan qora klavishgacha boʻlgan oraliq kabi, yarim ton deb ataladi. Agarda oq klavishlar oʻrtasida qora klavishlar boʻlsa, bu oraliq butun tonga teng boʻladi.

Oʻqituvchi oq klavishlarning oʻz nomlari borligini qora klavishlarning nomi yoʻqligini, bularning oq klavishlar nomlariga bogʻliq ekanligini tushuntirib beradi. Agar tovushni yarim ton koʻtarish yoki pasaytirish kerak boʻlsa, qora klavishlar ishlatiladi va

qora klavish qaysi tovushning ko'tarilayotganiga yoki pasaytirilayotganiga qarab nomlanadi.

♭ – «bemol» tovushni 0,5 ton pasaytiradi.

– «diyez» tovushni 0,5 tonga ko'taradi.

♮ – «bekar» pasaygan hamda ko'tarilgan tovushlarni asl holiga qaytaradi.

Bu belgilar ko'tarish yoki pasaytirish kerak bo'lgan tovush (nota) oldiga qo'yiladi.

Alteratsiya belgilarini tushuntirishda agar biror belgi nota oldida tursa, uning ta'siri shu taktgagina yoyilishini, belgi kalit oldida bo'lsa, uning ta'siri butun asarga yoyilishini ko'rsatib o'tish zarur.

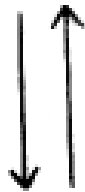
Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Lad deb nimaga aytiladi va ularning qanday turlari bor?
2. Alteratsiya belgilarining nomlarini ayting?

Dirijorlik qoidalarini

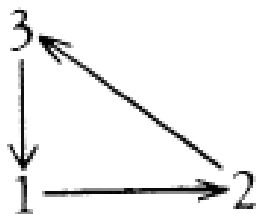
Dirijor fransuzcha «diriger» – *boshqarish, yo'lga solish* degan ma'noni anglatadi. Dirijor musiqa asarini ijro etuvchi jamoa, solistlar, xor, orkestrga rahbarlik qiluvchi san'atkor. Dirijor musiqa asarining ommaviy ijrosiga qadar ijrochi jamoa bilan bo'lgan hamma tayyorgarlikni olib boradi. Asosiy ijro vaqtida esa konsert yoki spektaklda asarning o'ynalish tezligi, dinamik ayrim to'da yoki yakka ijrochilarni to'xtash yoki ijro qilish vaqtlarini ko'rsatib turadi, jamoani birlashtiradi, ruhlantiradi va asarning badiiy ijrosi uchun harakat qiladi. Dirijor o'ng qo'lida kichik tayoqcha ushlab, musiqa asaridagi taktlarning birinchi kuchli sanog'ini pastga tushirish bilan ko'rsatib turadi.

Yuz, qo'l, bosh va gavda harakatlari va mimikalar bilan asar mohiyatini anglatib, qanday ijro etishini ko'rsatadi.

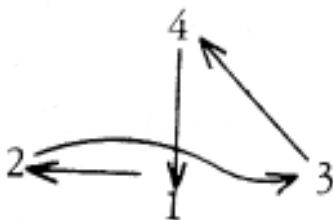
Ikki chorak (2/4) o'lchovida dirijyorlik qilish uchun chiroyli qomat bilan tik turib, ikkala qo'l, yelka balandligida oldinga ko'tariladi, barmoqlar bo'sh qo'yiladi. Nafas olib, ikkala qo'l bir tekisda quyidagi ko'rsatilgan chiziq qo'yilgan yo'nalish bo'yicha harakatlantiriladi. «Bir» deganda qo'llar

pastga tushib, yonga ketadi; «ikki» deganda esa yuqoriga ko'tariladi va bu harakat bir maromda musiqa tugaguncha takrorlanaveradi.

«Uch chorak» (3/4) o'lchovida dirijyorlik faoliyati chiroyli qomat bilan dirijyorlik holatini egallab, ikkala qo'l bir-biriga teskari uch yo'nalishda quyida chizib qo'yilganidek, harakatlana boshlaydi.

«Bir» deganda, qo'l pastga tushuriladi, «ikki» deganda, yon tomonga ketadi, «uch» deganda, esa yuqoriga ko'tariladi va bu harakat bir maromda musiqa tugaguncha takrorlanaveradi.

«To'rt chorak» (4/4) o'lchovida dirijyorlik qilganda qo'l 4 yo'nalishda harakatlanadi:

«bir» deganda, qo'llar pastga tushuriladi;

«ikki» deganda, ular bir-biri tomon yo'naltiriladi;

«uch» deganda, o'ng qo'l yonga, chap qo'l chapga yo'naltiriladi; «to'rt» deganda, esa qo'llar yuqoriga ko'tariladi.

Dirijyorlik harakatlari bir tomonda musiqa tugaguncha davom ettiriladi.

Qaysi o'lchovda dirijyorlik qilinishdan qat'iy nazar, kuy tugaguncha xuddi osilib turgan ipni uzgandek, bir past qotib turiladi.

Tegishli o'lchovni o'rganish paytida uning o'ziga xos xususiyatlarni aniqlab, shu o'lchovni asarning badiiy obrazi bilan bog'lash kerak. 2/4 o'lchovining ko'pincha raqs musiqasida uchrashini harakatlarining aniqligi, shu musiqaga xos xususiyat ekanligini, polkalarda, «Jonon» singari xalq raqslarida buni yaqqol ko'rish mumkinligini ta'kidlab o'tish mumkin. Aksincha, 3/4 o'lchovida yozilgan raqslar harakatlar-ning tekisligi bilan ajralib turadi, masalan, vals gir aylanib o'ynaladi, polonez (polyak milliy raqsi) salovatli bo'lib, tizzalarni ohista egib-egib o'ynaladi. Tantanali bayram marshlari, madhiyalar va boshqa musiqa asarlari faqat aniqlik bilangina emas, balki hajm kengligi va tovush yangrashining bir tekisligi bilan ham ajralib turadi, bunday asarlar 4/4 o'lchovida yozilgan bo'ladi. Mana shu o'lchovlar orqali dirijyorlik harakati amalda bajariladi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Drijyorlik necha o'lehamdan iborat?
2. Qo'l harakatlari bilan ko'rsatib bering?

Major, minor va uchtovushliklar hamda ularning yozilishi

Tonika va alteratsiya tushunchalarini bilib olgandan keyin, Yevropa musiqasida keng yoyilgan asosiy ladlar major va minor bilan bevosita tanishishga o'tish mumkin. Dastlab lad tovushini ko'rib chiqish va esda qoldirish shart emas, bolalarni eshitib olib, major va minor ladlarini ajrata bilishga o'rgatish mumkindir.

Odatda, majorni shodiyona, xushchaqchaq lad sifatida, minorni esa xazin, mungli lad sifatida bir muncha soddalashtirilib aniqlanadi.

Major va minorning barcha bosqichlaridan uchtovushlik tuzish mumkin.

Har bir uchtovushlik tuzilgan bosqichga qarab mustaqil nomga ega bo'ladi:

I bosqich uchtovushligi tonika uchtovushligi deyiladi.

IV bosqich uchtovushligi subdominanta uchtovushligi deyiladi.

V bosqich uchtovushligi dominanta uchtovushligi deyiladi.

Ular majorda TSD harflari bilan, minorda esa tsd harflari bilan belgilanadi.

Tersiya bo'yicha joylashgan yoki joylashishi mumkin bo'lgan va ayni vaqtda qo'shilib eshitilgan uch va undan ortiq tovushlar qo'shilmasiga **akkordlar** deyiladi.

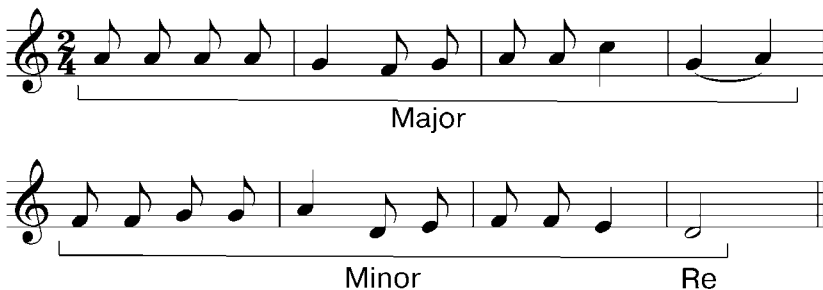
Uch tovushdan iborat tersiya bo'yicha joylashgan akkord **uchtovushlik** deyiladi.

Uchtovushlikning qaysi holatda bo'lishi shu uchtovushlik tarkibiga kiradigan tersiyalarning joylashuv tartibi va holatiga bog'liqdir.

O'qituvchi major va minor haqidagi tasavvurlarini mustahkamlash uchun o'quvchilarga xilma-xil mashqlarni berish mumkin:

a) o'qituvchining ijro etadigan kuyini eshitib olib, uning qanday ladda yozilganini aniqlash;

b) major va minorda yaratilgan kuyni tinglatadi, o'quvchilar esa qaysi kuy qanday ladda yozilganini ifodalaydi.

Major va minor ladlari orqali tuzilgan uchtovushliklar kuy-qo'shiqlarning chiroyli yangrashini ta'minlab beradi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Major deb nimaga aytiladi?
2. Minor deb nimaga aytiladi?
3. Uchtovushliklarni yozib ko'rsatib bering.

Akkordlar haqida tushuncha

Akkord tovushlari tersiya bo'yicha joylashgan bo'lsa, unga akkordning asosiy ko'rinishi deyiladi. Akkordning har bir ko'rinishi mustaqil nomga ega. Tovushlarning asosiy ko'rinishidagi akkordning pastdan yuqoriga tomon joylashgan tovushlari hosil qilgan intervallar tomonidan kelib chiqadi.

Agarda akkordda tersiya bo'yicha joylashgan to'rtta tovushidan tuzilsa, **septakkord** deyiladi. Septakkordning ikki chetidagi tovushlar oralig'i septima intervalida bo'ladi. Shuning uchun ham bu akkord septakkord nomini olgan.

Musiqada septakkordning xilma-xil ko'rinishi uchraydi, ularni ham uchtovushliklar singari istalgan bosqichdan tuzish mumkin. Major va garmonik minorning beshinchi bosqichidan tuzilgan septakkord juda ko'p tarqalgandir. Bu akkordga **dominant septakkord** deyiladi.

Dominant septakkord yuqori tomonidan kichik tersiya qo'shilgan major uchtovushligidan hosil bo'ladi. Dominant septakkord tovushlari asosiy tovushdan boshlab sanalganda prima tersiya

kvinta va septimadan iborat. Dominant septakkord quyidagi belgi bilan yoziladi V7 harfi yozilganda D7 bo'ladi.

Dominant septakkord quyidagi tersiyalardan iborat:

V dan VII bosqichgacha — katta tersiya;

VII dan II bosqichgacha — kichik tersiya;

II dan IV bosqichgacha — kichik tersiya.

Dominant septakkord majorda ham, minorda ham bir xil tartibda tuziladi.

Qo'shiqni yod olish

O'qituvchining qo'shiq ijro etishi va uni o'rgatishi jarayonidagi muhim bir payt hisoblanadi. O'qituvchi qo'shiqni nechog'lik aniq, ravshan, ta'sirli ijro etsa, bu qo'shiq o'quvchilarga shunchalik tushunarli bo'lib qoladi, qo'shiqni o'rganish ularga oson bo'lib ko'rinadi. Bolalar qo'shiqni kuchli taassurot bilan tinglashar ekan, ularning shu qo'shiqni tezroq o'rganib olgilari keladi. Shunday qilib, bolalarni jim o'tirib, diqqat bilan qo'shiq tinglashga odatlantira borish kerak. O'qituvchi qo'shiqni boshidan oxirigacha ham, qisman ham ijro etishi mumkin. Agar qo'shiq tabiat manzaralarini aks ettirsa, yil fasllarini ifodalasa, unda qandaydir umumiy mazmun va kayfiyat bayon qilinadigan bo'lsa, qo'shiqning bir bandini ijro etishning o'zi kifoya qiladi, boshqa bandlari esa kuylamasdan, o'qib beriladi. Ammo ayrim qahramonlarga, tarixiy voqealarga zid qo'shiq va ashulalarda bo'lganidek, qo'shiq rivojining umumiy yo'li yaqqol ma'lum bo'lsa, bolalarning yaxlit badiiy obraz taassurotini hosil qilish uchun qo'shiqni to'liq ijro etish afzalroq bo'ladi. Masalan, N.Norxo'-jayeovning «Chamandagi gullarmiz» qo'shig'ining birinchi bandini ijro etishning o'zi kifoya qiladi.

Chamandagi gullarmiz

P.Mo'min

N.Norxo'jayev

Sho'x, quvnoq

Bizlar ko'pmiz dunyoda,
Suv oqqanday daryoda.
Biz yursak qatorlashib,
Ko'chalar ketar toshib.

Qizlarmiz, o'g'illarmiz:
Chamandagi gullarmiz.

Qo'shiq aytsak baralla,
Top-toza tonggi palla —
Ovozimizni tinglab,
Oftob chiqar yiltillab.

Qizlarmiz, o'g'illarmiz:
Chamandagi gullarmiz.

Olamni kuldiraylik,
Shodlikka to'ldiraylik.
Bizlar o'qib, ishlaymiz,
Chin do'stlikni istaymiz!

Qizlarmiz, o'g'illarmiz:
Chamandagi gullarmiz.

Test

1. Tovushlar necha turga bo'linadi.
 - a) 2
 - b) 3
 - c) 4
 - d) 5
2. Sol notasi qaysi chiziqda joylashgan?
 - a) Yordamchi chiziqda joylashgan.
 - b) 1-chiziq pastida.
 - c) 1- chiziqda.
 - d) 2- chiziqda.
3. Yordamchi chiziqda joylashgan nota.
 - a) Do.
 - b) Re.
 - c) Mi.
 - d) Fa.
4. Birinchi notadan keyin xuddi shu notagacha bo'lgan oraliqlar.
 - a) Tovush.
 - b) Oktava.
 - c) Diapazon.
 - d) Registr.
5. Musiqa asboblarning eng pastki nuqtasidan eng yuqori nuqtasigacha bo'lgan masofa.
 - a) Nota yozuvi.
 - b) Takt.
 - c) Diapazon.
 - d) Ritm.
6. Registr necha guruhga bo'linadi?
 - a) 2 ta, tenor ,bas.
 - b) 3 ta, pastki registr, o'rta, yuqori.
 - c) 4 ta, ritm, alt, bas, takt.
 - d) 5 ta minor, zarb, ritm, soprano, tenor.
7. Vokal, xor malakalari berilgan qatorni toping.
 - a) Darsda qo'shiq kuylash holati, ashulachilik nafasi.
 - b) Ovoz hosil qilish, sozlanish.
 - c) Ansambl, tanaffus.

- d) Barcha javoblar to'g'ri.
8. Ritm bu —
- a) Musiqiy qobiliyat.
 - b) Tovushlarni miyoriga qo'yib chalish.
 - c) Tovushlar o'lchami.
 - d) Usul.
9. Tovushlar o'lchami —
- a) Tovush.
 - b) Minor.
 - c) Takt.
 - d) Tovush cho'zumlari.
 - e) Ritm.
10. Tovushlarni nima yordamida miyoriga qo'yib chalinadi.
- a) Sol kaliti.
 - b) Takt.
 - c) Zarb.
 - d) Tovush cho'zumlari.
11. Musiqali tovushlar.
- a) Balandlikga ega bo'lgan tovush.
 - b) Cholg'u asboblarning tovushlari.
 - c) Minor.
 - d) Barcha javoblar to'g'ri.
12. Shovqin tovushlar.
- a) Balandlikka ega bo'lgan tovush.
 - b) Transport tovushlari.
 - c) Balandligi noaniq tovush.
 - d) Balandlikka ega bo'lmagan tovush.
13. Nimchorak nota belgisi to'g'ri ko'rsatilgan qatorni toping.
- a)
 - b)
 - c)
 - d)
14. Notalar ketma-ketligi to'g'ri ko'rsatilgan javobni ko'rsating.
- a) Do, si, re, la, mi, sol, fa.
 - b) Do, re, si, mi, fa, sol, la.
 - c) Do, re, mi, fa, sol, si, la.
 - d) Do, re, mi, fa, sol, la, si.

Oilada va bolalar bog'chasida musiqa savodining ahamiyati

Musiqa bolaga har tomonlama yordam berib, tevarak-atrofni obrazli, emotsional idrok etish va bola xarakterning shakllanishiga ta'sir ko'rsatish uchun musiqa tarbiyasining maqsadidan kelib chiqib, quyidagi vazifalar qo'yiladi:

1. Bolada musiqiy qobiliyatni rivojlantirish.
2. Bolalarni ashula aytish va musiqaviy ritmik malakalarga o'rgatilib, ularda musiqani qabul qilishni his etish va tushinish qobiliyatlarini tarbiyalash.
3. Bolada badiiy ijodiy qobiliatlarni rivojlantirish.

Musiqiylikning rivojlanishi tufayli bolalar musiqa obrazlarini, ularning atrofda qo'shimcha, obrazlarni bolalar yorqin his eta boshlaydilar. Bu esa, o'z navbatida ularning tevarak-atrofni bilishda, estetik baholanishni tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Bolalarni musiqa bilan shug'ullantirishning sababi bola musiqa bilan shug'ullanmasdan, qo'shiq aytish va musiqa – ritmik harakatlar qilish ko'nikmalarini yuzaga keltirib, shu soha bilan bog'liq bilimlarni o'zlashtirishi mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga va tarbiya berishning o'zaro uzviy bog'langan uchta metodi bor:

1. Ko'rgazmali metod.
2. So'zlab berish metodi.
3. Amaliy faoliyat metodi.

Ko'rgazmali metod

1. Eshitishga asoslangan ko'rgazmali metod. Bunda bolaga o'rgatish bevosita musiqa bilan bo'ladi. Musiqa eshitish maxsus mashg'ulot paytida yoki bola tomonidan qo'shiq va musiqaviy ritmik harakatlarning ijro etilishi.

2. Ko'rishga asoslangan ko'rgazmalilik. Musiqa sadolari bilan qo'shiq olib boriladi. Turli o'yin, raqs, mashq harakatlaridan namunalar ko'rsatiladi.

Soʻzlab berish metodi

Bu metod bola ongiga moʻljallangan boʻlib, uning faoliyatini maʼnoli va mazmundor qilishga qaratiladi. Bunda pedagogning soʻzi musiqa asarining dasturini tushunib olishda bolaga yordam beradi. Uning tasavvurini jonlantiradi.

Soʻzlab berish metodining quyidagi usullari bor:

1. **Tushuntirish** – yangi asarni tinglash, qoʻshiq aytish, oʻyin va raqslarni qoʻshib, mashq qilish davomida foydalaniladi.

2. **Izohlash** – izohlar ijro, raqs, mashq harakatlarini, qoʻshiq aytishning turli yoʻllarini koʻrsatishda qisqa va aniq shaklda beriladi.

3. **Koʻrsatma berish** – bolalar oʻyini raqs va mashqlarni bajarayotgan paytda beriladi. Masalan: oʻng yelka tomondan aylanish kerak, oyoq barmoqlarini pastga choʻzish kabi.

Amaliy faoliyat metodi

Bu faoliyatda bolalarga qoʻshiq aytish va musiqali ritmik harakatlarni bajarishda shunday rahbarlik qilish kerakki, ular topshiriqni mumkin qadar taʼsirli va ifodali bajarishga intilsin. Bolalarni oʻrgatish jarayonida yosh xususiyatlarini hisobga olib topshiriqlarni asta-sekin murakkablashtirish mumkin.

Bolalar bogʻchasida bolalarni musiqaga oʻrgatish bosqichlari

1-bosqich: Musiqa asari bilan dastlabki tanishtirish;

Yangi qoʻshiqni oʻrgatish jarayonida pedagog turli musiqa asboblarda chaldirib, kuyni oʻzaro taqqoslaydi va shu yoʻl bilan uni xotirasida qoldiradi.

2-bosqich: Qoʻshiq va musiqa ritmik harakatlarini ijro eta olish koʻnikmalarini boʻlishni shakllantirish.

3-bosqich: Koʻnikmalar hosil qilish va mustahkamlash. Bunda topshiriqni avtomatik ravishda bajara oladigan qoʻshiq, oʻyin va raqsni mustaqil ijro etadigan darajada musiqa taʼlimini berish, turli metodik usullarning barchasidan foydalanishni taqozo etadi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Oilada musiqa savodini olib borishda tarbiyaning o'zni qanday?
2. Oilada va bolalar bog'chasida musiqa savodining o'zni va ahamiyati qanday?

Oilada va bog'chada bolalarni ashula aytishga o'rgatish

Qo'shiq har tomonlama bolani kamolga yetaklaydi. Bolalardagi musiqiy qobiliyatni rivojlantirishga hamda bolaning barkamol yetuk avlod kishisi sifatida o'sishiga yordam beradi. Bolalar bog'chasida o'rgatiladigan har bir qo'shiq mazmuni va xarakterini ongli tushunishga o'rgatish kerak bo'ladi. Avvalambor tarbiyachi biror bir she'rni yod olishni dasturdan foydalangan holda o'rganadi. Har bir tanlangan she'r bolaning qiziqishlari, bolaning ishlari, guruhlar hamda fasllarga qarab bayramlarning turlariga qarab o'rgatiladi. Qo'shiq bolaning hayotida muhim rol o'ynaydi. Qo'shiq inson tafakkurini va ongini rivojlantiradi. Biz qo'shiqni bolalarga o'rgatayotganda avval qo'shiq kuyini, keyin she'rini misrama-misra o'rgatamiz. Qo'shiq kuyini o'rgatganda to'rt xil musiqa asboblari orqali chalib yoki bo'lmasa, biror-bir jonivorning ovozlari berib, o'rgatishimiz mumkin. She'rni esa bo'g'inlarga ajratib yoki chapaklar orqali yod oldiradi. Bolalar she'rlarni tezroq yod olishlari uchun she'r matnlarini takror aytishimiz kerak. Agar bolaning xayoli bir joyda bo'lmasa, musiqa tovushlarini va she'rni tez yod olishlari murakkab bo'ladi. MTM yoshidagi bolalarning ongi, hali rivojlanmagan bo'ladi. Shuning uchun ular kuyni sekin va uzoq muddatda yod olishadi. Bolalarga musiqa tovushlarini tushuntirib o'rgatish zarur.

Bolalar tarbiyasida qo'shiqning roli katta. Qo'shiq lirikaning eng qadimgi turlaridan bo'lib, kuylashga mo'ljallangan bir necha modeli she'rdir. Qo'shiqlar kuy va ohang bilan aytiladi. Ba'zan qo'shiq o'yin bilan birga ijro etiladi. Demak qo'shiq uchun she'r va kuy kerak. Qo'shiq xalq og'zaki ijodining eng ko'p tarqalgan va ommalashib ketgan janrlaridan biridir. Qo'shiqlar xalq turmushi va mehnatning ijodiy mahsuli bo'lib, unda xalqning orzu-

tilaklari qalb sadolari turli-tuman hayotiy tuyg'ulari ifodalangan. Qo'shiqlar o'quvchilarning nafosatini o'rgatishga, ularni hayot va mehnatga, muhabbat, vatanparvarlik, do'stlik, qahramonlik, baynalmillik, insonparvarlik kabi oliyjanob fazilatlar ruhida tarbiyalashga yordam beradi. Qo'shiq hayot mohiyati va mazmuniga mos shakllarda tuziladi. Masalan: bolalar bog'chalarida tarixiy qo'shiqlardan foydalansak bo'ladi. «Xon zulmi», «Ming la'nat», «Xondan dod» va shunga o'xshash musiqalardan foydalanish mumkin. Yana o'zimizning milliy musiqalarimizni aytishni ham bolalarga o'rgatishimiz mumkin ekan. Masalan: «Chitti gul», «Boychechak», «Laylak keldi» va hokazolar.

Bu musiqalar mavzu jihatdan mehnat, ishqiy, lirik qahramonlik qo'shiqlariga va shu kabi boshqa turlarga bo'lishimiz mumkin. Hayot tajribalariga asoslanmagan rang-barang qo'shiqlar orqali xalqning g'am-hasrat, dushmanga nisbatan ga'zab va nafrati kabi his-tuyg'ulari izhor etiladi.

Qo'shiq bolani erkalatadi, o'yinga boshlaydi, uni his qilish qobiliyatini o'stiradi, fikrlashga o'rgatadi.

Bola tug'ilgan kunidanoq onaning mehr to'la allasini tinglaydi. Bunda onaning bolaga bo'lgan samimiy chuqur muhabbati bilan birga, farzandning jamiyatga mos, yaxshi farzandlar egasi bo'lib tarbiyalanishini ta'sirli, ohangdor qo'shiq orqali ifodalaydi:

Alla, bolam, alla,
Jonim bolam, alla.
Ikki ko'zim, alla,
Shirin so'zim, alla.
Alla bolam, baxti bor,
Har narsaning vaqti bor.
Jonim bolam, alla,
Shirin so'zim, alla.
Ikki ko'zim, alla,
Jonim bolam, alla,

Allada yaxshi tarbiya ko'rgan bola jamoa o'rtasida, to'y tomoshalarda, ota-onaning obro'si uning shuhrati sifatida

ta'riflanadi. Alla bolani chaqaloqlik davridanoq ohanglar vositasida ezgulikka chorlaydi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Oilada va bog'chada ashula aytishning asosiy vazifalari nimadan iborat?
2. Qo'shiq uchun kuy va she'rning ahamiyati qanday?
3. Bolalar tarbiyasida qo'shiqning ta'limiy o'rni qanday?

Turli guruhlarda musiqa tinglashning nazariy uslubiyati

Musiqani tinglay bilish va undan estetik zavqlana olish ham katta san'at hisoblanadi.

Kishida musiqa tinglash madaniyati yoshligidan rivojlana boshlaydi. Bog'chada amalga oshiriladigan musiqa tinglash esa uning poydevoridir. Zotan bola musiqa mashg'ulotlarining barcha elementlari jarayonida ham musiqa tinglab, uni idrok etadi. Ammo mashg'ulotning musiqa tinglash qismi oldida o'ziga xos jiddiy vazifalar turadi. Avvalo shuni eslatish lozimki, kishining kuylash imkoniyatidan ko'ra tinglash imkoniyati ancha keng bo'ladi. Masalan: orkestr, xor, yakka cholg'u ijrosidagi asarlarni kuylab emas, balki faqat tinglab, idrok etish mumkin, xolos. Shuning uchun olimlar musiqaviy tarbiya jarayonida musiqa tinglashga alohida e'tibor qaratishadi. Chunki kishi musiqa madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida musiqa tinglash, malaka, ko'nikmalari katta rol o'ynaydi. Musiqa tinglashda bolalarning badiiy idroki yaxshi rivojlanib boradi. Mashg'ulotning musiqa tinglash qismi oldida quyidagi vazifalar turadi:

- 1) bolalarni o'z idrokiga mos xalq klassik va zamonaviy musiqa namunalari bilan tanishtirib borish;
- 2) bolalarning musiqani idrok qilish qobiliyatlarini rivojlantirib borish;

Musiqa haqida boshlang'ich ma'lumotlar berishni o'rgatadigan asarlar nomlarini eslashga, ularning mazmuni, xarakteri va ifoda vositalarining farqiga borishga hamda tinglagan asarlariga

ma'lum miqdorda badiiy baho bera olishga o'rgatish.

Kichik guruh bolalarning diqqati uncha barqaror bo'lmaganligi tufayli ular yorqin yangraydigan kichik-kichik musiqa asarlarini idrok etishga qobil bo'ladilar. Ular ayniqsa, kichik qo'shiqlarni yaxshi idrok etadilar. Chunki, so'z va ohang birligi musiqa mazmunini oson idrok etishga yordam beradi. Xususan, tarbiyachi ashula aytganda uning tanish ovozi va ifodalash intonatsiya mimikasi va ishoralari bolalarni maftun etadi. Shu vaqtda bolalarda hosil bo'ladigan zavqlanish, ajablanish, quvonish holatlarini kuzarish mumkin. Ammo bu holatlar tez uyg'onib, tez so'nadi.

4 – 5 yoshli bolalarda diqqat e'tiborning bir muncha emotsional turg'unligi vujudga keladi. Ular raqs tipidagi kuylarni jonli, ba'zan jo'shqin holatda idrok etadilar. Yengil, kuychan musiqalarni birmuncha xotirjam idrok etadilar. Bu yoshdagi bolalarda musiqa mazmuni va xarakterini bilishga ayniqsa, unda nima haqida hikoya etilishini bilishga qiziqish paydo bo'ladi. Shuning uchun ularda musiqa xotirasi ancha faol rivojlana borib, tinglagan musiqa haqida o'z taassurotlarini hikoya qilib berish ishtiyoqi paydo bo'ladi.

5 – 6 yoshli bolalarda esa erkin, ixtiyoriy tarzda diqqat e'tibor shakllanib, musiqani diqqatni yig'ib tinglash, uning ayrim detallarini anglab olish qobiliyati rivojlangan bo'ladi. Ularda musiqaga qiziqish ko'proq sevimli asarlarni takror-takror tinglash jarayonini yaxshi rivojlanadi. Ular musiqadagi umumiy kayfiyatni yaxshi sezib, asarda badiiy obrazning rivojlanib borishini kuzatishni o'rganib boradilar. Yangi asar bilan ilk bor tanishtirishga tarbiyachining qisqa va qiziqarli tushuntiruv so'zi katta rol o'ynaydi. Cholg'u kuylari xarakteri va badiiy mazmuni haqida bolalarga tushuncha berilsa, ular asarni yaxshi idrok etadilar. Asarni 2 – 3 mashg'ulot davomida takroran tinglash shart. Chunki, har bir tinglashda bola uchun asarning yangi – yangi qirralari namoyon bo'ladi va asarga nisbatan ularning muhabbati oshib boradi. Bog'chaning tayyorlov guruhlarida bola o'z yoshiga muvofiq musiqa asarini to'la idrok etishga qodir bo'ladi. Bog'chada olingan bilim zahirasi malaka va

ko'nikmasi, musiqa turlari va uning xarakteri farqiga borishga yordam beradi. Shunday qilib, dasturda ko'zda tutilgan va bolaning musiqa madaniyati rivojlanishida kelajakda asosiy rol o'ynaydigan uch faktor amalga oshadi.

1. Musiqaga qiziqish musiqa asarlarini ishtiyoq bilan tinglash va ularni eslash, olingan taassurotlarni o'ylash.

2. Musiqa tinglashga turg'un diqqat-e'tiborni va tinglash madaniyati boshlang'ich elementlarining shakllanishi.

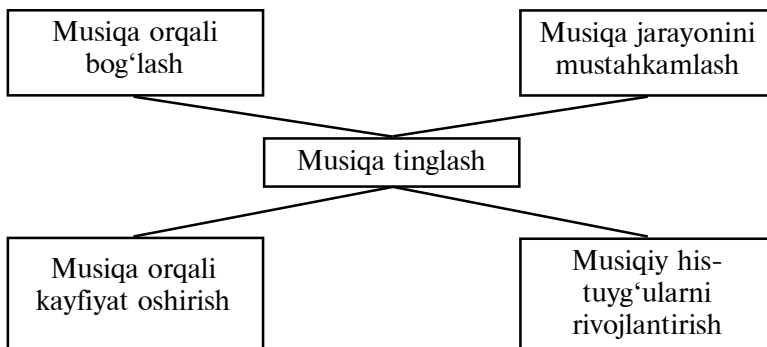
3. Musiqiy didining shakllanishi, musiqa asarlariga badiiy baho bera olish.

Turli guruhlarda musiqa tinglashning nazariy uslubiy vazifalari:

1. Musiqa tinglash orqali bolalarda his-tuyg'ularini rivojlantirish.

2. Boshlang'ich musiqa tinglash tushunchalarini rivojlantirish.

Musiqa tinglash alohida metodlar orqali o'tkaziladi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Musiqa tinglashning vazifalari nimalardan iborat?

2. Musiqa tinglashning tartib va qadamlari qanday?

3. Musiqa tinglashning asosiy metodlari qaysilari?

Musiqa asboblari ijro etish va uning vazifalari

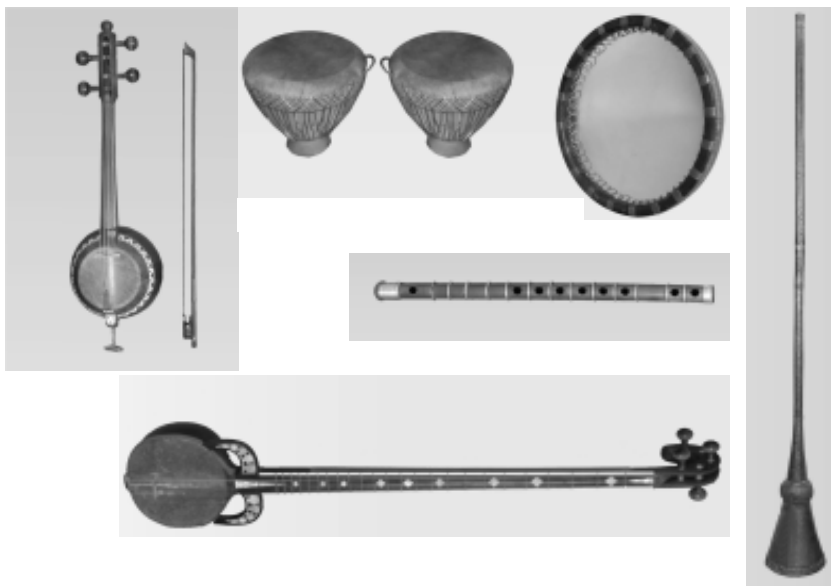
Musiqa madaniyati darslarida bu faoliyat turi eng qiziqarli mashg'ulotdir. Bolalar cholg'u asboblari jonli tovushli o'yinchoqlar sifatida har bir o'quvchini qiziqtiradi. Chapak va bolalar cholg'u

asboblari ritmik jo'r bo'lish, musiqa xarakteri va obrazlarni chuqurroq his etishda, ularga xos emotsional tuyg'ular hosil etish, ayniqsa bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqa madaniyati darslarida bolalar cholg'u asboblari foydalanishi ijobiy natijalar berish bilan birga, o'quvchilarning darsga intiluvchanligini, qiziqishi va musiqiy uquvini o'stiradi. Bolalar cholg'u asboblari jo'r bo'lishda, avval o'quvchilar chapak chalib, ritmik jo'r bo'ladilar, o'qituvchi o'quvchilar kuy ritmini to'g'ri his etib, ijro etishlari uchun, bolalarga stol ustida terib qo'yilgan cholg'u asboblari chalib, musiqaga jo'r bo'lishlarini aytib qo'yish lozim. So'ngra biror cholg'uda kuyni o'zi ijro etib, chapak bilan jo'r bo'lishini ko'rsatadi. Keyin barchani kuyga chapak chalib, jo'r bo'lishini taklif etadi va ijro jarayonini diqqat bilan kuzatib, bolalar cholg'u asboblari tarqatish uchun ilg'or o'quvchilarni tanlaydi. Cholg'ularda chalishga hamma intiladi, albatta. Shuning uchun berilgan asarni bolalar xato qilmay, musiqa to'g'ri his etishga va xotirada saqlashga harakat qiladilar. Keyinchalik ijro turlari murakkablashtiriladi. Ayni holda sinfni ikki guruhga bo'lib I guruh chapak chalib, II guruh ovozda usul berish bilan ham jo'r bo'lishi mumkin.

Musiqa darsida qo'llaniladigan bolalar cholg'u asboblari ikki turga bo'linadi: *kuychan* va *kuychan bo'lmagan* cholg'u asboblari. Kuychan cholg'u asboblarga: metallafon va ksilafon; kuychan bo'lmagan cholg'u asboblarga: doirachalar, rumbalar, marakasalar, uchburchaklar, qo'g'irchoqchalar, shaqildoqlar, barabanchalar, yog'och qoshiqlar kiradi.

Mana shu musiqa asboblardan tuzilgan:

1. Orkestr – turli cholg'ularda chaluvchi ko'p sozandalardan tuziladi.
2. Dirijor – orkestrga rahbarlik qiladi
3. Ansambl – turli cholg'ularda chaluvchi sozandalardan tuziladi
4. Solist – yakkaxon sozanda yoki yakkaxon xonanda bo'lishi mumkin.

«Navo parisi»

Bolalarimizni qadriyatlarimizdan milliy musiqa asboblari e'zozlash ruhida tarbiyalovchi mashg'ulot bayoni

Boshlovchi: Assalomu alaykum, aziz mehmonlar va qadrli bolalar! Bugun bog'chamizda bayramona tantana tomosha ko'rsatiladi. Artistlar kim ekan, deysizmi? Mana ular. Qani, qarsaklar bilan kutib olaylik (musiqa xonasiga bolalar kiradi, mehmonlarga o'z qo'llari bilan tayyorlagan konsert dasturini tarqatadilar va joylariga borib o'tiradilar).

Boshlovchi: Qani chaling musiqani, birinchi navbat raqqosalarga.

Tarbiyachi: Kechirasiz! Jon deb chalar edim-ku, lekin musiqa chala olmayman — pianinoning musiqa ohanglari yo'qolib qolibdi.

Bolalar: Notalarmi? Kitoblaringizmi?

Tarbiyachi: Yo'q, nota kitoblari joyida. Musiqa sadolari yo'q.

Boshlovchi: Bolalarimiz notalarni bilishadi, to'g'rimi bolalar? Qani hammamiz jo'r bo'lib ovozlarni sozlab olaylik-chi? (Hamma bolalar ovoz sozlovchi mashqni bajaradilar.)

Tarbiyachi: Barakalla. Mana, «do» musiqa ohangi paydo bo'ldi. Qani, she'r aytib, o'yin o'ynab turinglar-chi, balki xonaga yettita tovush ham qaytib kelar.

She'rlar aytiladi.

O'yin. «Besh qarsak» (o'zbek xalq bolalar o'yini).

Tarbiyachi: Pianinoda faqatgina bitta tovush — «do» chiqyapti. U bilan musiqa chala olmayman. Endi nima qilamiz? (Musiqa sadosi eshitiladi)

Boshlovchi: Nimaning tovushi bu?

Bolalar: Doira-ku! (To'siqning orqasidan ikkita bola chiqib, doira chalib qo'shiq aytadi). Lapar. «Yallola bobo» (O'zbek xalq qo'shig'i).

Barakalla, rahmat bolalar, mehmonlarni xushnud qildingiz. To'siq ortidan rubob, dutor ovozlari eshitiladi.

Boshlovchi: Voy, milliy musiqa asboblari butunlay unutibmiz-ku.

Tarbiyachi: Rahmat, kelinglar! Qarang, pianinoga endi «re» tovushi ham qaytib keldi.

Raqs: «Qari navo».

Boshlovchi: G'ijjak haqida rivoyat aytib beradi.

Tarbiyachi: Qanday ajoyib! Hamma musiqa tuvushlar qaytmoqda. Ashula: «Chuchvara qaynaydi» (O'zbek xalq musiqasi).

Bola: Bog'cha opa! Qarang, men nima topib oldim (tol novdasidan nayni ko'rsatadi).

Boshlovchi: Bolalar, bu «nay»ni qadimda cho'ponlar chalishgan. Nayning juda ko'p qarindoshlari bor bilasizlarmi?

Bolalar: Bilamiz! Karnay, suynay, qo'shnay, nog'ora, doira Topishmoqlar:

1. Uzun terak yiqildi,

Uchi mening qo'limda.

Zag'izg'on sayraydi,

Sochi mening qo'limda. *(tanbur)*

2. Tongda turib gilam qoqdim,

Changi jahonga ketdi. *(nog'ora)*

3. O'zi mitti,

Ovozi olamga yetti. *(surnay)*

Boshlovchi: Endi biz bolalar bilan o'zbek xalq musiqa asboblari doimo tinglaymiz, chalishni ham o'rganamiz.

Bolalar: Musiqa asboblari haqida she'r aytadilar.

Lapar: «Mundi-mundi». O'zbek xalq qo'shig'i.

Boshlovchi:

1. Milliy urf-odati bilan,
Qo'shiq san'ati bilan
2. Niholimiz ulg'aysin,
Bog'larimiz ko'karsin.
3. Kelajagimiz baxtli bo'lsin,
Avaylaylik ota-bobo merosin.

Hamma:

Har doim yaxshi kunda,
Kuy-navolar yangrasin.

«**O'zbekiston –quyoshli dior**» qo'shig'i ijro etiladi.

Maqsad: Bolalarga xalq musiqa ijodiyoti haqida tushuncha berish, milliy musiqa asboblari haqida ma'lumot berish va ularni chalib, turini topish.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Qanday milliy musiqa asboblari bolalar bog'chasida qo'llaniladi?
2. Bolalar uchun mo'ljallangan qanday musiqa asboblarining nomini bilasiz?

Xalq musiqa ijodiyoti bilan tanishtirish

Bugungi davrimizda, milliy qadryatlarimizning qayta tiklanish jarayoni madaniy merosimizning, shu jumladan, ko'p asrlar davomida shakllangan badiiy merosimiz, an'alarimiz har tomonlama o'zgarishni taqozo etmoqda.

Xalqimizning bebaho ma'naviy mulki bo'lgan milliy kuy-qo'shiqlarimiz muhim qimmatli manbalardan biri. Ularni keng miqyosda hayotga tadbqiq etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Xususan, qo'shiqchiligimiz san'atining buyuk tarixini har tomonlama o'rganish va bu borada chuqur izlanishlar qilib xalqimizga yetkazish uchun keng imkoniyatlar ochildi.

«Xalq musiqa ijodiyoti» o'quv kursi xalq musiqasi ansambllariga rahbar kadrlar tayyorlash jabhasida maxsus va yetakchi fanlardan

hisoblanadi. Talabalar xalq musiqa ijodiyoti mashg'ulotlari jarayonida nafaqat qo'shiqchiligimiz tarixini, balki necha asrlardan beri yashab, ijod qilib kelgan ustoz bastakorlar ijodini o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

«Xalq musiqa ijodiyoti» fani xalq an'anaviy ijrochiligi tajribalarining nazariy va ijodiy umumlashtirilgan «havaskorlik ashula va raqs ansambli rahbari» ixtisosi bo'yicha mutaxassis yoshlarni tayyorlashga taalluqli xususiy masalalarni o'rganuvchi va o'rgatuvchi fandir. Xalq musiqa ildizlari, o'zbek bastakorlik san'atining rivojlantirish tarixiga muxtasar nazar tashlashga harakat qilindi. O'zbek xalq musiqa ijodiyoti hamda qo'shiqchilikni tiklash va rivojlantirishga ulkan hissalarini qo'shgan ustoz bastakorlar ijodi, hayotiy faoliyatiga qisqacha to'xtalib o'tamiz.

20-yillarda chinakam o'zbek professional musiqasi mavjud emasdi. Uni yaratish uchun xalqning boy musiqa merosiga va zamonaviy qo'shiq ijodkorlariga tayanish lozim edi. Shunga ko'ra loaqal uch yo'nalishda juda katta tayyorgarlik ishlarini amalga oshirishga tog'ri keldi: hammabop konsertlar va dostonlar orqali musiqa san'atining yutuqlarini targ'ib qilish; o'zbek musiqa merosini izchil o'rganish; zarur kadr va mutaxassislarni tayyorlashni ta'minlash uchun keng ko'lamda musiqa ta'limini yo'lga qo'yish.

20-yillarda, hatto 30-yillarning boshlarida respublikamiz musiqa madaniyatida bilimlar to'plash va asta-sekin yuksalish davri bo'lgan, deyish mumkin. O'sha davrda yangi qo'shiq yaratildi va hayotga tadbiq etildi. Ularning mualliflari yuqorida aytilganidek, xalq san'atining vakillari, ya'ni bastakor va metodistlar bo'lib, o'sha davrlarda o'zbek bastakorlari yo'q edi. Lekin metodistlar orasida o'zbek xalq musiqa san'atining mashhur namoyandalari anchagina bo'lib, ularning ko'p asarlari bizgacha yetib keldi va hozirda ham yashamoqda. Ana shunday qo'shiqlardan birinchisi M.Xarratovning 20-yillar oxirida yozilgan «Kolxoz marshi» qo'shig'idir. Xuddi o'sha paytda A.Umarovning «Qizil askar» marshi ham yaratilgan.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Xalq musiqa ijodiyotlarining hozirgi davrdagi o'zni qanday?

Notaga qarab kuylash. «Bahor» qo'shiqi I.Akbarov musiqasi

Har bir qo'shiq pedagogik maqsadlarni amalga oshirishni ko'zda tutib tanlanadi. Qo'shiqlarni tanlashda davomiylik, izchillik, ilmiylik va oddiylikdan murakkabga qarab borish tamoyiliga rioya qilinadi. Unda har bir yangi qo'shiq oldingisidan hosil etilgan vokal xor malakalarini mustahkamlaydi va ularni rivojlantiradi. Qo'shiq o'quvchilar ruhiyatiga, badiiy-g'oyaviy mazmuni, yil, chorak mavzulari, yil fasllari, bayramlari, o'quvchilar yoshiga mos bo'lishi kerak.

Qo'shiqlarni quyidagi talablarga ko'ra tanlash tavsiya etiladi:

- qo'shiqlarning tarbiyaviy ahamiyati, siyosiy g'oyaviy mazmuni, musiqiy tuzilishi va harakterining o'quvchilar yoshiga mosligi;

- qo'shiq matnining osonligi, badiiy yuksakligi bolalarning lug'at boyligi va ularning nutqini o'stirish uchun xizmat qilishi;

- qo'shiq ohangi, uning xarakteri, lad va tesitursasi, ovoz diapazoni o'quvchilar yoshiga mos bo'lishi;

- qo'shiqning badiiy xususiyati va ifodaviyligi, bolalar idrokiga mosligi, garmonik tuzilishi va ohangdoshligi;

- qo'shiqning shakli, necha qismdan iboratligi, naqoratning mavjudligi.

Bahor

K.Rahim

I.Akbarov

O'rtacha tez

Cha-man, cha-man o-chi-lar ba-hor cho-g'i gul-lo-la

Gul-ni yax-shi ko'-ra-di kat-ta ki-chik har bo-la

Ket-gan qush-lar u-zoq-dan ya-na biz-ga qay-ta-di

Kur-tak och-gan shox-lar-da say rab qo'-shiq ay-ta-di.

Bahor chog'i ko'p yaxshi,
Ariq to'lib suv oqar.
Mayin yelgan shabada,
Badanlarga xo'p yoqar.

Uchib o'tar osmondan,
Gala-gala suxsur, g'oz.
Go'zal bahor ketidan,
Yetib kelar issiq yoz.

Bolalar bog'chasida «Navro'z» bayramini nishonlash

Bayram ertaliklari bog'cha hayotining eng muhim va tarkibiy qismiga aylangan bo'lib, tantanavorlik, xursandlik va shodlik holatini vujudga keltiradi, bolalarning badiiy didini tarbiyalaydi.

Navro'z bayramida uyg'onayotgan borliq – tabiat ulug'lanadi. Qadriyat, urf-odat, udumlarimizni aks ettiruvchi mazkur bayram tabiat uyg'onishi, yangi mehnat mavsumining boshlanishi, tabiat g'ozalligidan zavqlanish va uni asray bilish, ko'kalamzorlashtirish,

mehnatni ulug‘lash kabi g‘oyalarni o‘zida mujassam etadi. Qo‘shiq-yallalar kuylanadi, o‘lan aytishuvlar va turli xil qiziqarli o‘yinlar o‘tkaziladi. Bu bayramni bog‘cha sharoitidan kelib chiqqan holda, zalda yoki hovlida o‘tkazish mumkin. Qadimda sharq xalqlari o‘z sayllariga odamlarni karnay-surnay orqali chorlaganlar. Shuning uchun bayramning tantanali qismida milliy cholg‘u asboblardan foydalanish lozim. Badiiy qisimda quvnoq qo‘shiqlar yangraydi.

«Navro‘z – bahor bayrami»

Zal bayramona bezatilgan. «Chamanda gul» (o‘zbek xalq musiqasi) kuyi yangraydi. Zalga quvnab, o‘rta guruh bolalari kirib keladilar.

Boshlovchi: Maysa boshin ko‘tardi yerdan,
Gul bahordan bermoqda darak.
Qushlar qo‘shiq, soz, kuy bilan,
Gul bahordan bermoqda darak.

(*M.Abdusamotova*)

Assalomu alaykum, shirin shakar o‘g‘il-qizlarim! Atrofga bir nazar tashlang. Qanday chiroyli! Tabiat yashil libosga o‘rangan. Yilning eng chiroyli faslida qir-adirlarda chuchmoma, boychechak, lolaqizg‘aldoqlar ochilgan. O‘lkamizda bahor kezmoqda. Bu faslda qanday bayramni nishonlaymiz?

Bolalar: Navro‘z bayramini nishonlaymiz.

Boshlovchi: Juda to‘g‘ri, navro‘zni har yili zo‘r quvonch, katta tayyorgarlik bilan kutib olish elimizning eng yaxshi odatlaridan biri bo‘lib qolgan. Qo‘shiqlar aytib, raqsga tushganlar. Xursandchilik qilganlar.

Karnay-surnay sadosi yangraydi. Beqasam chopon kiyib, beliga qiyiqcha bog‘lagan, oyog‘iga etikcha kiygan bola ot (butaforiya) minib zalga kiradi.

Bola: Ho-oy , bolalar-u, bolalar!

Eshitmadim demanglar! Bugun bog‘chamizda navro‘z bayramiga bag‘ishlangan katta sayl bo‘ladi. Hammangizni saylga taklif etaman (jarchi chiqib ketadi).

Boshlovchi: Voy, qanday yaxshi bolalar. Mana, biz ham saylda qatnashadigan bo'ldik. Endi navbat, sizlarga. Marhamat bolalar!

1-bola: Biz bahorda chiqamiz,
Dalalarga, bog'larga.
Gul-lolalar ochilgan
Ko'm-ko'k maysazorlarga.

2-bola: Bir tomonda qizchalar
Gullar terib o'ynashar.
Bir tomonda qushchalar
Bizni qutlab sayrashar.

3-bola: Dalalarda ochildi
Gunafshalar, lolalar.
Bizga uchib kelishdi
Mayna, bulbul, sa'valar.

4-bola: Qo'llarida soz bilan,
Gul-g'uncha pardozi bilan.
Uchib turna g'oz bilan,
O'kamizga bahor keldi.
Bahorni kuting bog'da,
Bog' emas, dala joyda.
Qushlar sayragan chog'da
Sevimli bahor keldi.

Bolalar «Gullar» qo'shig'ini kuylaydilar (J.Najmiddinov musiqasi)
qizlar gullar bilan raqsga tushadilar.

Boshlovchi: Rahmat, qizlar, juda chiroyli raqsga tushdingiz.

1-bola: Bahor keldi. Gul bahor,
Etagida gul tutib.
Bizga intiq lolazor,
Qirlar bag'rida kutib.

2-bola: Atrof to'la har xil gul,
Chuchmoma-yu, binafsha.

Bizning ko'klamlar butkul
Chiroylidir hamisha.

3-bola: Binafshaxon, binafsha,
Kulishlaring chiroyli.
Bog'imizda ochilib,
Turishlaring chiroyli.

Bolalar tarafma-taraf bo'lib, «Bizdan sizga kim kerak?» aytim o'yinini aytishuv tarzida qo'llaydilar. (Y.Qurbonov she'ri, M.Nasimov musiqasi).

Shu payt momoqaldiraq gumburlaydi.

Boshlovchi: Bolajonlar, eshityapsizmi, momoqaldiraq gumburlayapti. Hozir yomg'ir quyadi. Tezroq panaga o'tamiz.

«Yomg'ir yog'aloq» o'zbek xalq bolalar qo'shig'ini kuylaydilar.

Boshlovchi: Mana, bolalar, yomg'ir ham yog'ib o'tdi. Qarang, quyosh charaqlab chiqdi. Voy, eshik taqillayapti. Qaray-chi, kim ekan? (Kamalak qizchani boshlab kiradi.) Bolajonlar, kamalakoy mehmon bo'lib kelibdi. Kiraver, kamalakoy!

Kamalak: Assalomu alaykum, bolalar!

Hamma: Vaalaykum assalom, kamalakoy.

Boshlovchi: Kelganing juda yaxshi bo'ldi-da, kamalakoy. Bizning bog'chamizda navro'z sayli bo'lyapti. Bolalar, kamalakning ko'yilagiga qaranglar, juda rang-barang ekanmi?

Bolalar: Oq, qizil, sariq, yashil. Lentasi ham turli rangda ekan.

Kamalak: Sizlarni, navro'z — bahor bayrami bilan tabriklayman! Sizlarga gulchambarlar, tol bargidan sochbargaklar keltirdim, mana taqib olinglar.

Bolalar boshlariga gulchambarlar, sochbargaklarini taqadilar, kamalaklar bilan birgalikda qo'shiq kuylaydilar, o'rtada ikkita qiz raqsga tushadi.

«Qo'shig'imiz avjida» aytim-o'yinini ijro etadilar.

(F.Komilov she'ri, T.Azimov musiqasi.)

Qoshig'imiz avjida,

Laylum, lalalum.

O'rtaga tush Mavjuda,

Laylum, lalalum.

Bizlarga jo‘r bo‘linglar,
Laylum, lalalum.

She‘r: «Chuchmoma».

Bola: Xipchabell ey, ko‘kat,

Qaysi bog‘ning gulisan?

Ochig‘ini bizga ayt,

Qaysi fasl sunbulisan?

Men O‘tloqning qiziman,

Onam bahor, chuchmoma.

Men bahor yulduziman,

Men chuchmoma, chuchmoma!

«Baxtiy erkatoiy» hazil qo‘shig‘ini kuylaydialar (T.Toshmatov musiqasi).

Boshlovchi: Bolalar, endi musobaqa o‘ynaymiz. Avval qizlar, so‘ngra o‘g‘il bolalar musiqaga mos raqsga tushadilar. Marhamat, qizlar! Qizlar «Asp bo‘laman» o‘zbek xalq musiqasiga, o‘g‘il bolalar esa «Chertmak» o‘zbek xalq musiqasiga raqsga tushadilar.

Boshlovchi: Qani kamalak, ayt-chi, kim raqsga yaxshi tushdi?

Qizlarmi yoki o‘g‘il bolalar?

Kamalak: Qizlar ham, o‘g‘il bolalar ham musiqaga mos raqsga tushdilar. Rahmat, do‘stlarim. Endi men boray. Shu payt patnisda ko‘k somsalar ko‘tarib, «Cho‘pon bola» kiradi.

Cho‘pon bola: Assalomu alaykum!

Hamma: Assalomu alaykum!

Cho‘pon bola: Meni tanidingizlar-a? Men cho‘pon bola bo‘laman! Dadam, oyim, akalarim bilan anavi qirda yashaymiz, o‘sha yerda qo‘y boqamiz. Uzoqdan sizni saylga chiqqaningizni ko‘rib qoldik. Oyimlar ko‘k somsalar yopib, sumalak pishirib, sizlarga berib yubordilar.

Boshlovchi: Cho‘pon bola, sen juda vaqtida kelding-da. Mana, kamalak ham shu yerda.

Cho‘pon bola: Juda yaxshi. Hammamiz birgalikda ko‘k somsa yeymiz. «Chamanda gul» kuyi yangraydi. Hammalari gilamchaga o‘tirib, ko‘k somsa va sumalakdan tanavvul qiladilar.

Kamalak: Bolalar, sizlarga katta rahmat. Sayl menga juda yoqdi. Endi har yili navro‘z bayramini sizlar bilan birga nishonlayman. Xayr, bolalar!

Cho‘pon bola ham xayrlashib, chiqib ketadi.

Hamma: Xayr kamalak, xayr cho‘pon bola.

Bolalar uchtdan, to‘rttdan bo‘lib, to‘p-to‘p bo‘lib, qizlarning boshida gulchambar, sho‘x-shodon quvnashib, sayl haqida gaplashib, chiqib ketadilar.

Bolalar bog‘chasida musiqiy ritmik harakatlarga o‘rgatish metodikasi

Istiqlol sharofati bilan O‘zbekiston Respublikasida keyingi yillarda katta o‘zgarishlar ro‘y berdi. Jumladan, maktabgacha tarbiya muassasalari uchun «Tayanch dastur», «Ta’lim to‘g‘risida» gi qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va Davlat ta’lim standartlari joriy etildi. Ushbu qonun va dasturlarning asosiy maqsadi yosh avlodni har tomonlama rivojlanishga ularni aqlan yetuk, jismonan baquvvat, ma’naviy pok qilib tarbiyalab, voyaga yetkazishdan iborat.

Ritmikaning asoschisi Shvetsariyalik olim musiqashunos kompozitor E.Jak-Dolkros shunday degan edi: «Ritm harakatlar asosida yashamoq kerak». Musiqiy o‘yin va mashg‘ulotlar bolalarning uch yoshdan yetti yoshgacha tavsiya etiladi. Ritmik harakatlar bolalar bog‘chasida boshlang‘ich guruhlarda va musiqa maktablarida, uy sharoitida yanada chuqurroq o‘rganilishi mumkin.

O‘quvchilarning aqliy, nafosat va jismoniy rivojida raqs, musiqali o‘yinlar va musiqaga mos harakatlar bajarish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda musiqa madaniyati darslarida, musiqaga mos harakatlar bajarish quyidagi vazifalardan iborat:

– o‘quvchilarning musiqiy uquvi, ayniqsa, xotirasi, ritm tuyg‘usi musiqaga mos harakatlar yordamida yaxshi rivojlanadi. Har qanday harakat turi musiqiy asarning sur‘ati va ritmi ostida bajariladi, harakat bilan bog‘liq bo‘lgan musiqiy ohanglar bola xotirasida turg‘un saqlanadi;

– raqs va musiqiy harakatlar bolada harakatchanlik, chaqqonlikni rivojlantirib, qomatining to‘g‘ri o‘sishiga va badanini chiniqtirishga katta yordam beradi;

– musiqiy asarlar o‘quvchilarda turlicha emotsional hislar uyg‘otib, turlicha kayfiyatlar hosil etib, ularning ongida o‘ziga xos obrazlar yaratadiki, bolalar asar mazmunini turli harakatlar va ishoralar bilan ifodalashga harakat qiladilar.

Demak musiqa mos harakatlar o'quvchilarning aqliy va nafasat qobiliyatini rivojlantirish bilan birgalikda irodasini ham rivojlantiradi.

Musiqiy asarlardan marsh, raqs va o'yinlar o'quvchilarga tez ta'sir etadi, shuning uchun ham quvnoq raqs, qiziqarli musiqali o'yinlar har bir bolaning e'tiborini o'ziga tortadi.

Ritmika bolalarda musiqiy harakatlarni, estetik tarbiyani oshirishda katta ro'l o'ynaydi. Bog'cha yoshidagi bolalar ilk yoshdan boshlab sakraydi, o'ynaydi, lekin bu bolaning ritmik harakatlandi, degani emas. Bu davrda bolalar musiqa ostida emotsional harakatlanadi, eshitish qobiliyati o'sadi. Musiqa ostida harakatlanib, tarbiyachilar bilan birgalikda kichik-kichik qo'shiqlar ham kuylanadi.

Harakat turlari uchga bo'linadi.

1. Asosiy harakatlar: yurish, yugurish, sakrash.
2. Gimnastik harakatlar: predmetlar bilan, ya'ni lenta, obruch, bayroqchalar va koptok bilan.

3. Raqs harakatlari: musiqa ostida ritmik harakatlar haqida nazariy bilimga ega bo'lish mumkin.

Maktabda va bog'chada o'tkaziladigan har bir ertalikni, turli tadbirlarni musiqasiz tasavvur etib bo'lmaydi. Jumladan, musiqali ritmik harakatlarning ham o'z o'rnini bor. Bunda bola ritmni his qiladi, qomatlarini chiroyli bo'lib, to'g'ri yurushni, musiqa ostida harakat qilishni o'rganib boradilar. Hozirgi milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz, o'zbekchilgimiz o'z o'rnini topayotgan bir vaqtda bolalarga o'zbek milliy musiqasi, qo'shiqlari, ritm harakatlarini o'rganish juda muhimdir.

Chamanda gul (O'zbek xalq kuyi)

Katta guruh uchun

Tez sur'atda

Bu raqsdan to'rtta yoki oltita qiz ishtirok etadi. Asosiy harakat sakrama, qo'llar yuqorida «Shamol» harakati bilan ikki qator bo'lib, ikki tomondan chiqadilar.

1–4-taktlar:

1-harakat: ikki tomondan chiqishib, doira hosil qiladilar. Qizlar navbatma-navbat o'tirib bir-birlarining atroflarida aylanadilar.

5–8-taktlar:

2-harakat: qizlar doira bo'lib yurib, birinchi qatorga saflanadilar. Qizlar o'z joylarida turib, 4 tomonga, pastga qarsak chalib, so'ng qo'llarini yuqoriga ko'taradilar. Bu harakatlar o'ng va chap tomonga bajariladi.

9–12- taktlar:

3-harakat: 1,3,5-qizlar qo'llarini «chiroqcha» qilib, oldinga chiqadilar va yana o'z joylariga qaytadilar. Bu harakatlar 2,4,6- qizlarda takrorlanadi.

1–4-taktlar:

4-harakat: qizlar 3 kishidan bo'lib, qo'l ushlashib aylanadilar. Qizlar doira bo'ylab yurib, bir qatorga saflanib, salom berib, chiqib ketadilar.

Do'loncha

(O'zbek xalq kuyi)

Katta va tayyorlov guruhlar uchun

O'rtacha tez

1- holat: bosh uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar belda, bosh o'ng va chap tomonga ikki martadan aylantiriladi.

2- holat: yelka uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar yelkada. Avval o'ng, so'ngra chap yelka oldinga va orqaga to'rt marta aylantiriladi.

3- holat: qo'l uchun.

4 marta «koptokni yuqoriga ot» harakati bajariladi.

4- holat: bel uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar belda, 1 deganda, oldinga egiladilar, 2 deganda, dastlabki holat, 3 deganda, orqaga egilib, 4 deganda, dastlabki holatga keladilar (4 marta).

5- holat: tizza uchun.

O'ng qo'l tirsagi chap oyoq tizzasiga, chap qo'l tirsagi, o'ng oyoq tizzasi tekkiziladi.

6- holat: oyoq uchun.

Qo'llar belda, oyoqlar juft holatda ikki marta sakrab, 3-4 hisobida o'ng va chap oyoq birin-ketin oldga va orqaga harakatlanadi.

7- holat: nafas uchun.

Qo'llar orqadan yuqoriga ko'tarilib, oldga tushuriladi va yengil nafas olinadi.

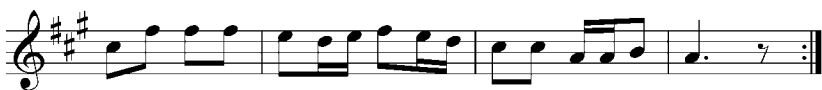
Qashqarcha

(O'zbek xalq kuyi)

Tayyorlov guruhi uchun

O'rtacha tez

1- holat: bosh uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar belda, bosh o'ng, chap, yuqori va pastga qaratiladi.

2- holat: yelka uchun:

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar pastda, yelkalar ikki marta o'ng, ikki marta chap tomonga aylantiriladi.

3- holat: qo'l uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar oldinda, yuqoriga, o'ngga birin- ketin harakatlantiriladi, song dastlabki holat.

4- holat: bel uchun.

Qo'llar belda, oyoqlar yelka kengligida, ong va chap tomonga ikki martadan egiladilar.

5- holat: tizza uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar tizzada, yarim egilish – o'ng va chap tomonga egiladilar.

6- holat: oyoq uchun.

Qo'llar belda, oyoqlarni navbat bilan oldinga, yonga, orqaga uzatib, dastlabki holatga keladilar.

7- holat: nafas uchun.

Qo'llar yarim egilgan holda, pastdan yuqoriga ko'tariladi.

Olmani otdim

(O'zbek xalq kuyi)

Tayyorlov guruhi uchun

O'rtacha tez

1- holat: bosh uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar yonga uzatilib, bosh muqom qilib uchiriladi.

2- holat: yelka uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar belda yelka uchiriladi.

3- holat: qo'l uchun.

Qo'llar navbatma-navbat pastdan yuqoriga ko'tarilib, so'ng pastga tushiriladi.

4- holat: bel uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar belda, ong va chap tomonga belni ikki marta aylantiriladi.

5- holat: tizza uchun.

Qo'llar pastdan «shamol qilib», o'tirib turiladi. (4 marta)

6- holat: oyoq uchun.

4 qadam oldinga, 4 qadam orqaga yuriladi.

7- holat: yarim egilib, qo'llarni avval o'ng tomonga silkitib, keyin chap tomonga silkitiladi va qomat rostlanadi (4 marta).

8- holat: nafas uchun.

Qo'llar yondan yuqoriga ko'tarilib, oldinga yengil tashlanadi.

Asp bo'laman (O'zbek xalq kuyi)

Kichik guruh uchun

O'rtacha tez

1- holat: bosh uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar belda, o'ng tomonga bir marta, chap tomonga bir marta boshlarini egadilar.

2- holat: yelka uchun.

Oyoqlar yelka kengligida, qo'llar pastda, 2 marta o'ng yelka va chap yelka birin-ketin uchuriladi.

3- holat: qo'l uchun.

Oyoqlar juft holatda, qo'llar yuqoriga ikki martadan ong va chap tomonga «shamol» harakatini bajaradilar.

4- holat: bel uchun.

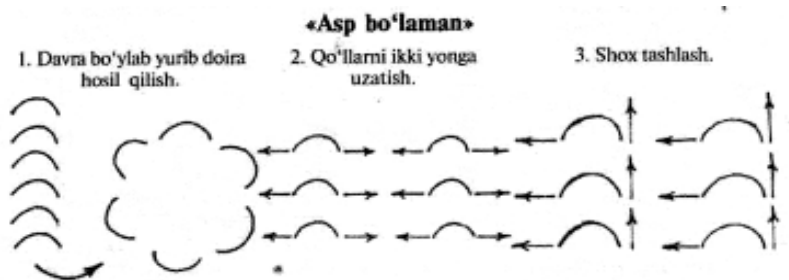
Oyoqlar juft holatda, qo'llar belda «prujina» mashqi bajariladi.

5- holat: oyoqlar juft holatda, qo'llar belda, oyoq uchida 4 marta sakraydilar.

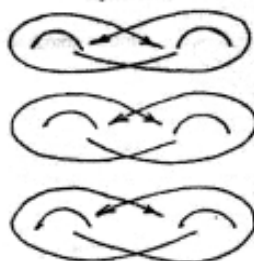
6- nafas uchun.

Oldinga bir oz egilib, qo'llarni pastdan yuqoriga ko'tarib, tushiradilar.

Raqs harakatlari sxemasidan namunalar

4. Bir-birlarining atroflarida aylanish.

5. Yelka uchirish, davra bo'ylab yurish.

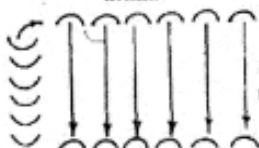

6. Salom.

«Tanovor»

1. Yarim doira bo'lib davra markaziga va oldinga yurib kelish.

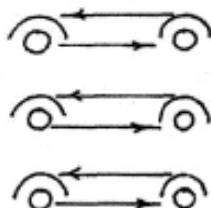
2. O'z joyida turib, o'ng va chap tomonga aylanish.

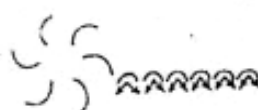
3. Ikki qatorga bo'linish.

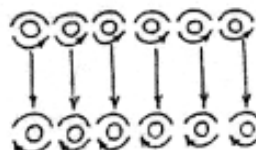
4. Bir-birlari bilan o'rin almashish va o'z joyida aylanish.

5. Davra bo'ylab yurish va bir qatorda saflanib, «bu yoqqa kel» harakatini bajarish.

6. O'z joyida aylanish va oldinga yurib kelish.

«Chamannoring»

1. To'rt tomondan juft bo'lib chiqish va ikki qatorga saflanish.

2. O'z joyida aylanish.

3. Bir-birlari bilan o'rin almashish.

4. O'z joyidagi to'rt tomonga aylanish.

5. Davra bo'ylab yurish.

6. Bir-birlarining atrofida aylanish.

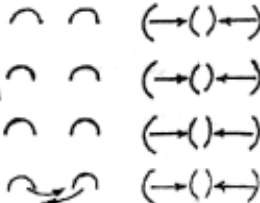

«Bahor valsi»

1. O'z joyida aylanish.

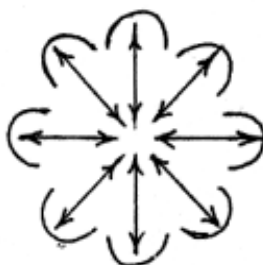
2. Qarama-qarshi tomonga yurib, ikki qatonga saflanish.

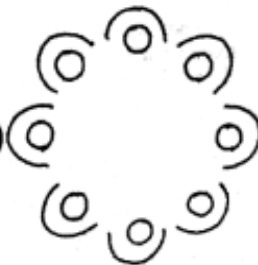
3. Daira hosil qilib yurish.

4. Davra markaziga chiqish.

5. O'z joyida aylanish.

6. Davra bo'ylab yurib, dastlabki holatga kelish.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Ritmika deb nimaga aytiladi?
2. Bolalar bog'chasida ritmik harakatlarni o'rgatishda uning qanday metodlari bor?

Bolalar bog'chasida musiqa mashg'ulotining ish rejasi

	Kirish	Tinglash	Ashula	Musi- qa asbobida chalish	Musiqa ostida harakat	Qiziqar- li oyin	Hisobot
O'rtta guruh	1. Birin ketin yurush. Usulda kirish mumkin. a) musiqasiz kirish. b) musiqa jurligi ostida kirish. 1. Yugu rish. Yingil oyoq uchida yugurish. Sho'x musiqa ohangida. 2. Musi qa ostida harakat: koptokni ing'itish oyoq uchida qo'llar harakatida doira hosil qilish. Kichik katta.	Bolalar ko'p harakat qilganligi sababli ularning charchog'ini mayin sokin musiqa orqali chiqaramiz. Ularni zerikib qolmastligi uchun sho'x musiqa qo'yib beriladi.	Ashulani mustahka mlash uchun zanjir tarzida ketma-ket aytiladi. Yangi ashulani qismlarga bo'lib o'rgarta-miz. Ashula-ning so'zlarini yodla-tamiz. Musiqani o'rgatib ularni tanishtira-miz va mustah-kamlab boriladi.	Ashula musiqa asboblari-da chalish bilan birga olib boriladi. Dutor rubob doira akkordion shiqildoqlar chalib o'rgatib tanishtiramiz. Ansambl tuzishimiz mumkin. Bolalar bu asboblarni ohangiga qarab biror bir uslubda chaladilar.	Biz bolalarga yakka bo'lib juft bo'lib raqs tushishni o'rgatib borishimiz kerak bo'ladi. Turli millat raqslari bilan xam tanishtirib o'rgatib boriladi. Har bir elementga so'zlar orqali jalb qilishimiz mumkin.	1. Agar ilgari bo'lim;arda ko'p harakat qilingan bo'lsa, bolalar bilan qiziqarli o'yinlar o'ynashimiz mumkin. masalan: oq terakmi ko'k terak. Kim oldiyo shuginaniyo. Quyounim quyonim. Agar ko'p harakat bilan bolalar charchashgan bo'lsa unda tinch o'yinlar o'ynatiladi. Qiziqarli xaltacha. Barcha didaktik o'yinlarda bolalarni idrok etishga, sezishga, ogoh bo'lishga o'rgatiladi.	Guruh bolalari bilan musiqa mashg'ulotini o'tkazilishi yaxshi natijalarga erishildi. Ayrim bolalargina passiv qatnashdi. ulardan bitta guruhcha tuzub ular bilan guruhlarda alohida shugb'ullani-ladi. Berilgan bilimlar mustahkam-lanadi. Mashg'ulot-larda mashg'ulotlar da yaxshi va faol qatnashish maqsad qilib olinadi.

Bolalar bog‘chasida musiqa mashg‘ulotining ish rejasi

Bolalarni har tomonlama rivojlantirish maqsadida MTM da mashg‘ulotlar maxsus reja asosida o‘tkaziladi.

Bolalar bog‘chasida eshitishga, kattalarning ishlarini kuzatishga ularning so‘zlari va harakatlariga taqlid qilishda, bergan topshiriqlarini bajarishga o‘rgatib boriladi. Bolalar bog‘chasida haftada 2 marotaba musiqa mashg‘uloti va 1 marotaba ko‘ngil ochar o‘yinlar o‘tkaziladi.

– musiqani tinglay bilish, rivojlantirish, unga nisbatan qiziqishni o‘stirish;

– musiqiy tovushlarning qarama-qarshi xususiyatlarini ajrata olish baland va past registrlar;

– qo‘shiqni xirgoyi qilish va qo‘shiq kuylashga qiziqishni uyg‘otish;

– mazmunli o‘yinlar va mashqlar va raqslarda musiqa bilan harakatni bir-biriga moslab bog‘lay bilishni rivojlantirish;

– sodda harakatlarni hamkorlikda bajarishga o‘rgatish.

MTM da musiqiy tarbiya yuzasidan maxsus mashg‘ulotlar o‘tkazish rejalashtiriladi. Musiqa mashg‘ulotlari bolalarning musiqiy qobiliyatlari rivojlanishida katta rol o‘ynaydi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Musiqa mashg‘ulotlarining ish rejasini tartib bilan ko‘rsatib bering ?

2. Musiqa mashg‘ulotining ish rejasi bolalar hayotida qanday roli bor?

3. Bolalar ijodida musiqa faoliyatining vazifasi qanday?

Ashula aytganda nafas olish va nafas chiqarish usullari

Ma‘lumki, inson nafas olish a‘zosi – o‘pka orqali nafas oladi, ovoz hosil qiluvchi a‘zolar yordamida ovoz chiqaradi, artikulyatsiya apparati orqali gapiradi va kuylaydi. Demak, qo‘shiq ijrochiligining asosini nafas tashkil qiladi. Shuning uchun to‘g‘ri nafas olish va

nafas chiqarish usullari tovushlarni hosil qilish texnikasining eng muhim elementlaridan hisoblanadi. U ovoz shakllanishi jarayonida asosiy vazifani o'taydi. Kuylayotgandagi nafas olish oddiy nafas olishdan farq qiladi. Kuylayotganda nafas tez olinib, sekin chiqariladi.

Nafas olish uch turga bo'linadi:

- Yuqori ko'krak (kift) dan nafas ko'krakning yuqori qismiga olinib, kiftlar ko'tariladi. Nafasning bu turi zararlidir. Ashula aytayotganda bu nafas qo'llanilmaydi.

- Ko'krak – qorin (o'rta qovurg'a, biqin).

- Aralash (pastki qovurg'a-diafragma).

Nafas og'iz va burundan bir vaqtda olinadi. Qo'shiq kuylashda o'quvchilarga nafas olishni o'rganish vaqtida qo'llarini biqiniga qo'yg'an holda nafas olishni kuzatish uchun qo'llarni qovurg'alar bo'ylab pastga, yon tomonga yuruta berish va bunda qorin bo'shliqlarining oldinroqqa chiqishni hamda qovurg'alarni yon tomonlarga kengayishini kuzatish yaxshi natija beradi. Ularga nafas olishni dirijyorlik qo'l ishorasi bilan olib, bir tekisda, shoshmasdan chiqarishni o'rgatish kerak.

Tovush hosil qilish yengil va erkin nafas olib, apparatni erkin ishlatish yo'li bilan tiniq va jarangdor ovoz hosil qilish demakdir. Bunda bog'cha yoshidagi bolalar ovozinin zaiifligi va tez toliqishini hisobga olish shart. Ularda xonandalik malakalari hali yetarli darajada shakllanmaganligi sababli, ko'proq nutq postanovkasida kuylaydilar. Shuning uchun bolalar kuychan ovozda kuylashni yaxshi bilmaydilar. Ohangdor, cho'zib, kuychan ovoz bilan kuylash uzoq mashq jarayonida shakllanib boradi. Kuychan ovoz bilan kuylash yuqori guruh bolalarida bir muncha yaxshi shakllanadi.

Nafas olish. Ashula aytishda tog'ri nafas olishning ahamiyati katta. Nafas qancha yengil olinib, bir tekisda ishlatilsa, ovoz ham shuncha erkin va tiniq, jarangdor chiqadi. Ammo nafas olish ustida bolalar bilan maxsus shug'ullanish tavsiya etilmaydi. U bilan ko'proq ertalabki gimnastika paytida shug'ullanish mumkin. Bog'cha yoshidagi bolalarning nafasi yengil, yuzaki va qisqa bo'ladi. Shuning uchun ular ovozni kuychan cho'zib kuylashda qiynaladilar va ko'pincha so'zni bo'lib, uning o'rtasida nafas oladilar. Bog'cha bolalarining «ashulachilik» nafasi asosan ashula aytish

jarayonida mustahkamlanadi. Buning uchun tarbiyachi bolalarning ashula aytish paytidagi nafas olishlarini quyidagicha nazorat qilib borishi kerak: nafasni ashula aytish oldidan va qo'shiq jumlarining oxirida hamda uning bo'laklari orasida olishga undash; so'zni bo'lib, uning orasida nafas olmaslikni; olingan nafasni jumlaning oxirigacha bir maromda yetkazishni; ashula aytganda me'yordan ortiq nafas olmaslikni; yelkani ko'tarmasdan yengil, shovqinsiz, tiniq nafas olishni va hokazolar.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

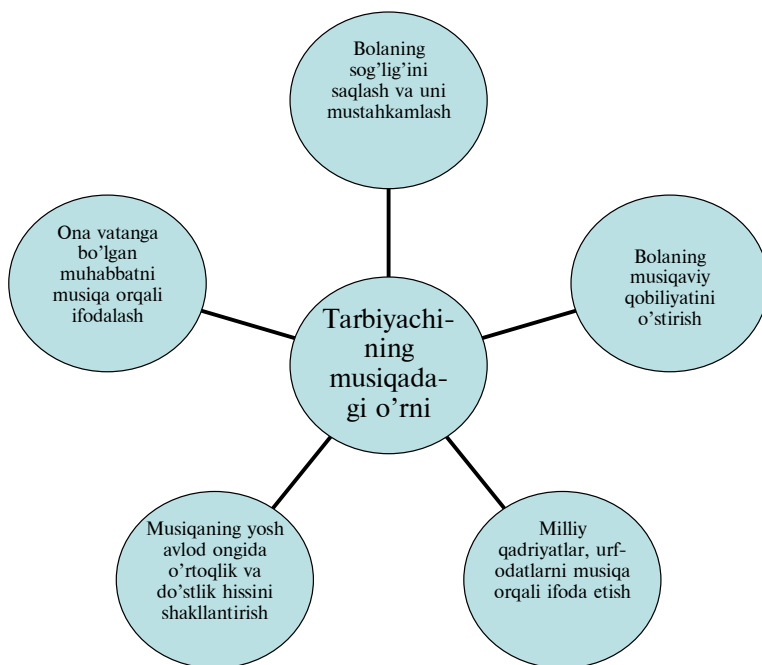
1. Ashula aytishda qanday nafas olinadi va nafas chiqariladi?
2. Nafas olish va nafas chiqarishning inson organizimidagi o'rni va ahamiyati qanday?

Bolalar bog'chasida musiqiy ta'lim-tarbiya berishda tarbiyachining o'rni

Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarni ma'naviy madaniyatli etib tarbiyalashda, ta'lim maskanlarida o'tkaziladigan musiqa mashg'ulotlari va bayram ertaliklarining go'zallik qonuniyatlari asosida barkamol shaxsni shakllantirish vazifalarini amalga oshirish uchun musiqa tarbiyachining o'rni beqiyosdir. MTM da har bir tarbiyachi musiqaviy qobiliyatga ega bo'lishi va tarbiyachilik vazifasini bajarishda o'z o'rnini topa olish kerak. Tarbiyachi o'z ishiga ijodiy yondashib, har bir mashg'ulotda, bayram ertaliklarida va yurtimizning buyuk siymolari bilan tanishtirish mashg'ulotlarini ishlab chiqishlari mumkin. Tarbiyachi bolalarga faqat bilim beribgina qolmasdan, balki ularni yangi ajoyib dunyo – musiqa olamiga olib kiradi, san'atga qiziqtiradi, uni sevishta o'rgatadi. Yaxshi tashkil etilgan musiqiy tarbiya jarayoni bolalarni barkamol inson bo'lib ulg'ayishlariga ko'maklashadi.

Tarbiyachining o'ziga talabchanligi o'zining har bir xatti-harakatini nazorat qilib bora olishi davlatimiz MTM lari oldiga quyidagi talablarni qo'yadi.

MTM da olib boriladigan barcha tarbiyaviy ishlar oliyjanob fazilatlarini yosh avlodda bog'cha yoshidan boshlab shakllantirishga qaratilgan.

Bolalar bog'chalarida amalga oshiralayotgan tarbiyaning muhim qismi estetik tarbiyadir. Musiqaviy tarbiya esa estetik tarbiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi. Musiqa mashg'ulotlari jarayonida bola hayotiy voqelikni musiqaviy obrazlar orqali idrok etib boradi. Bolalar yoshiga mos musiqa asarlari kichkintoylarda unutilmas taassurot qoldiradi, ularning ruhiy dunyosini boyitadi. Bog'cha sharoitidagi musiqaviy tarbiya badiiy adabiyot va tasviriy san'at bilan uzviy bog'langan holda amalga oshiriladi. Ashula aytish, turli janrdagi musiqa asarlari, xususan, sujetli cholg'u pyesalarini tinglash, musiqaviy o'yinlar bilan shug'ullanish va raqsga tushish jarayonida musiqa mashg'ulotlari ko'pincha badiiy so'z bilan bog'lanadi. Bolaning badiiy obrazlarni yorqin tasavvur etishi va chuqur idrok qila olishi uchun tasviriy san'at asarlaridan ham unumli foydalaniladi. Ayniqsa, ayrim sujetli musiqa asarlarini tinglashdan yoki kuylanadigan qo'shiq

mazmunidan bolalar ongida hosil bo'ladigan tasavvurlarni yanada boyitish va konkretlashtirish maqsadida asar sujetiga xos badiiy suratlardan foydalanilsa ham yaxshi natija beradi. Turli metodlardan foydalanib o'tkazilgan har bir musiqa mashg'uloti kichikintoylarda badiiy, estetik zavq uyg'otadi. Ularning his-tuyg'ularini rivojlantiradi. Ijodiy fikri va nutqini o'stiradi. Bundan tashqari, musiqaviy o'yin va postanovkalar, raqslar bolalarda ritm tuyg'usi, chaqqonlik va harakatchanlik malakalarini rivojlantiradi hamda qomatning tog'ri o'sishiga yordam beradi.

Bog'chada amalga oshiriladigan konkret mashg'ulotlar, masalan, hisob mashg'ulotlari jarayonida bolalarning ko'proq abstrakt fikrlash qobiliyati va mantiqiy xotira kuchi o'sib borsa, san'at mashg'ulotlari jarayonida esa ularning obrazli fikrlashi va obrazli xotirasi yaxshi rivojlanadi. Bu har ikkala psixologik xususiyatning parallel rivojlanishi bolaning aqliy rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. MTM da ta'lim-tarbiya berishda tarbiyaning musiqiy faoliyati qanday?
2. Tarbiyaviy musiqa qo'llanganda ko'proq qaysi tarbiyaga e'tibor berish kerak?

Oilada va MTM dagi bolalarning qo'shiq aytish uslubi

Ashula aytish musiqa mashg'ulotlarining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. Ashula aytish musiqa bilan shug'ullanishda o'zining yengil va oson amalga oshirilishi tufayli bolalar diqqatini tez jalb qiladi. Eng muhimi shundaki, bola o'rtoqlari bilan birga ashula aytganda, o'z shaxsiy ijrosini nazorat qilib boradi, yon-veridagi bolalar bilan o'zining ovozi solishtirib ko'radi. Bu esa, birinchidan, bolada musiqaviy qobiliyatlarning har tomonlama rivojlanishiga katta imkoniyat yaratadi, ikkinchidan, bolada o'z-o'zidan ijodiy intilish kuchayadi, uchinchidan, ashula aytish jarayonida bolaning fikri, nutqi, idroki o'sadi, ovoz va nafas apparatlari yaxshi rivojlanadi.

Bolalar hayotida musiqa katta ahamiyatga ega. Chunki musiqa bolalar ongida katta taassurot qoldiradi Musiqa bolalarda estetik tarbiyani rivojlantirishda katta ahamiyatga ega, shunga ko'ra, bola ongidagi ezgu fazilatlarni rivojlanishida musiqiy tarbiyaning o'rni alohida.

Oilada va MTM da bolalarni qo'shiq aytishdagi vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Bolalarni sof tovushda kuylashga o'rgatish hamda aniq, ravon kuylashni talab etish.

2. Qo'shiq kuylash jarayonida bolalarda musiqaviy qobiliyatni va so'z boyligini o'ttirish.

3. Tarbiyachi yordamida bolalar qo'shiqni kuylashi hamda yakka holda, musiqa asboblarsiz ham kuylashga o'ragatish.

Test

1. MTM larda olib boriladigan tarbiyaviy ishlar qayerdan boshlanadi?
 - a) Uydan.
 - b) Bog'chadan.
 - c) Maktabdan.
2. Musuqaviy tovushlar va ularning xususiyati.
 - a) Musiqali va shovqinli.
 - b) Shovqinli, musiqali, tovushli.
 - c) Tovushli, musiqali, shovqinli.
3. Registrllar necha turdan iborat?
 - a) Yo'g'on, orta, ingichka.
 - b) Pastki, o'rta, ingichka.
 - c) Pastki, o'rta, yuqori.
4. Nota chizig'I nechta chiziqdan iborat?
 - a) 7 ta.
 - b) 5 ta.
 - c) 6 ta.
5. Qanday intervallar bor?
 - a) Garmonik va melodik.
 - b) Prima, sekunda.
 - c) Kvarta, kvinta.

6. Nechta tovushlar oralig'iga akkord deyiladi.
 - a) 6 ta.
 - b) 8 ta.
 - c) 7 ta.
7. Musiqa savodining ahamiyati.
 - a) Nutqi.
 - b) Qobiliyati.
 - c) Talaffuz.
8. Musiqaning ulkan manbayi nima?
 - a) Tafakkur.
 - b) Iroda.
 - c) Xotira.
9. O'zbekiston Respublikasi madhiyasining musiqasini va so'zini kimlar yozgan?
 - a) Sh.Yormatov va A.Oripov.
 - b) M.Burhonov va A.Oripov.
 - c) P.Mo'min va A.Oripov.
10. Musiqa mashg'ulotining asosiy elementi.
 - a) Raqs.
 - b) Tinglash.
 - c) Ashula.
11. 6 va 7 yoshli bolalar ovoz diapazoni oralig'i.
 - a) Re-si.
 - b) Re-do-re ikkinchi oktava.
 - c) Mi-re ikkinchi oktava.
12. Diksiyaning aniqligi nimada?
 - a) Nutqda.
 - b) Talaffuzda.
 - c) Tovushda.
13. Musiqa madaniyatining elementi.
 - a) Ashula aytib, tafakkur qilish.
 - b) Raqsga tushub, idrok etish.
 - c) Musiqa tinglab, idrok qilish.
14. Musiqa ish rejasida musiqa tinglash bo'limi nechanchi o'rinda turadi?

- a) 5.
 - b) 2.
 - c) 6.
- 15.** Ilk bor musiqa tinglashda tarbiyalovchining roli.
- a) Qisqa va qiziqarli tushuntirish.
 - b) Musiqa tinglatish va qisqa tushuntirish.
 - c) Tushuntirish va musiqa tinglash.
- 16.** Musiqa tinglash M.T.M. larda qaysi guruhlardan boshlanadi.
- a) Katta, kichik, o'rta.
 - b) O'rta, tayyor, kichik, katta.
 - c) Kichik, katta, o'rta, tayyor.
- 17.** Interval oralig'i nechta tondan iborat?
- a) 7 t.
 - b) 6 t.
 - c) 8 t.
- 18.** Rubob musiqa asbobida nechta tor bor?
- a) 5.
 - b) 7.
 - c) 3.
- 19.** Musiqani kim chaladi?
- a) Xonanda.
 - b) Sozanda.
 - c) Raqqosa.
- 20.** Musiqa mashg'ulotini o'tkazishda asosiy musiqa asbobi qaysi?
- a) Rubob.
 - b) Dutor.
 - c) Fortepiano.
- 21.** MTM larda o'tkaziladigan musiqa mashg'ulotini haftada necha marta o'tkazadi?
- a) 3.
 - b) 5.
 - c) 2.
- 22.** Dutor musiqa asbobi nechta tondan iborat?
- a) 7.
 - b) 3.
 - c) 2.

Musiqi mashg'ulotining shakllanish turlari

Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida musiqiy tarbiya alohida ahamiyat kasb etib, muntazam ravishda olib boriladigan tarbiya jarayonining bir qismini tashkil etadi. Mazkur qo'llanma maktabgacha ta'lim musassalarida musiqiy tarbiyani amalga oshirish dasturida belgilangan ertalik va bayramlarni nishonlashga qaratilgan tadbir va bayramlarni tashkil qilish jarayoniga qaratilgan.

Musiqi, ayniqsa, milliy musiqi, bola tarbiyasiga benihoya katta ta'sir ko'rsatib, ularda yuqori darajadagi badiiy, estetik zavq va didni shakllantiradi, go'zallikni musiqi orqali idrok etishda yetakchi rol o'ynaydi. Bolalar bog'chasida musiqiy tarbiya quyidagi vazifalarni o'z oldiga qo'yadi:

- musiqi tinglash;
- vokal ijrochilik;
- milliy musiqi asboblari bilan tanishtirish;
- bastakor hayoti va ijodi bilan tanishtirish;
- musiqi turlari bilan tanishtirish;
- ritmik harakat va raqs asoslari bilan tanishtirish;
- bolalarda ijobiy qobiliyatlarni aniqlash va rivojlantirish;
- musiqi vositalari orqali bolalar tarbiyasini tobora shakllantirish;

Musiqi rahbarlari ushbu vazifalarni amalga oshirar ekanlar, o'z ish tajribalarida turli faoliyat shakllaridan keng foydalanadilar;

- Musiqi mashg'ulotlari (vazifa va maqsadiga qarab, turli mavzu va yo'nalishda bo'ladi);

- bayram ertaliklari;
- ko'ngil ochar musiqiy o'yinlar;
- nafosat soatlari;
- badiiy va adabiy musiqiy kompozitsiyalar;
- musiqiy teatr dramatisatsiyalari;
- yakka hol ish turlari;
- to'g'arak ishlari;

Bayram ertaliklariga tayyorgarlik ko'rilar ekan, avvalambor bu hammaning bayrami ekanligi, bolalar xotirasuda unutilmas iz qoldirilishi, ularga zavq, xursandchilik olib kelishini nazarda

tutish zarur. Bu jarayonda barcha teng qatnashishi lozim. Masalan, pedagogik jamoa, ota-onalar va mahalla ahli. Maktabgacha ta'lim muassasasida tashkil qilingan bayram ertaliklari umumxalq bayramlarining bir parchasi bo'lmog'i zarur.

Bolalar bog'chasida musiqa va o'yinlar

Bolaning aqliy, estetik va jismoniy rivojida raqs, musiqali o'yin va musiqa bilan harakat katta ahamiyatga ega. Musiqa faoliyatining bu turlari bolaning har tomonlama o'sishiga katta yordam beradi. **Birinchidan**, uning musiqa uquvi, ayniqsa, ritm tuyg'usi va musiqa xotirasi yaxshi rivojlanadi, chunki har qanday harakat turi musiqa ritmi va taktlari ostida bajariladi hamda harakat bilan bog'liq bo'lgan musiqa ohanglari bola xotirasida turg'un saqlanadi. **Ikkinchidan**, yuqorida aytganimizdek, raqs va musiqali harakatlar bolada harakatchanlik, chaqqonlikni rivojlantirib, badanni chiniqtiradi, qomatning to'g'ri o'sishiga yordam beradi. **Uchinchidan**, musiqa asarlari bolada turlicha emotsional hislar uyg'otadi. Turlicha kayfiyatlar hosil qilib, uning ongida o'ziga xos obrazlar yaratadiki, bular bolaga harakat sxemalarini badiiy ishoralar bilan ifodalashga yordam beradi. Demak, musiqa bilan harakat bolaning aqliy va estetik qobiliyatini hamda irodasini rivojlantirishda ham alohida ahamiyatga ega. Masalan, marsh musiqalari bolaga g'ayrat va tetiklik bag'ishlaydi. Marsh musiqalarisiz bayram ertaliklari, hatto bog'chaning oddiy bir kunlik hayotini ham tassavvur qilish qiyin. Raqs kuylari esa bolada ajoyib ichki his-tuyg'ular, kechinmalar hosil etib, beixtiyor raqsga tushishga undaydi va uni behad zavqlantiradi. Musiqa mashg'ulotlarida bajariladigan harakatlarni, ya'ni asosan ikki turga bo'lish mumkin.

1) raqs va xorovodlar. **Musiqali o'yinlar**: o'yin bog'cha yoshidagi bolalar ijodiy faoliyatining eng faol shaklidir. O'yinlarga mo'ljallangan musiqa asarlarining badiiy mazmuni, xarakteri va ifoda vositalari o'yinning sujetiga mos tushishi shart. O'yinning sujeti esa bog'cha hayotidan olingan bo'lishi lozim. Unda bolaning ijtimoiy hayot va tabiat bilan munosabati o'z aksini topishi kerak. Ayniqsa xalq bolalar o'yinlari katta ahamiyatga ega.

Bog'chadagi musiqali tarbiya metodikasida musiqali o'yinning asosan ikki turi tavsiya etiladi: 1) cholg'u musiqasi sadolari ostida o'ynash;

2) ashula aytib o'ynash.

O'z navbatida cholg'u musiqali o'yin sujetli va sujetsiz o'yinlarga bo'linadi. Sujetli o'yinda aniq voqea tasvir etilib, sujetsiz o'yinda esa turli harakat namunalari vositasida musiqa asarining xarakteri va badiiy shakli tasvir etiladi.

Ashula aytib o'ynash ko'proq xorovodlar va inssenirovkalar bilan bog'liq. Ular o'yinning mazmuniga qarab tuziladi. Ba'zi o'yinlarda bir bola o'yin boshlab, boshqalari unga ergashsa, boshqasida esa, guruh ikkiga bo'linishi yoki juft bo'lib o'yinga tushilishi mumkin. O'yinni davra tuzib, ikki guruhga bo'linib, ijro etish kabi turli shakllarda o'tkazish tavsiya qilinadi.

Musiqa madaniyati darslarida bajariladigan o'yinlar asosan ikki turga bo'linadi:

1. Qo'shiqning mazmuniga mos musiqali ritmik o'yinlar.

2. Raqslar.

Shunday qilib, musiqiy o'yinlar o'z maqsad va vazifalariga ko'ra, didaktik o'yinlarga mansub bo'lib, asosan ritmik harakat vositasida ijro etilishi bilan ifodalanadi.

Musiqa ostida jismoniy tarbiyaning ahamiyati

Jismoniy tarbiya — sog'lom avlod, sog'lom oila, sog'lom jamiyat uchun bolalikdan qilinadigan amaliy harakatdir. Jismoniy musiqiy harakat, o'yinlar, sport bilan shug'ullanish iroda, chidam, intizom tuyg'ularini shakllantiradi. Bola o'z kuch-quvvati, sog'lomligi, qaddi-qomatining ixchamligi, nafas harakatlarining tog'riligini sezib turadi va bu bilan faxrlanadi. Bu sifatlar sezilmagan holda didni tarbiyalay boradi, bolani go'zallik dunyosiga yetaklaydi. Sportchining har tomonlama uyg'un rivojlangan qaddi-qomati haqiqatdan ham go'zaldir.

Jismoniy tarbiya aslida musiqa tarbiyasi bilan uzviy bog'liqdir. Bolalarning jismoniy rivojlanishi va takomillashuvining vositalaridan biri hisoblanadi. O'z imkoni darajasidagi huzur bag'ishlovchi musiqa bolada insoniy qadriyatlar tushunchasini o'stiradi. Masalan, ota-

onasi yonida ish o'rganib, ularga yordam berayotgan bolakay va qizaloqning o'z harakatidan nechog'lik mamnun bo'layotganiga e'tibor berganmisiz? Ha, huzurbaxsh musiqa bolaga insoniy olamni tushuntira boradi. Bunday musiqani og'ir, toliqtiruvchi, nafrat uyg'otuvchi musiqa dan farqlash lozim.

Jamiyatimiz bolalarining sog'lom, baquvvat, mehnatsevar yoki nimjon, chidamsiz, og'irroq ishga yaramaydigan bo'lib o'sishlariga befarq bo'la olmaydi. Mana shuning uchun ham bolalar tarbiyasi faqat ota-onalarning shaxsiy ishi, vazifasi emas, balki avvalo, bu ularning jamiyat oldidagi burchidir. Ota-onalar bolalarining jismoniy va aqliy jihatdan rivojlanishlari uchun javobgardirlar. Ular bolalarga harakat — uzoq yashash, jismoniy tarbiya va sport, musiqa esa sog'lik, chiniqish manbayi ekanligini bola ongiga singdirishlari kerak.

Ilmiy mashqlar:

Tongi badan tarbiyani o'tkazish vaqtida bolalarda harakatlanuvchi malakalar mustahkamlanadi, yaxshilanadi va tiklanadi.

Yugurish, sakrash, gimnastik harakatlar oddiy va tezlik bilan bajariladi. Tongi badan tarbiya mashg'ulotlarida shunday mashqlar bajariladi. (Unda qo'llarimizni tepaga ko'targan holda, tepaga, yonga, to'g'riga bukiladi). Shunday mashqlar borki, bu mashqlarni oldindan o'rganib olish kerak (to'liq o'tirish, sakrash, buyum bilan, bayroqchalar, cho'p bilan mashq) bunday mashg'ulotlarni kundalik rejaga kiritish shart.

Tarbiyaviy mashqlar:

Tongi badan tarbiya yordamida biz bolalarni tartibli bo'lishga chaqiramiz. Ularda ijobiy ko'nikmalar hosil bo'ladi. Tongi badan tarbiya xotirani mustahkamlaydi. Diqqat bilan tinglash, tekshirish va yakka holda mashqlarni bajarish, tongi badan tarbiya estetik tarbiyani ham mustahkamlaydi.

«O'rmonga sayohat»

Maqsad: Bolalarni musiqa ostida yurish, yugurish, oyoqlar yonida, tovonda yurishni davom ettirish, musiqaga moslab tiz, sokin yurishni mashq qildirish.

Gavda, qo'l, oyoq va umumgavda muskullarini rivojlantirish. Muvozanat saqlab yurishni o'rgatishda davom etish, balandlikdan

sakrashni, emaklashni, uzunlikka sakrashni mustahkamlash, baland-past to'nkachalarga chiqb-tushishni o'rgatish.

Jismoniy sifatlar chaqqonlik, tizkorlik, egiluvchanlik kabilarni shakllantirish.

O'n orqai musiqa ritmlari harakatlarni tushunish orqali bolalarda szgirlik, hozirjavoblik va ziyraklik sifatlarni rivojlantirish.

Bolalarni tabiat haqidagi tushunchalarini mustahkamlash.

Krakli jihozlar:

Gimnastika skamykasi, baland-past to'nkachalar, 20 sm balandlikdagi to'siq, yarim doira halqalar, gimnastik halqalar, «ayiq», «quyon», «bo'g'irsoq» atributlari, daraxt atributlari albatta magnitafon va musiqa asboblari.

Mashg'ulotning borishi:

Kirish qismi:

Tarbiyachi: Bolalar hozir qanday fasl?

Bolalar: Bahor fasli.

Tarbiyachi: Bahorda ob-havo qanday bo'ladi?

Bolalar: Bahorda ob-havo o'zgaruvchan bo'ladi, tiz-tiz yomg'ir yog'adi, shamol esib turadi.

Tarbiyachi: Bolalar, daraxtlarda qanday o'zgarishlar bo'ladi?

Bolalar: Daraxt novdalaridagi kurtaklar bo'rtib, o'rik va bodom daraxtlari birinchi bo'lib gullaydi.

Tarbiyachi: Hozir sizlar bilan bahor klganligi munosabati bilan o'rmonga sayohat qilamiz. Qo'shiq aytib yayraymiz.

Tarbiyachi:

Yuring sayrga bolalar,
Chiqaylik-chi otlanib.
Qatorlashib hammamiz
Xo'sh, nimada boramiz?

Bolalar: Piyoda.

Tarbiyachi: Kldik bolalar.

Bolalar zalga kirib kladilar.

Tarbiyachi: Bolalar bugun sizlar bilan birgalikda qiziqarli sayohat uyushtiramiz.

Eng yaxshisi dunyoda,
Sayr qilmoq polzdda.

Qatorlashib, shodlanib,
Xo'sh, nimada boramiz?

Bolalar: Po'zdda.

Tarbiyachi: Bolalar m'n parovoz bo'laman, sizlar vagonchalar bo'lasizlar. Bolalar k'tma-k't turib oladilar. Oldinma-k'tin turgan bolalar bir-birlarining tirsaklarini ushlab oladilar. K'tdik «Puup-puup-puup». Po'zdimiz s'kin qo'zg'alib, so'ng t'zlashadi, k'yin s'kinlashib to'xtaydi.

Bolalar po'zd bo'lib, zalni aylanib chiqadilar.

Tarbiyachi: Bolalar, mana ko'm-ko'k maysazorga y'tib k'ldik. Vagonchalardan tushib maysazor bo'ylab yuguramiz, oyoq uchida yuramiz, tovonda yuramiz, oyoq yonida yuramiz.

Bolalar, endi maysazorda gimnastik mashqlarni bajarib olamiz.

1-harakat.

Dastlabki holat: gavdamiz to'g'ri holatda, oyoqlar y'lka k'ngligida ochiq, qo'llar yonda.

1-qo'llar oldinga uzatiladi.

2-t'paga ko'tariladi.

3-yonga uzatiladi.

4-pastga tushiriladi.

Harakat 4-5 marta takrorlanadi.

2-harakat.

Dastlabki holat: Gavdamiz to'g'ri holatda, oyoqlar y'lka k'ngligida ochiq, qo'llar b'lda.

1-o'ng tomonga engashamiz.

2-dastlabki holat.

3-chap tomonga engashamiz.

4-dastlabki holat.

3-harakat.

Dastlabki holat: Gavda to'g'ri holatda, oyoqlar y'lka k'ngligida ochiq, qo'llar b'lda.

1-qo'llarni oldinga cho'zib o'tiramiz.

2-turamiz, dastlabki holat.

Harakat 5 marta takrorlanadi.

4-harakat.

Dastlabki holat: Polga qorin bilan yotiladi, ikki qo'l bilan dahanimizni ushlab, boshni o'ngga, chapga buramiz. Oyoqlarimizni orqaga bukib, k tma-k t harakatga k ltiramiz.

Harakat 5 marta takrorlanadi.

Tarbiyachi: Barakalla bolalar, endi hammamiz yana yo'limizda davom etamiz.

Bolalar zal bo'ylab yurib k tadilar.

Tarbiyachi: Bolalar yo'limizda tor va uzun ko'prikka duch k lib qoldik. K linglar, ko'prikdan muvozanat saqlab o'tib olamiz. Mana ko'prikdan ham o'tib oldik. Yana yo'limizda davom etamiz. Bolalar yana to'siqqa duch k lib qoldik. Bu to'siqdan ehtiyotkorlik bilan oyoqlarimizni juftlab turib sakrab o'tib olamiz. Barakalla bolalar.

Tarbiyachi: Mana, bolalar, biz o'rmonga ham y tib k ldik.

O'rmonda qanday hayvonlar yashaydi?

Bolalar: (javob beradilar).

Tarbiyachi: Bolalar, to'g'ri aytdingiz, o'rmonda tulki, quyon, ayiq polvon ham yashaydi.

Bolalar, k linglar hozir biz o'rmon hayvonlariga bo'linib olamiz. Kim qaysi o'rmon hayvoni bo'lishni istaydi?

Bolalar tulki, quyon, ayiq polvon bo'lib, atributlarini kiyib oladilar.

Tarbiyachi: Hamma o'z hayvoni raqsini bajarib b rish va o'rmon hayvonlari, bugun sizlar yarim doira halqa tagidan emaklab o'tishni, qator qo'yilgan halqalar o'rtasiga sakrashni bajarasizlar hamda mana bu to'nkalar ustiga chiqib tushishni o'rganasizlar.

Tarbiyachi o'zi ko'rsatib b rib, tushuntiradi.

Tarbiyachi: Bolalar, endi uch qatorga bo'linib olamiz.

1-qator – «Ayiqlar»lar, yarim doira halqa tagidan emaklab o'tasizlar.

2-qator – «Quyonlar»lar, qator qo'yilgan halqalar o'rtasiga ikki oyoqlab sakrash mashqini bajarasizlar.

3-qator – «Tulki»lar, sizlar mana bu baland-past to'nkachalarga k tma-k t chiqib, tushishni o'rganasizlar.

Bolalar harakatlarni bajarib bo'lganlaridan so'ng, o'rinlarini almashadilar.

Tarbiyachi: Bolalar, bahorda ob-havo o'zgaruvchan bo'lishini bilib olgansizlar. Quyosh chiqib turganda birdan bulut chiqib, yomg'ir yog'ib yuboradi. Hozir osmonda bulutlar paydo bo'lib qoldi.

«Yomg‘ir» d◌sam, t◌z daraxtlar panasiga b◌rkinasizlar. «Quyosh» d◌sam, daraxtlar panasidan chiqib o‘ynab yurasizlar.

Tarbiyachi: Bolalar, «yomg‘ir», bolalar daraxt orqasiga b◌rkinadilar.

«Quyosh» bolalar yashiringan joylaridan chiqib o‘ynab yuradilar.

Tarbiyachi: Bolalar qo‘limdagi qaysi ertak qahramoni, taniyapsizlarmi?

Bolalar: (javob beradilar).

Tarbiyachi: Bolalar, hozir sizlar bilan «Bo‘g‘irsoq» o‘yinini o‘ynaymiz.

Musiq a sadosi ostida «Bo‘g‘irsoq»ni qo‘lma-qo‘l qilib bir-birimizga uzatamiz. Musiq a to‘xtaganda «bo‘g‘irsoq» kimni qo‘lida qolsa shu bola sh◌r yoki qo‘shiq aytib, o‘ynab b◌radi.

O‘yin 4-5 marta takrorlanadi.

Tarbiyachi: Bolalar, o‘rmonga sayohat qilib, maza qilib o‘ynadik. Endi yana po‘l◌zdimizga chiqib, uyimizga qaytamiz. K◌tdik, bolalar, «Puup-Puup-Puup».

Bolalar k◌tma-k◌t yurib, zaldan chiqib k◌tadilar.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Mashg‘ulotning shakllanishi turlari qanday?
2. Bolalar bog‘chasida qanday musiqaviy o‘yin turlaridan foydalaniladi?
3. Musiq a ostida o‘tiladigan jismoniy tarbiyaning qanday turlarini bilasiz?

An‘anaviy qo‘shiq ijrochiligi

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, hamma sohalarida rivojlanish sari yangi va salmoqli ishlar amalga oshirila boshlandi.

Musiq a merosimizning uzoq o‘tmishini yanada chuqurroq o‘rganish sohasida samarali ishlar qilinadi.

Musiq a san‘atimiz tarixini, uning buyuk namoyandalari tarixini har tomonlama o‘rganish va xalqimizga yetkazishga keng imkoniyatlar ochildi.

Yurtboshimiz I.A.Karimovning «qullik va mute‘lik iskanjasidan ozod bo‘lish, qadni baland tutish, ota-bobolarimizning udumlarini tiklash, ularga munosib voris bo‘lishdan sharafliroq vazifa yo‘q bu

dunyoda», degan soʻzlariga asoslanib, musiqiy tariximiz, uning ustazoda ijrochi hofizlari va ular qoldirib ketgan oʻlmas merosni tiklab, uni rivojlantirish, davom ettirish vaqti keldi.

Musiqiy merosimizni notaga yozib olish mumkin boʻlgani kabi, uning serjilo, jonli ijrosini magnit tasmlariga yozib olish va kelgusi avlodlar uchun asrab-avaylash, saqlash biz uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Oʻzbekiston radiosi fonotekasining oltin fondidan mustahkam oʻrin olgan oʻzbek mumtoz ashulalari, bastakorlar ijrosidagi ashulalar magnit tasmasiga abadiy muhrlangan.

Ularni ijro etgan turli avlodga mansub hofizlarning nomlarini aytib oʻtishni topdik: Hoji Abdulaziz Abdurasulov, Mulla Toʻychi Toshmuhammedov, Yunus Rajabiy, Joʻraxon Sultonov, Otajon Xudoyshekurov kabilar. Ana shu ustoz hofizlar ijro etgan musiqiy yozuvlardan yosh ashulachi talabalar oʻquv jarayonida unumli foydalanishlari mumkin.

**Oʻzbek bastakorlik sanʼati.
Yunus Rajabiyning hayoti va ijodi
(1897–1976)**

Oʻzbek xalq musiqiy merosini milliy qadriyatlarimizning bir boʻlagi sifatida oʻrganish hozirgi davrda dolzarb masalardan biridir. Oʻzbek musiqiy merosimizga nazar tashlar ekanmiz, oʻtmishdan xalq ichidan yetishib chiqqan va oʻzlarining ijro mahoratlari, murabbiyligi bilan xalq dilidan joy olgan sanʼatkorlarimiz koʻz oʻngimizda gavdalanadilar. Ular ichida musiqa sanʼatimizning birinchi akademigi Yunus Rajabiyning alohida oʻrinlari bor. U kishi yashagan davr ijodining takrorlanmas qirralari mavjudki, ularning merosini oʻrganish kelgusida yaratilajak cholgʻuchilik mahoratini rivojlantirishda ijobiy bosqich boʻlib xizmat qiladi.

Yunus Rajabiy sozandalik, xonandalik va bastakorlik sanʼatini bunyodkorlaridan boʻlib, maʼrifiy va taʼlimiy faoliyat bobida mashhurdir. Milliy mumtoz musiqa sanʼatining yirik namoyandasi, cholgʻuchi ustozlarning yoʻlboshchisi, taniqli bastakor Yunus Rajabiyning ijodiy pedagogik qarashlari va cholgʻuchilik faoliyatiga

katta ahamiyat berishimiz kerak.

Yunus Rajabiy 1897-yili Toshkentda tugʻilgan. U dastavval eski usul maktabida oʻqiydi. Eski maktabda oʻqigan paytlarda musiqaga havas uygʻona boshlagan. Oʻzlari nay chalغانlar, yaxshigina dutor ham chertgan. 1916-yilda mashhur sozanda va xonanda Shorahim Shoumarov bilan tanishadi. Bu tanishuv uning cholgʻuchilik va bastakorlik faoliyatida muhim bosqich boʻlib qoladi. 1919-yil Toshkentda ochilgan xalq konservatoriyasining milliy cholgʻu asboblari boʻlimiga oʻqishga kiradi va shu tariqa butun hayotini musiqaga bagʻishlaydi.

1923-yildan Samarqandda musiqa pedagogika bilim yurtida musiqa rahbari boʻlib ishlaydi va Samarqand Davlat teatrining milliy musiqa rahbari etib tayinlanadi. Yunus Rajabiy hayotidagi muhim voqea uning Samarqandda mashhur hovizlar bilan yaqindan tanishgani boʻldi. Yunus Rajabiy cholgʻuchilik repertuarini yangi asarlar bilan boyitish uchun «Shashmaqom» ni oʻrganishga juda kirishadi.

Akademik Yunus Rajabiyning besh jildli oʻzbek xalq musiqasi (1955-1960), olti jildli «Shashmaqom» (1966-1975), «Musiqa merosimizga bir nazar» (1978-1979), «Xorazm maqomlari»ning birinchi va ikkinchi toʻldirilgan nashrlari ananaviy ijrochilikka bagʻishlagandir. Ustoz uzoq yillar davomida Oʻzbekiston teleradiosi qoshidagi maqomchilar dastasiga rahbarlik qilganlar. Yunus Rajabiy ijod qilgan «Raʼnolanmasin» qoʻshigʻi hozirgi kunda ham hofizlarning repertuarlaridan oʻrin olgan.

Yunus Rajabiyga 1939- yili Oʻzbekistonda xizmat koʻrsatgan sanʼat arbobi, 1955- yilda Oʻzbekiston xalq artisti unvoni berildi. 1966-yilda Oʻzbekiston Fanlar akademiyasining akademigi, 1971- yilda respublikamizda nufuzli boʻlgan «Hamza nomidagi Davlat mukofoti» ga sazovor boʻldi.

Yunus Rajabiy faoliyatini oʻrganish, uning musiqashunoslikdagi cholgʻuchilik va pedagogik, maʼrifiy va madaniy merosini boʻlajak avlodimizga yetkazishimiz kerak. Bu meros yoshlarni tarbiyalashda, komil inson boʻlib yetishishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Solfedjio: «Salomat», «Baxti erkatoy», «Chittigul»

Bolalarga ashula o'rgatish va solfedjio bo'lib kuylash tarbiyachining asosiy vazifasi bo'lib hisoblanadi. Solfedjio kuylash murakkab psixologik-fiziologik jarayon bo'lib, nutq, ovoz organi, eshituv va nafas olish apparatlarining uzviy koordinatsiyasi natijasi sifatida amalga oshiriladi. Bolalarning ovoz pardalari notalar orqali kuylanganda o'ta nozikligi, mo'rtligi, muntazam rivojlanishi bilan farq qiladi.

Bolalar ovoz pardalarining tebranish amplitudasi qisqa va tez harakatlanishi tufayli ular ovozi ingichka, yengil, nozik va registr jihatidan ancha yuqori bo'ladi. Musiqaviy tarbiya ishini to'g'ri yo'lga qo'yib, bolalarning yoshiga va ovozigiga mos qo'shiqlarni kuylashi natijasiada ularni ovoz apparati yaxshi rivojlanadi. Bunday holda kichik repertuarlarni tanlashda bolalarning quydagi ovoz diapazoni normalariga rioya etishi tavsiya etiladi. 2-3 yoshli guruh bolalarining ovoz diapazoni mi-lya, 3 yoshli guruhlarniki re-lya 5 yoshli guruh bolalarniki re-si, 6 yoshli guruh bolalarniki re-si (do ikkinchi oktava) orolig'ida notalar orqali kuylanadi.

Chittigul

G'.G'ulom she'ri

O'zbek xalq o'yini

O'ynoqi

Tosh-xon qiz o' - zi o' - zi Bo - shi - da yor -

ma do' - zi Hay - yu chit - ti gul

Salomat

M.Oqilov she'ri

Il.Akbarov

Shoshilmasdan

Oq - qu - yo-nim a - lo - mat O - tin qo'y dim

Sa - lo - mat. Tin - may cho - pib o'y - nay -

-di Char-chash - ni hech bil - may - di

Baxtiy erkatoiy

H.Muhammad she'ri

T.Toshmatov musiqasi

Ildam

Voy, voy, voy,voy Bax-tiy er-ka - toy. Er - ta - lab tu -

rib ich-mas e-kan choy. Voy, voy, voy.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. An'anaviy qo'shiq turlari kimlar tomonidan yoziladi va aytiladi?
2. Y.Rajabiyning o'zbek musiqa olamidagi o'rni va ahamiyati?
3. Nota orqali qo'shiqlarni kuylab bering.

Musiqa — san'at turlaridan biri

Musiqa san'ati insonning yoshligidan unga bevosita va kuchli ta'sir o'tkazib, uning umumiy madaniy rivojida katta o'rin tutadi. Demokratik jamiyat madaniy hayotida yanada kengroq o'rin tutayotgan musiqa kishiga butun hayot davomida uning doimiy hamrohi hisoblanadi. Musiqa yagona san'at bo'lib, inson yuragiga juda chuqur kirib borib, ana shu qalb tug'yonini yorqin ifodalash qudratiga ega.

Musiqa — estetik tarbiya, demokratik jamiyat kishisini garmonik tarbiyalash yo'lida olib borilayotgan ulkan ishning tarkibiy qismiga aylanmog'i kerak.

Bolalar bilan musiqali ish olib borish ayniqsa katta ahamiyat kasb etadi. Musiqa bola qalbida kuchli emotsional tuyg'u uyg'otadi. Musiqa yordamida uning badiiy idroki o'sib, hissiyotini yanada boyitib boradi. Bolalarda musiqaviy idrokni o'stirmay, ularning musiqaga mehr-muhabbatini yetarli darajada qiziqitirmay turib, har tomonlama jismoniy boy, ma'naviy va qat'iy ahloqiy sifatlarni tarbiyalab bo'lmaydi. Musiqaga yoshlikdan uyg'ongan qiziqish kishining keyingi musiqaviy rivozida kuchi ta'sir o'tkazadi, boshqa ko'nikma va didlarning shakillanishini ta'minlaydi, yaxshi musiqali didni tarbiyalaydi. Musiqa estetik va manaviy kayfiyatning ulkan manbayidir. Musiqaning bola hissiyoti va shakillanishiga, uning mazmuninmi tushunish va his etishga katta ta'sirini hisobga olganda haqqoniy va voqiylikni to'g'ri aks ettirgan musiqali asardan o'rinli foydalanish alohida o'rin tutadi. Musiqali obrazlar shakillanishining asosiy manbayi tabiat va kishi nutqiga mos kelishiga, atrof-olamdagi go'zallikni idrok etishiga bevosita bog'liqdir.

Musiqali idrok etishning vazifasi va mazmunini aniqlash muhimdir. Bular shaxsning har tomonlama rivoji, jumladan, estetik tarbiyasi vazifalar bilan bog‘liq, umumiy maqsadlar bilan belgilanadi. Bunday vazifalar bolalarni musiqa sohasidagi faoliyatga jalb etish, badiiy musiqaga estetik idrok etishni va emotsional o‘zlashtirishni rivojlantirish, unga muhabbatni tarbiyalash, musiqali qobiliyatni o‘stirish, musiqali didni shakllantirish, bolalarda badiiy ijodkorlik iqtidorini rivojlantirishdan iborat bo‘lmog‘i kerak. Musiqaning bola hissiyoti va intilishiga, mazmuniga va his etishiga katta ta‘sirini hisobga olganda, haqqoniy va voqeylikni to‘g‘ri aks ettirgan musiqali asardan o‘rinli foydalanish alohida o‘rin tutadi.

Musiqiy san‘at uchun odamning fikrlash va ifodalash hissiyoti asos bo‘lib xizmat qiladi. Musiqa tovush bilan hamohanglik rivojida dastlab nutq va raqs bilan bog‘liq bo‘lgan edi. Musiqa mehnat harakati ritmi bilan moslashib, bir maqsadga intilayotgan kishilarni bir-birlariga birlashtirishni osonlashtiradi.

Nutq ohanglarini, mehnat jarayonlari ritmlari va musiqali ohanglarning umumlashuvi natijasida xalq musiqasi shakllanadi. Xalq san‘ati manbalariga asoslangan musiqa hamisha jozibador bo‘lib, qalbda turli his-hayajonlar uyg‘otadi. Shu bilan birga, musiqada tovushlarga va tasviriyl holatlarga taqlid qilish hollari bor, ammo masalaning mohiyati bular bilan belgilanmaydi. Musiqali obraz o‘zining aniq ko‘rinishi bilan bog‘liqdir.

Ohang obrazining yetakchi vositasi bo‘lib, u barcha musiqiy ifodalar (ohang, harakat, musiqiy bo‘yoq va boshqalar) bilan boyib boradi. Garmoniya va ma‘lum ovozlarni umumlashib, musiqiy asarning barcha tomonlari bilan bog‘lanadi.

Musiqa ostida harakat va o‘yinlar

Musiqaning aqliy estetik va jismoniy rivojida raqs, musiqali o‘yin va musiqa bilan harakat katta ahamiyatga ega. Musiqa faoliyatining bu turlari bolaning har tomonlama o‘sishiga katta yordam beradi.

1. Uning musiqa uquvi, ayniqsa tuyg‘usi va musiqa xotirasi yaxshi rivojlanadi, chunki har qanday harakat turi musiqa ritmi va taktlar ostida bajariladi hamda harakat bilan bog‘liq bo‘lgan musiqa ohanglari bola xotirasida turg‘un saqlanadi.

2. Raqs va musiqali harakatlar bolada harakatchanlik, chaqqonlikni rivojlantirib, badanni chiniqtiradi qomatning to‘g‘ri o‘rishiga katta yordam beradi.

3. Musiqa asarlari bilan turlicha emotsional hislar uyg‘onadi, turlicha kayfiyatlar hosil etib, uning ongida o‘ziga xos obrazlar yaratadiki, bular bolaga harakat sxemalarini badiiy ishoralar bilan ifodalashga yordam beradi. Demak musiqa bilan harakat bolaning aqliy va estetik qobiliyatini hamda irodasini rivojlantirishda ham alohida ahamiyatga ega. Masalan, marsh musiqalari bolaga g‘ayrat va tetiklikni bag‘ishlaydi. Marsh musiqalarisiz bayram ertaliklari, hatto bog‘chaning oddiy bir kunlik hayotini ham tasavvur qilish qiyin. Raqs kuylari esa bolada ajoyib ichki his-tuyg‘ular, kechinmalar hosil etib, beixtiyor raqsga tushushga undaydi. Musiqa ostida harakat va o‘yinlar kichik yoshli bolalarga tez ta’sir etadi. Shuning uchun quvnoq, qiziqarli musiqali o‘yinlar bog‘cha yoshidagi har bir bolaning e’tiborini o‘ziga tortadi. Musiqa ostida harakat va o‘yinlarning turlari quyidagilardan iborat.

1. Jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari — asosan tartibli qadam bosib yurush, chopish, sakrash kabi harakat turlari.

2. Bolalarning sahnalashtirilgan sujetli o‘yinlaridan, kattalarning bajaradigan turli maishiy ishlaridan olgan taassurotlari (mashinani boshqarish, qurilish ishlari, paxta terish, ro‘zg‘or ishlari va hokazo) asosida bajaradigan harakatlari, turli hayvonlarning harakatlari tovushlarini ifodalash.

3. Turli raqslar ta’sirida vujudga keladigan bolalarga mos oddiy harakatlar.

Bu harakatlarning har uchala turi ham bog‘chada musiqa bilan bajariladigan barcha harakatlarning asosini tashkil etadi va ularning asosiy ifodali harakat elementlari hisoblanadi. Bu harakat elementlari, musiqa ostida bajariladigan barcha o‘yinlar turlicha ifodalanadi. O‘yin bog‘cha yoshidagi bolalar ijodiy faoliyatini eng faol shaklidir. O‘yinlarga mo‘ljallangan musiqa asarlarining badiiy mazmuni xarakteri va ifoda vositalari o‘yinning sujetiga mos tushishi shart.

O'yinning syujeti esa bog'cha hayotidan olingan bo'lishi lozim. Unda bolaning ijtimoiy hayot va tabiat bilan munosabati o'z aksini topishi kerak, ayniqsa xalq bolalar o'yinlari katta ahamiyatga ega.

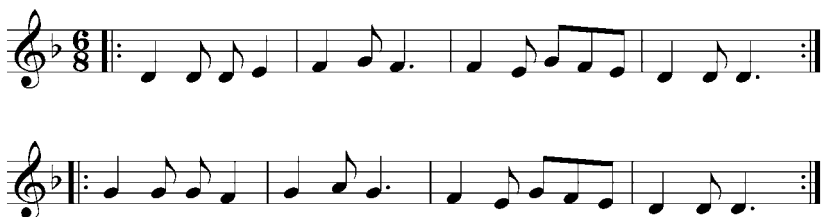
Shunday qilib musiqali o'yinlar o'z maqsadi, vazifalari jihatidan didaktik o'yinlarga mansub bo'lib, ular asosan harakat vositasida ijro etilishi bilan xarakterlanadi.

Bog'bon va gullar

(harakatli o'yin)

Gullar raqsi

(o'zbek xalq kuyi)

O'yinning mazmuni: o'yinda 10-15 ta bola ishtirok etadi. O'yinchilar orasida «bog'bon» tanlanadi, Qolganlari «gul» bo'ladilar. Har bir bolaning boshida biror gulning rasmi tushirilgan ro'molcha bo'ladi. Gullar aylana hosil qilib o'tiradilar. «Bog'bon» bolalar orasidan yurib, «davruga keling, bolalar, birgalashib gul teramiz va raqsga tushamiz», — deydi, keyin «bog'bon» o'zidagi gullardan birini olib, ko'zini yumib, shunday gulli ro'molcha o'ragan bolani tanlaydi va raqsga tushadi. Agar to'g'ri topsa, o'rinlarini almashtiradilar. Topa olmasa, yana «bog'bon» bo'lib qoladi. O'yin shu tarzda davom etadi.

Chopon qo'l

(o'zbek xalq o'yini)

Asp bo'laman

(o'zbek xalq kuyi)

O‘yinning mazmuni: o‘yinda cheklanmagan sondagi bolalar qatnashadilar. Ular aylana bo‘lib, chordona qurib o‘tiradilar. Boshqaruvchi aylana tashqarisidagi bolalar bir-birlariga uzatayotgan choponni yulqib olishlari kerak. Choponni berib qo‘ygan bola o‘rta turib raqsga tushishi yoki she‘r aytishi kerak. So‘ng bu bola boshqaruvchi bo‘ladi. O‘yin shu tariqa davom etadi.

Baqa bilan laylak
(o‘zbek xalq o‘yini)
Chamanda gul
(o‘zbek xalq kuyi)

O‘yinning mazmuni: o‘yinda 15-20 ta bola ishtirok etadi. 4 bola lenta tortib, «qamishzor» hosil qiladi. O‘ynovchilardan «Laylak» saylanadi, qolganlari «Baqa» bo‘lishadi. Laylak qamishzorga yaqin joyda, «Baqa»lar qamishzorda bo‘ladilar va sakrab-sakrab o‘ynaydilar. Boshqaruvchining ishorasi bilan «Laylak» qamishzorga kiradi va «Baqa»larni tuta boshlaydi. «Baqa»lar lenta ustidan sakrab, qamishzordan qochadilar. Qo‘lga tushgan «Baqa»larni «Laylak» o‘zi bilan olib ketadi.

Marshdagi hujum
Marsh
(Xorazm xalq marsh)

O'yinning mazmuni: o'yinda cheklanmagan sondagi bolalar qatnashadilar. Ular ikkita guruhga bo'linadi. Ikkala guruh bir-biriga qarama-qarshi turadi. Boshqaruvchining ishorasi bilan bir tomondagilar marsh ostida qarshi tomonga yuradi. Orada 2-3 metr qolganda to'xtaydi. Yana boshqaruv-chining ishorasi bilan orqaga o'z marrasiga qochadi. Qarshi tomondagilar ularni ushlaydi. So'ngra almashadilar. Qaysi tomon qarshi tomon bolasini ko'p ushlasa, shu tomon g'olib sanaladi. O'yin shu tarzda davom etadi.

Chavandoz
(harakatli o‘yin)
Gullar raqsi
(o‘zbek xalq kuyi)

O‘yinning mazmuni: o‘yinda cheklanmagan sondagi bolalar qatnashadilar. Boshqaruvchining ishorasi bilan musiqa ostida bolalar aylana bo‘ylab) otlar kabi avval sekin, keyin lo‘killab va yo‘rg‘alab yuradilar. Musiqa to‘xtagach, bolalar oldindan belgilab qo‘yilgan aylana ichiga kiradilar. O‘yin shu tariqa davom etadi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Ritmik harakatlarning musiqadagi o‘rni qanday?
2. Musiqa orqali bajariladigan o‘yinlar qaysilar?
3. Harakat va o‘yinning bolalar hayotidagi o‘rni qanday?

Musiqa nazariyasi asoslari va metodlari

Tarix bizga shuni o‘rgatadiki, san‘at kishilik faoliyatining ajralmas qismi bo‘lib, kishi shaxsi san‘at yordamida va ishtirokida to‘laligicha yorqin namoyon bo‘ladi. Hozirgi zamon kishisini tarbiyalashda fan bilan bir qatorda, san‘at ham muhim o‘rin tutadi. San‘at insonparvarlik va odamiylik hamkorligi ruhida o‘zining hissiyotini o‘stirishda yordam berib, ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Hozirgi zamon kishisida uning estetik idrokini tarbiyalashga g‘amxo‘rlik qilar

ekanmiz, san'at bilan muomala qilishdan hosil bo'ladigan his-hayajondan uni o'z hayoti va faoliyatida foydalana bilishga o'rgatmog'imiz lozim. Shu sababli estetik tarbiya barcha tarbiya ishining tarkibiy qismi hisoblanadi.

Odamning ulg'ayishini hisobga olmagan holda butun xalqning estetik tarbiyasi haqida fikr yuritish mumkin emas. Bolalarda yoshlik chog'idan idrok etish, his etish, turmush va san'atdagi go'zallikni tushunish ishtiyoqi tarbiyalanadi, bu kabi go'zallikni yaratishga intilish kuchayadi. Bolaning badiiy faoliyatga bo'lgan qiziqish ortadi. Unda badiiy — ijodkorlik qobiliyati rivojlanadi.

Estetik tarbiya jarayonida bolalarda tabiatga, mehnatga, ijtimoiy hayotga, turmushga bo'lgan mehr-muhabbat hissi ortib, ulardagi go'zallikni ko'ra bilish iqtidori shakllanib, shu go'zalliklarni ularning o'zi mustaqil ravishda yaratishga intiladilar. San'at vositasida amalga oshiriladigan badiiy tarbiya estetik tarbiyaning tarkibiy qismi bo'lib hisoblanadi.

1997-yilda erishilgan asosiy yutuqlardan biri «Ta'lim haqida qonun» va «Kadrlar tayyorlash bo'yicha milliy dasturi» qabul qilindi.

Respublikamizda ta'lim-tarbiya katta ahamiyatga ega bo'lishi bugungi kunda berilgan erkinlik va imkoniyatlar, xalq ta'limida hozirgi ahvolni yangilash, yangi nazariy va amaliy darsliklar yaratish va ulardan samarali foydalanish yo'lida yangi metodlarni ishlab chiqishni talab etmoqda.

Respublikamizda ko'p sonli pedagogika bilim yurtlarida asosiy fanlar qatorida, musiqa faniga e'tibor berilayotganini hisobga olib, kelajakda bilim yurtini bitirayotgan talabalar o'rta maktablarda ashula va musiqadan o'quvchilarga saboq berishni nazarda tutib, ushbu risola yaratildi.

Ushbu o'quv qo'llanmadan pedagogika bilim yurtlari talabalaridan tashqari, respublikamizdagi barcha o'rta maktab musiqa o'qituvchilari, bolalar bog'chasining musiqa o'qituvchilari va musiqa sohasi havaskorlari foydalanishlari mumkin.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Musiqa ostida bajariladigan harakat va o'yinlarni ayting va ko'rsating.

2. Musiqa nazariyasi asoslari metodlari necha turdan iborat?
3. Har bir metodga alohida o'z fikringizni bildiring.

Raqs va xorovodlar hamda musiqiy ritmik harakatlarning vazifalari

1. Raqs va xorovodlar. Bolalar o'yinlarining bu turlari xalq raqslari va klassik bal raqslari elementlari asosida tuziladi. Ularni mazmuniga ko'ra quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

Musiqa asarining tuzilishiga binoan, harakat elementlari mujassamlangan raqs. Masalan, ikki qismli musiqaga mos ikki qismli raqslar, uch qismli musiqaga esa uch qismli raqslar qo'yish kerak bo'ladi. Misol uchun, o'zbek xalq raqsi «Andijon polkasi»ni olaylik. Tarbiyachi mazkur musiqa asosida yuqori va tayyorlov guruh bolalariga mos chaqqon harakatli raqs shaklini tanlashi mumkin. Tarbiyachi guruh imkoniyatlarini hisobga olib, «Andijon polkasini» ni bir oz qisqartirib, katta avjini istisno etgan holda, ikki qismli, to'la shaklda chalib, uch qismli qilib ham o'rgatishi mumkin. Demak raqsni musiqaning mantiqiy qismlariga ko'ra harakat elementlarini tanlab qo'yishiga to'g'ri keladi. Bu raqsni yakka va kichik gruppada shaklida qo'yish mumkin.

2. Erkin raqslar. Bu raqslar ijodiy xarakterga ega bo'lib, xalq raqs kuylari, bastakor yaratgan raqs kuyi va polkalar ostida ijro etiladi. Unda bolalar mashg'ulotlardan olingan malaka va ko'nikmalarini ishga solib, musiqaning xarakteriga mos harakat elementlarini tanlab «yangi raqs» yaratadilar.

3. Raqs xarakteridagi xorovodlar va o'yinlar. Xorovod ko'proq rus raqs san'atiga mansubdir. Ulardan foydalanish yaxshi natija beradi. Xorovodlarda asosan ashula aytib, davra qurgan holda o'yinga tushiladi. Bo'g'chaning yuqori va tayyorlov guruhlarida rus xorovod asarlaridan «Karavay» o'yinini o'rganish mumkin. Xorovod xarakteriga xos o'zbek o'yinlari ham mavjud. Masalan, «Choriy chambar», «Oq terakmi, ko'k terak» va boshqalar. Tarbiyachi bog'chada milliy o'yinlar bilan birga boshqa xalqlar xorovodlari va o'yinlaridan foydalanish lozim. Bu o'yin turlari ko'proq o'yin-kulgi, bayramlar paytida o'ynaladi.

4. Shartli ravishda ijro etiladigan bolalar bal raqslari. Vals va polka xarakterdagi raqslar yordamida bolalarga bal raqslari elementlari o'rgatilib boriladi. Bunda sho'x, quvnoq kuyda takrorlanuvchi harakat sxemalari asosiy ro'l o'ynaydi.

5. Xarakterli raqs. Biror personaj obrazi, masalan, quyonlar, bo'ri, xo'roz va boshqalar ma'lum insenirovkalarda erkin raqs tarzida o'ynalib, ifoda etiladi.

Yuqorida bayon etilgan raqs va o'yinlar bog'chani asosan o'rta va yuqori guruhlarida ijro etiladi. Kichik guruhlarda esa nihoyatda sodda va oson o'yin harakatlari asosan o'yinchoqlar va turli o'yinlar bilan birga qo'shib amalga oshiriladi. Shuning uchun kichik yoshli bolalarning raqs va o'yinlari shartli ravishda planlashtiriladi.

O'yin va raqslar o'rgatishda mashq katta yordam beradi, zeroki, har qanday raqs va o'yinlar konkret detallardan tashkil topadi. Shuning uchun ba'zi raqs va o'yinlarni o'rgatishdan avval ular tarkibidagi ayrim harakat elementlarini mashq sifatida o'rganish maqsadga muvofiqdir. Bunda har bir harakat elementini tarbiyachi aniq va ifodali ravishda ko'rsatib berishi lozim.

Raqs va o'yinlar qo'yishda bolalar ijodiga ham e'tibor berish shart. Ma'lumki, bolalar kattalarga taqlid qiladilar va ko'pincha tarbiyachi o'rgatadigan o'yin va raqslarni uning shaxsiy ijodi, deb ham tushunadilar. Shuning uchun bolalar tarbiyachiga taqlidan o'zlari ham «yangi» raqslar yaratishga intiladilar. Guruh bolalari orasida raqs tushishga moyil talantli bolalar ko'p uchraydi. Tarbiyachi shunday bolalar raqsidan namuna sifatida foydalanishi mumkin. Raqs o'rgatishda cholg'u asboblariidan unumli foydalanish muhim ro'l o'ynaydi. Umuman, musiqa mashg'ulotlarini o'tkazishda fortepiano asosiy va yetakchi cholg'u asbobi hisoblanadi. Forteplanoga qo'shimcha tarzda rubob, dutor, g'ijjak, nay, chang kabi cholg'u asboblariining biridan foydalanish ham yaxshi natija beradi.

Xususan, milliy raqslarni, masalan, «Chertmak», «Ufor», «Andijon polkasi», «Jonon» va boshqalarni o'rgatishda fortepiano bilan birga, xalq cholg'u asboblariidan foydalanish bolalarda katta qiziqish uyg'otadi. Xalq cholg'u asboblariidan o'z me'yorida foydalanilsa, birinchidan, bolalarda tembr uquvi yaxshi rivojlanadi, ikkinchidan, bolalar yoshlikdan musiqa asboblari bilan tanishib

boradilar. Mashg'ulotning musiqa bilan harakat va musiqa tinglash qismlarida xalq cholg'u asboblariidan unumli foydalanish mumkin.

Fortepiano mavjud bo'lmagan ayrim bolalar bog'chalarida uning o'rniga bayan yoki akkordeondan foydalanish tavsiya etiladi. Musiqa mashg'ulotlarida o'rganilgan qo'shiq, raqs, o'yin va xorovodlar atoqli sanalar o'tkaziladigan ertaliklarda ijro etiladi. Bolalar bog'chalarida asosan sanalarga bag'ishlangan ertaliklarga planli ravishda tayyorgarlik ko'rib boriladi: Yangi yil, Xalqaro xotin-qizlar kuni va yetti yoshlilarni maktabga kuzatish marosimi. Mazkur bayramlarni bolalar sabrsizlik bilan kutadilar. Bayram kuni bolalar uchun eng sevinchli damlarga aylanishi ko'proq ertalik dasturidagi ashula, musiqa, raqs, o'yin va musiqali postanovkalar repertuarining puxta tayyorlanishiga bog'liq. Mazkur repertuar bog'chadagi barcha guruh bolalarining bir jamoa bo'lib birlashishlariga katta yordam beradi. Ertalikda ota-onalar ham qatnashishlari sababli bolalar ular oldida konsert nomerlarini yuksak saviyada ijro etishga intiladilar.

Umuman, ertaliklar musiqa tarbiyasining bog'cha tarbiyachilari bilan birgalikda bayramdan bayramgacha olib borgan umumiy faoliyatining yakuni va hisoboti sifatida katta ahamiyatga egadir.

Ritmik harakatlar musiqaviy ta'limda muhim o'rin tutadi. 20–30-yillar ko'lamida ritmika chetga surilib, ikkinchi darajaga tushib qolgan edi. Endilikda hozirgi zamon talabiga aylandi.

Ritmik harakatlar bolalarga musiqiy kayfiyatni, musiqaviy harakatlar orqali o'rgatishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Bu mashqlar bolalarning sezgi organlarini rivojlantiradi. Ritmik mashg'ulotlarga qatnashgan bola birinchi o'rinda musiqa ostida to'g'ri harakatlana oladi, musiqa savodi kuchayadi, musiqiy olamga kirib boradi. Shu obrazda musiqiy ritmik mashg'ulotlar bolaning jismoniy va ruhiy holatiga ham ta'sir etadi.

Musiqiy ritmik harakatlarning asosini o'qituvchi, kompozitor, bastakor, jamoat arbobi E. Max Dolkroz shunday degan edi: Jism yashashi uchun «Harakatlarni tadbiq etish lozim. E.Max Dolkroz ko'pkina o'quv maskanlarini unda o'qituvchining ritmika metodikasi o'rgatiladi» («Musiqa va ritmika maktabi Xollerau, 1910-yil Max Dolkroz instituti, 1915-yil).

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Bolalar bog'chasidagi qanday raqs harakatlari va musiqaviy ritmik harakatlarni bilasiz?
2. Qanday mujassamlashgan raqslarni bilasiz?

Bolalar bog'chasida bayram ertaliklari

Bayram ertaliklari bog'cha hayotining eng muhim va tarkibiy qismiga aylangan bo'lib, tantanavorlik, xursandlik va shodlik holatini vujudga keltiradi, bolalarning badiiy didini tarbiyalaydi. Bayram ertaliklaridan maqsad, bolalarni nafosat olamiga olib kirish, ularda ajoyib yorqin taassurotlar qoldirish va shodlik baxsh etishdan iboratdir.

O'zbekiston Mustaqillikka erishdi. Istiqlool sharofati tufayli qadryatlarimiz, unutilgan, lekin bola tarbiyasida nihoyatda zarur bo'lgan urf-odatlarimiz tiklanmoqda. Shu sababli bayram ertaliklari shaklan va mazmunan o'zgarmoqda. Bolalar bog'chalarida nishonlanadigan asosiy bayramlar quyidagilardan iborat:

1. O'zbekiston Respublikasi Mustaqillik kuni.
2. O'qituvchi va murabbiylar kuni.
3. Mehrjon bayrami.
4. Yangi yil bayrami.
5. Vatan himoyachilari kuni.
6. Xalqaro xotin-qizlar bayrami.
7. Navro'z bayrami.
8. Xotira va qadrlash kuni.
9. Gul va qushlar bayrami.
10. Sog'lomjon va polvonjon bayram ertaligi.
11. Bolalarni maktab quchog'iga kuzatish tadbiri.

Har bir bayramning o'z ma'nosi va alohida xususiyati bor. Masalan, 1 sentabrda nishonlanadigan **Mustaqillik bayrami**da vatanni sevish va e'zozlash, unga munosib farzand bo'lib yetishish, uning yutuqlaridan faxrlanish hissi tarbiyalanadi. Bayram katta guruh bolalari bilan o'tkazilib, ular O'zbekiston Respublikasi madhiyasini

kuylaydilar. Kichik va o'rta guruh bolalari tomoshabin sifatida qatnashadilar. Ertalikdagi o'yinlar, insenirovkalarda xalqimizning erishgan yutuqlari, mehnatning insonga quvonch baxsh etishi odamlarning bir-biriga mehr-oqibati, qadriyatlarimiz ko'rsatilishi kerak. Musiqa rahbari bayram dasturini tuzishda ijodiy yondoshib, zamonaviy bolalar qo'shiqlari bilan bir qatorda, o'zbek xalq qo'shiqlarini ham dasturga kiritishimiz lozim.

Mehrjon bayramida mehnat mavsumi yakuniga yetayotganligini iodalab, «Quyosh bobo» ga minnatdorchilik bildirib, «Bobodehqon» mehnatini, «Ona yer» saxovatini, mehr muruvvatini, «Kuzjon» ning to'kin sochinligini ramziy obrazlar orqali chuqurroq idrok etishlariga erishish lozim. Bu bayramni katta, o'rta va kichik guruh tarzida o'tkazish mumkin. Bayram tantanalarida iloji boricha o'zbek milliy asboblari (karnay, sunray, nog'ora) jalb qilish tavsiya etiladi. Imkoniyat bo'lmasa, fonogrammadan foydalanish lozim. Askiyalar va kichik sahnalashtirilgan ertaklar ham bo'lishi tavsiya etiladi. Qo'shiq, lapar (aytishuv) va askiyalar mazmuni bolalarga tushunarli bo'lishi kerak.

Yangi yil bayrami butun dunyoda ramziy qabul qilingan bo'lib, jahon bolalarining eng sevimli bayramidir. Unda chiroyli bezatilgan archa, quvnoq kuy, qo'shiq va o'yinlar Qorbobo, Qorqiz va turli ertak qahramonlari, o'rmon hayvonlari ishtirok etib, bolalar bilan xursandchilik qiladilar.

Navro'z bayramida uyg'onayotgan borliq, tabiat ulug'lanadi. Qadriyat, urf-odat udumlarini aks ettiruvchi mazkur bayram, tabiat uyg'onishi, yangi mehnat mavsumining boshlanishi, tabiat go'zalligidan zavqlanish va uni asray bilish, ko'kalamzorlashtirish, mehnatni ulug'lash kabi g'oyalarni o'zida mujassam etadi. Qo'shiq-yallalar kuylanadi, o'lan-aytishuvlar va turli xil qiziqarli o'yinlar o'tkaziladi. Bu bayramni bog'cha sharoitidan kelib chiqqan holda, zalda yoki hovlida o'tkazish mumkin. Qadimda sharq xalqlari o'z sayllariga odamlarni karnay-surnay orqali chorlaganlar. Shuning uchun bayramning tantanali qismida milliy cholg'u asboblardan yoki fonogrammadan foydalanish lozim. Badiiy qismda quvnoq qo'shiqlar yangraydi.

8 mart bayramida bolalar onalari, buvilari, opalari, tarbiyachilariga bo'lgan mehrlari va ulkan muhabbatlarini qo'shiq, she'r, raqs, o'yinlarida

ifodalaydilar. Ularning mehnatlarini e'zozlab, minnatdorchilik bildirib, o'z qo'llari bilan yasagan sovg'alarini taqdim etadilar. Ular uchun katta, o'rta va kichik guruhlarda konsert uyushtiriladi. Bayram uchun to'g'ri tanlangan qo'shiq, musiqa, sahna ko'rinishlari bolalarda xushchaqchaq kayfiyat tug'dirishda katta ahamiyatga ega. Ular bayramning umumiy xarakteriga, mazmuniga mos bo'lishi kerak. Agar bog'chada xalq cholg'u asboblari tuzulgan bolalar ansambli bo'lsa, uni ham bayram dasturiga kiritish kerak.

Buyuk siymolar tavallud topgan kunlar uchun badiiy musiqiy-nafosat soatlarini tashkil etish, bolalarda milliy g'urur tuyg'ularini shakllantirib boradi. Ularning rasmlarini ko'rsatib, buyuk xizmatlari haqida ma'lumotlar berish, bolalar yoshiga mos asarlari bilan tanishtirish esa bolalar ma'naviyatini oshiradi.

Shuningdek, bayramlar bolalarni Respublikamizda yashaydigan barcha millat va xalqlarning urf-odatlarini, qo'shiq va o'yinlari bilan tanishtirish hamda ularga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalashda katta o'rin egallaydi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Bolalar bog'chasida ertaliklarni o'tkazishdan maqsad nima?
2. Yil davomida o'tkaziladigan bayramlarning va shu bayramda tarbiyachining o'rni?

Kichik, o'rta, katta va tayyorlov guruhlarida bayram ertaliklari

MTM da olib boriladigan barcha bayram ertaliklari vositasida oliyjanob fazilatlar yosh avlodga bog'cha yoshidan boshlab shakllantiriladi. Bayram ertaliklari jarayonida bola hayotiy voqiylikni musiqaviy obrazlar orqali idrok etib boradi. Bolalar yoshiga xos musiqa asarlari kichintoylarda unutilmas taassurot qoldiradi, ularni ruhiy dunyosini boyitadi. Bog'cha sharoitidagi musiqaviy tarbiya badiiy adabiyot va tasviriy san'at bilan uzviy bog'langan holda amalga oshiriladi.

Kichik va oʻrta guruhlarda bayram ertaliklari

1. Mustaqillik bayrami. Bu bayram tadbiri 1-sentabrda oʻtkaziladi. Tadbir Oʻzbekiston Davlat madhiyasining yangrashi bilan boshlanadi. Bolalar Vatanimiz haqidagi sheʼrlarni yoddan oʻqib, qoʻshiqlar ijro etadilar.

2. Mehrjon bayrami — Bobodehqon va ona zaminni ulugʻlovchi bayramdir. U 25-oktabrdan 5-noyabrgacha oʻtkaziladi.

3. Archa bayrami. Bu bayramda Qorbobo, Qorqiz va sevimli ertak qahramonlari ishtirok etadilar.

4. 8-mart — Onajonlar bayrami.

5. Navroʻz bayrami 21-martdan boshlanadi.

6. Sogʻlom va polvonjon tadbiri esa 1-iyunda oʻtkaziladi.

Katta va tayyorlov guruhlarida bayram ertaliklari

1. «1-sentabr — Mustaqillik bayrami». Bayram tadbirlari orqali bolalarda vatanparvarlik va baynalminallik tuygʻulari tarkib toptiriladi.

2. 1-oktabr — «Oʻqituvchilar va Murabbiylar kuni».

3. Til bayrami. Bu bayram «Til — dil kaliti», «Ona tilim — jon-u dilim» nomlari ostida nishonlanadi.

4. «Mehrjon bayrami» — hosil bayrami.

5. 8-dekabr — Konstitutsiya kuni. Shu munosabat bilan «Qomusimiz — nomusimiz» tadbiri oʻtkaziladi.

6. «Archa bayrami» ertaligi.

7. 14-yanvar. «Vatan himoyachilari kuni».

8. 8-mart — Xalqaro xotin-qizlar kuni munosabati bilan konsert uyushtiriladi.

9. 21-mart — Navroʻz bayrami. Bu tadbirda, asosan, urf-odatlarimiz va qadriyatlarimiz haqidagi sahna korinishlari va kuy-qoʻshiqlar ijro etiladi.

10. Gullar va qushlar bayrami may oyida oʻtkaziladi. Bolalar Oʻzbekiston gullari va qushlari haqida sheʼr hamda qoʻshiqlar aydatilar.

11. «Sogʻlomjon va polvonjon», «Sogʻlom tanda — sogʻ aql» tadbirlari 1-iyunda oʻtkaziladi. Bayramda turli estafeta va bellashuvlar uyushtiriladi.

12. Maktabda kuzatish bayrami. «Xayr, bogʻchajon — salom, maktab!».

«Sizga taʼzim, aziz ustozlar»

Zal bayramona bezatilgan. Musiqa sadolari ostida bolalar qoʻllarida gullar, sharlar bilan kirib keladilar.

Boshlovchi: Assalomu alaykum, hurmatli mehmonlar! Sizlarni umumxalq bayrami — «Oʻqituvchilar va murabbiylar kuni» bilan chin yurakdan tabriklaymiz!

Sizdan boshlanadi asl tafakkur,
Munis muallimlar, sizga tashakkur!

(Abdulla Oripov)

Bola: Boshda fikr nuri — gavhar,
Bolalarga ustoz sarvar.

Qalbi toza gullar qadar,

Hamma: Bu ustozlar, ustozlar!

Bola: Ishimizda gar sezsa nuqson,
Yuragida turar, toʻfon.

Tunlar bedor qiynaladi jon,

Hamma: Bu ustozlar, ustozlar!

Bola: Ishi bilan dili birdir,
Doʻsti yorga shirin tildir.
Toʻlqin ura Amu-Sirdir,

Hamma: Bu ustozlar, ustozlar!

Bola: Mustaqillik xush zamona,
Xush zamonga u parvona.
Yurtim, elim, deya yona,

Hamma: Bu ustozlar, ustozlar!

«Bogʻcha opa, boʻlmang xafa» qoʻshigʻini kuylaydilar. Gul va sharlar bilan «Bayramingiz muborak» raqsini ijro etadilar.

Boshlovchi: Prezidentimiz Islom Karimov farmoniga binoan, 1997-yil 1-oktabrni «O‘qituvchilar va murabbiylar kuni» – umumxalq bayrami, deb e‘lon qilindi. Bolajonlar, ustoz deganda ko‘z oldingizga qanday insonlar namoyon bo‘ladi?

Bola: Bizlarga odob va axloqni o‘rgatuvchi opamiz.

Bola: Bizlarga turli xildagi aqliy va milliy o‘yinlar o‘rgatuvchi opamiz.

Bola: Ular bizga tinmay bilim beradilar, hisob – kitobni o‘rgatadilar.

Bola: Ulug‘larni eslashni,
Hikmatlarni yodlashni,
Vatanni e‘zozlashni,
Ham qo‘ynida yayrashni,
Bulbul bo‘lib sayrashni,
O‘rgatadi opamiz.

Boshlovchi: Barakalla, juda to‘g‘ri topdingiz. Ustoz ana shunday ulug‘ zotdir. Bugun qalbimizdan ona kabi joy olgan ustozlarga qancha shirin so‘zlar, she‘rlar aytusak, shuncha kam.

Bola: Assalom, aytamiz sizga azizlar!
Ming kalom aytamiz, sizga ustozlar.
Assalom so‘ziday aziz bo‘lingiz,
Eng quvnoq, eng shodon inson bo‘lingiz.

Bola: Bugun bayram tantana,
Bayramingiz muborak.
Aziz ustoz, murabbiy,
Ayyomingiz muborak!

Bola: Tongda turib opajon,
Bizni deya shoshasiz,
Bizni ko‘rib uzoqdan,
Qaynoq quchoq ochasiz.

Bola: Sizdan oldik ko‘p bilim,
O‘rgatingiz tolmasdan.
Onalarni sevishni,
Unga ko‘mak berishni.

Bola: Bu olamni asrashni,
Odam bo‘lib yashashni.
Bog‘da gulzor yaratib,
O‘rgandik bog‘bon bo‘lishni.

Bola: Bog‘larimiz oralab,
Gullar terdik saralab.
Gullarning eng sarasin,
Sizga berdik dastalab.

«Qari navo» o‘zbek xalq kuyiga raqs ijro etadilar.

Boshlovchi: Aziz bolajonlar, ustozlarning burch va vazifalari sizlarga ta’lim-tarbiya berish bo‘lganidek, shogirdlarning ham o‘z ustozlari oldida burch va vazifalari bor. Qani, ana shu burch haqida kin aytadi?

Bola: Ustozlarga itoatli bo‘lish, nasihatlariga rioya qilish.

Bola: Ustozning dushmani bilan do‘st tutinmaslik.

Bola: Ustozning qarindosh-urug‘larini hurmat qilish.

Bola: Ustozning quvonch va qayg‘usiga sherik bo‘lish.

Bola: Ustoziga hamisha rost so‘zlash.

Bola: Ustozini xafa qilmaslik, uning sirlarini saqlay bilish.

Bola: Ustozi oldida xokisor bo‘lish.

Bola: O‘zining yomon odatlarini tark etish.

Boshlovchi: Barakalla, bolajonlar, javoblaringiz meni mamnun etdi. Men buvijonimdan eshitgan bir rivoyatni aytib beraman.
(Rivoyat aytadi.)

Boshlovchi: Aziz ustozlarni ulug‘lovchi qanday maqollarni bilasiz?

Bola: Ustoz – otangday ulug‘.

Bola: Ustoz ko‘rmagan shogird,
Olam sirini bilmaydi.

Bola: Ustozlar aqli – donolar naqli.

Bolalar «Yurtim» qo‘shig‘ini kuylaydilar (G.Qo‘chqorova musiqasi).

Boshlovchi: Mana shunday mas'uliyatli kasb egalari bo'lmish ustoz murabbiylar, jaji bolajonlarga bor mehrini berib, sabr-toqat bilan mehnat qilayotgan tarbiyachilar, butun xalqimizning har bir kuni bayram bo'lsin!

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Turli yosh guruhlarida o'tiladigan bayramlarni farqlab bering?
2. Bayramlarda ishtirok etishda tarbiyachining o'rni qanday?

Bolalarning MTM da musiqiy faoliyatini tashkil etish va jihozlash

Maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqaviy tarbiyasi va rivojlanishi mashg'ulotlarda, kundalik hayotda takomillashadi. Bolaning o'zidagi musiqaga bo'lgan qiziqishini tarbiyachi yoki guvernor musiqani bolaning kundalik hayotida ertalabki badantarbiyada, mashg'ulotda aniq qilib beradi. Tarbiyachi yoki guvernor bolalar hayotini shunday tashkillashtirishi kerakki, ular turli xil qiziqarli bo'lishi shart. O'qitish jarayonida olgan bilimlarini esa bolalar hayotida mustaqil bajara olsinlar. Shu maqsadda pedagog, musiqa bolalar hayotida o'z o'rnida ishlata olishni yo'llarini o'ylab topishi kerak.

Shunday lahzalarni ko'rib chiqamiz:

1. Sayr vaqtida musiqa.

Musiqa har xil holatda bolalarga har xil ta'sir qilishi mumkin. Masalan, O'rmon yo'laklarida shodon qadam tashlab kelayotgan bolalar o'zlariga tanish bo'lgan sho'x-shodon kayfiyatda kuylab borishmoqda. Atrofni kuzatish paytida musiqa atrof-muhitni yanada go'zal qilib ko'rsatadi, atrof-muhitga yanada qiziqish uyg'otadi.

Shunday holatlarda maydonchada bolalar chumchuqlarga non ushoqlarini berib boqqanda, ularning diqqatini sho'x bir chumchuqcha tortadi, u boshini aylantirib, oyoqlarida u yoq bu yoqqa quvnoq sakraydi. Tarbiyachi B.Giyenkonig «Chumchuq» ashulasini aytadi. «Chiriq-chiriq, chiriq-chiriq, bo'g'otda sayrar chumchuq». Bu qo'shiqni bolalar musiqa mashg'ulotidan oldin eshitganlar, endi esa tarbiyachi tomonidan ijro etilgan qo'shiq

bolalarga boshqacha ta'sir etdi. Ularning kayfiyati ko'tarildi, ular kuzatayotgan narsalarga qiziqish yanada kuchaydi. Navbatdagi musiqa mashg'ulotida balalar bir-biriga navbat bermasdan musiqa rahbariga ko'rgan narsalarini aytib berishdi va ularga berilgan ashulani tanishdi va so'zlarini tezlik bilan yodlay boshlashdi.

Har qanday musiqa o'yinlari oldindan rejalashtirilgan bo'lishi kerak.

2. Musiqa boshqa mashg'ulotlar paytida.

Og'zaki nutqni rivojlantirish, atrof-muhitni tanishtirish mashg'ulotida ham musiqa muhim ahamiyatga ega. M: «Mushuk, xo'roz va tulki», «Zumrad va Qimmat» kabi ertaklarni aytib berayotgan vaqtda personajlarni musiqaviy ifodalab beradi.

Musiqa bolalarda obrazlarning asosiy xarakterini yetkazib berishga yordam beradi, yoshlik taassurotlarini boyitadi. Masalan, D.Kabalevskiyning «Masxarabozlar» pyessasini gramzapisda mashg'ulot boshida tinglashadi va mashg'ulot davomida rasmdagi masxarabozni bolalar o'zicha quvnoq, kulgili holda talqin etadilar.

A.S.Pushkinning «Shox saltan haqida ertak» qahramonlarini yanada yaxshiroq o'rganish maqsadida mashg'ulotdan oldin N.Rimskiy-Korsakovning «Dengiz», «Olmaxon» operasidan ayrim musiqaviy elementlar eshittirilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi.

3. Bolalar o'yinlarida musiqa.

Bolalarning turlicha o'yin mashqlarida musiqalardan foydaniladi. Bolalar o'zlari o'rgangan «musiqa mashg'ulotlari», «konsert»larda raqsga tushadilar, ashula aytadilar. Bunday o'yinlarda tarbiyachi bolalarga ro'llarni bo'lib beradi, har xil musiqalarni topib beradi.

Bolalar tariyasida musiqaviy-didaktik o'yinlar katta rol o'ynaydi. Ulardan ayrimlari mashg'ulotlar vaqtida o'rganiladi. O'yinlar musiqaviy qobilyatni, fikrlashni oshiradi. Tarbiyachi yoki gubernor bolalarning kundalik hayotida olgan bilimlarini mashg'ulotlarda takrorlaydi, ularni yangi musiqaviy-didaktik o'yinlar bilan tanishtirib boradi.

Tarbiyachi bolalarni har xil musiqaviy asboblardan tanishtirib boradi. Masalan, tarbiyachi bolalarni har xil musiqaviy asboblardan qo'yilgan stol atrofiga o'tqizadi va bolalarni birma-bir chaqirib, asboblarning nomini so'raydi, tarbiyachining o'zi musiqa chalib beradi va qaysi musiqaviy asbobda chalganini bolalardan so'raydi.

Musiqa maktabgacha yoshdagi bolalarda pedagogning tashkilotchi organizatorlik faoliyatiga bog'liq.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Musiqaviy faoliyat tashkil etishda va jihozlash ishlariga qnday e'tibor berishimiz kerak?

Oilada musiqaviy faoliyatni tashkil etish va jihozlash

Bolalar musiqasi ularning dunyoviy his-tuyg'usidir. Dunyo eshigini ochish uchun uning iste'dodini rivojlantirish kerak. Buning uchun:

1. Birinchi navbatda musiqaviy nutqini o'stirish.
2. Hissiyotini o'stirish lozim.

«Aks holda, musiqa tarbiyaviy vazifani bajarmaydi» N.A.Vetlugina. Musiqiy tarbiya kattalar va bolalar o'rtasidagi eng chiroyli, yoqimli, qulay muloqotdir. Har bir inson ham bolalar dunyosi bilan doimo hamnafas yashay olmaydi, bu imkoniyat faqat tarbiyachilardagina mavjuddir. Tarbiyachilar bolalar bilan birga orzu qilib, ertaklar olamiga, musiqa dunyosiga kirib boradilar, ular bilan birgalikda o'ynab, rasm chizib, ijod qiladilar. Bolalar o'z tarbiyachisiga ishonib, ularni do'st ko'rib, ularga orzulari, his-tuyg'ulari, sirlari haqida gapirib berishadi. Bolalar bog'chasida musiqaviy faoliyatni amalga oshirishda barcha tarbiya o'zaro bog'lab olib boriladi. Bolalar yoshiga xos musiqa asarlari kichkintoylarga unutilmas taassurot qoldiradi.

Musiqaviy faoliyat bilan o'yinlarni qo'shib olib borilsa bolalarning obrazli fikrlashi va obrazli xotirlash harakat, malaka ko'nikmalarini yaxshi rivojlantiradi. Bu har ikkala psixologik-parallel rivojlanish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalarning o'yin dunyosi xilma-xildir. O'yin bobida ular ijodkordir. Ammo musiqaviy faoliyatning o'yin bilan birga bog'lab olib borish ancha qiyinchilik tug'diradi. Bunda tarbiyachi dasturga tayangan bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, ish ko'rishi lozim. Bola musiqa va o'yin jarayonida o'zining ehtiyoj va qiziqishlarini aks ettiradi.

Oilada va bolalar bog‘chasida olib boriladigan musiqaviy faoliyatni tashkil etish vazifalari quydagilardan iborat:

1. Bolalarning musiqaga qiziqishini oshirish va uni sevishtirishga o‘rgatish.

2. Musiqa asarlari bilan tanishtirish jarayonida bolalarda emotsional his-tuyg‘ular hosil qilish yoli bilan ularning musiqa haqidagi tasavvurini boyitib borish.

3. Bolalarni oddiy musiqa tushunchalari bilan tanishtirish, tinglash, ashula aytish, musiqa bilan harakat qilish, raqsga tushish va bolalarda oddiy musiqa asboblari kuy chalish ko‘nikmalarini hosil qilish va ijodiy qobiliyatlarini o‘stirib borish.

Bolalarning yoshi va xususiyatlarini hisobga olgan holda, oila tarbiyachisi xonani jihozlar bilan to‘g‘ri ta‘minlashi lozim. Albatta xonada musiqaviy asboblari, turli xildagi musiqaviy adabiyotlar bo‘lishi kerak, chunki bola har bir musiqa asbobining tarixi, uning kelib chiqishi hamda adabiyotdagi tovushlarning yo‘nalishlarini bilishi kerak. Oilada musiqaviy faoliyatni tashkil etishda musiqaviy repertuarlar tanlashi, xalq o‘yinlaridan o‘rinli foydalanish katta ahamiyatga ega. Xalq o‘yinlari oila hayotida eng muhim va tarkibiy qismiga aylangan bo‘lib, tantanavorlik, xursandlik va shodlik holatini vujudga keltiradi. Bolalarni badiiy didini tarbiyalaydi. Oilada tashkil etilgan bayram ertaklari umumxalq bayramlarining bir parchasi bo‘lishi kerak. Bunda bolalarning yoshi va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda xalq o‘yinlaridan foydalanamiz.

Bolalar o‘yinlarida musiqa

Har xil bolalar o‘yin mashqlarida turli xil musiqalardan foydalaniladi. Bolalar o‘zlari mashg‘ulotlarda o‘rgangan: «Musiqa mashg‘ulotlari», «Konsert»larda raqsga tushadilar, ashula aytadilar. Bunday o‘yinlarda tarbiyachi bolalarga ro‘llarni bo‘lib beradi, har xil musiqalarni topib beradi.

Bolalar tarbiyasida musiqiy-didaktik o‘yinlar katta rol o‘ynaydi. Ulardan ayrimlari mashg‘ulotlar vaqtida o‘rganiladi. O‘yinlar musiqaviy qobiliyatni, fikrlashni oshiradi. Oila tarbiyachisi bolalarning kundalik hayotida olgan bilimlarini mashg‘ulotlarda

takrorlaydi, ularni yangi musiqiy-didaktik o'yinlar bilan tanishtirib boradi.

Oila tarbiyachisi bolalarni har xil musiqaviy asboblardan bilan tanishtirib boradi va bolalarni har xil musiqaviy asboblardan qo'yilgan stol atrofiga o'tqizadi. Bolalarni birma-bir chaqirib, asboblarning nomini so'raydi, tarbiyachi musiqa chalib beradi va qaysi musiqaviy asbobda chalganini bolalardan so'raydi.

Musiqaviy ta'lim berish jarayonida musiqa tinglash, kuylash, musiqa savodini o'rgatish, raqs tushish, cholg'u asboblarni chalish hamda musiqa ijodkorligi kabi bilimlarni berish har tomonlama kamolga yetishida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Oila tarbiyasida musiqa orqali tarbiyalashda nimalarga e'tibor berish kerak?
2. Oila tarbiyachisi xonani qanday jihozlar bilan jihozlashi kerak?

FOYDALANISH UCHUN QO‘SHIMCHA MATERIALLAR

Mavzu: Istiqlol bayrami

Bolalar yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, O‘zbekiston Respublikasi ijtimoiy hayotidan, Respublika Prezidenti I.A.Karimovning xorijiy mamlakatlar elchilari, mahalla ahli, yozuvchilar, ishchilar, dehqonlar, talabalar bilan uchrashuvlari aks etgan foto-rasmlar terib qo‘yiladi. Bog‘cha musiqa mehmonxonasi to‘riga O‘zbekiston bayrog‘i, gerbi o‘rnatilgan. Davlat madhiyasining matni va notaga tushirilgan musiqasi bosilgan plakat ham o‘ziga munosib o‘ringa joylashtirilgan.

Quvnoq musiqa sadosi ostida bolalar kirib keladilar va joylariga o‘tiradilar.

Bog‘cha mudirasi: — Aziz farzandlarim! Ulug‘ bayramingiz — O‘zbekiston Respublikasi Mustaqillik kuni bilan barchangizni chin qalbidan tabriklayman! Xabaringiz bormi — bog‘chamizga chet ellik mehmonlar kelar ekan. Sizlar mezbon, ularni kutib olasizlar.

Tarbiyachi: — Mehmon kutishni eplarmikanmiz? Qanday bo‘larkan? Biz bayramga atab raqs va qo‘shiqlardan chiroyli musiqali guldasta tayyorlagan edik. Shu tomoshani namoyish etsak, degandik.

Mudira: — Juda yaxshi! Konsert dasturingizni mehmonlar e‘tiboriga havola etasizlar. Respublikamiz hayoti, azim shaharlari, aziz insonlari haqida bilganlaringizni aytib berasizlar. (*Mudira chiqib ketadi*).

Tarbiyachi: — Bolalar, sizlar nima deysizlar?

1-Bola: — Opajon, men yod olgan she‘rimni o‘qib bersam maylimi! (she‘r o‘qiydi).

2-Bola: — Do‘stlarim bilan birga xalq laparini ijro etaman, keling o‘rtaga jo‘ralar! («Yallalo-yallo» lapari ijro etiladi).

Mudira: — (*kirib*). Qani, mezbonlar, mehmonlarni kutib oling!

(Musiqqa mehmonxonasiga arab, turk, fransuz va amerikalik kichkintoylar kirib kelishadi. Bolalar chet tillardan birontasini o'rganishgan bo'lsa, o'sha tilda salomlashadilar. Mezbonlar ularga iltifot ko'rsatib o'tirg'izadilar).

Tarbiyachi: — Hurmatli bolalar, ota-onalar, aziz mehmonlar! Bugun diyorumizning turli burchaklarida, maktab-bog'chalarda, mahalla-xonadonlarda tantanali bayram — O'zbekiston Respublikasining Mustaqillik kuni nishonlanmoqda. Ishchi va dehqonlar, olim va quruvchilar, tikuvchi va shifokorlar — hammalari bayramga munosib tayyorgarlik ko'rib, sovg'alar hozirladilar. Do'stlarimiz ham bayramga tashrif buyurdilar, bu nur ustiga nur bo'ldi. Bugun biz, istiqlolimizni, erkimizni, Mustaqilligimizni sharaflaymiz!

«O'zbekiston — quyoshli diyor» qo'shig'ini kuylaydilar. (K.Kenjayevev musiqasi).

Mehmonxonaga zangori bantik taqqan, oq futbolka va yashil yubka kiygan qizlar kirib kelishadi. Ular qo'llarida yorug' yulduzchalar tutib, milliy bayrog'imizdagi yulduzchalarni eslatib, qator bo'lib turadilar.

Tarbiyachi: — Rahmat, sizlarga, yulduzchalar. Raqsingizni maroq bilan tomosha qildik. Endi o'zingiz haqingizda to'liqroq so'zlab bering!

«Yulduzchalar»: — Bizlar — o'n ikkitamiz. O'zbekiston Respublikasi milliy bayrog'ida biz ham aks etganmiz. Bayrog'imizdagi uch rangning har biri o'ziga xos teran ma'no tashiydi. («Yulduzchalar» davraga tushib, navbatma-navbat gapirib beradilar).

Tarbiyachi: — *(bayrog' oldiga kelib).* «Yulduzchalar» to'g'ri aytishadi. Bugungi kunda bayrog'imizni dunyodagi aksariyat davlatlar, xalqlar taniydi va biladi. Bayramimizga ishtirok etib, shodligimizni baham ko'rayotgan mehmonlarimizni qutlaymiz. («Mehmonlar» turib ta'zim qiladilar).

«Munojat» kuyi yangraydi.

Tarbiyachi: — *(qadimgi kitobni qo'lga olib, varaqlay boshlaydi).* Bunday tantanali kunda ota-bobolarimiz, o'tgan davlat arboblari-yu ulug' sarkardalarning nomlarini tilga olmaslikning iloji yo'q. Chunki ular bizning faravon hayotimizni orzu qilib, bunday istiqloлга erishishimiz uchun kurashib, bu yo'lda ijod qilganlar. *(Tarbiyachi*

nomlarini eslagan buyuk siymolar — bolalar birin-ketin musiqali mehmonxonaga kirib keladilar). Beruniy, Al-Xorazmiy, Fargʻoniy, Forobiy, Ibn Sino, Bobur, Mashrab, Ahmad Yassaviy, Bahovuddin Naqshband, Najmiddin Kubro, imom Buxoriy, at-Termiziy... (bu yerda shu hududda tugʻilgan shaxslarni yodga olish mumkin). Bolalar ularni odob bilan oʻrinlaridan turib, taʼzim bajo keltirib kutib oladilar, hurmat ila davraga oʻtqazadilar.

1-bola: — Bugun biz barcha bayramlar ichra eng eʼzozlisi — Oʻzbekiston Mustaqilligini shodon nishonlaymiz!

2-bola: — Farzand boʻlib maqtayman,
Xursand boʻlib maqtayman!
Shu oʻlka suvin ichdim,
Dilband boʻlib maqtayman!
Onajon, Oʻzbekiston!
Jonajon, Oʻzbekiston!

(P.Moʻmin)

Oʻzbekiston haqida sheʼrlar oʻqiladi.

Qoʻshiq va raqslar ijro etiladi.

Tarbiyachi: — Aziz mehmonlarimizni sayohat qildirsak boʻlar edi, lekin ularni eng avvalo qayerga olib borsak ekan?

Bolalar: — Buxoroga, Xivaga, Samarqandga, Surxondaryoga, Toshkentga, Qoʻqonga, Andijonga...

Tarbiyachi: — Oʻzbekistonning eng chiroyli va qadimiy shaharlarini tanladingiz-ku. ammo ularga qanday borishni aytmadingiz!

Bolalar: — Sehrli «qoʻqon arava»da!

Tarbiyachi: — Xayolimdan koʻtarilibdi, toʻgʻri aytasiz, sehrli aravaga chiqib, biz mehmonlar bilan bir zumda istagan joyimizga yetib borishimiz mumkin. Qani, ayting sehrli soʻzlarni!

Oʻrtaga «sehrli arava» chiqadi va bolalar mehmonlar bilan birga yoʻlga otlanadilar.

Bolalar:

— Ezgulikdadir qudrat,
Dilda yoʻq gina-kudrat,
Yoʻl tanobin tortamiz,
Termizjonga boramiz!

Shu tarzda «sehrli so‘z»larning oxirgi satri o‘zgarib, istalgan viloyatga borish mumkin. U yerda mehmonlarni raqs tushib, qo‘shiqalar aytib – tantanali ravishda kutib olishadi. «Andijon polkasi», Xorazm «Lazgi»si ijro etiladi va hokazo.

Tarbiyachi: – Bolalar, men mehmonlarimizning bir siridan ogoh bo‘ldim – ular sizlarga chiroyli sovg‘a tayyorlab kelishgan ekan. U nima ekan deb o‘ylarsiz? Mana, ko‘ring! (*Mehmonlar ijrosida arabcha, turkcha va zamonaviy raqslar*). Sovg‘alar sizlarga ma‘qul bo‘ldimi? Mehmonlarimizga chin dildan «RAHMAT» aytamiz-a?! Rahmat sizlarga, bizlarni juda xushnud etdingiz!

Bayramimiz yana davom etadi.

O‘zbek xalq kuylari sadosi ostida musiqa mehmon-xonasiga «Humo» qushi uchib kirib, jozibali raqs ijro etadi. Unga milliy libosdagi qizlar jo‘r bo‘ladilar va o‘yin so‘ngida tarbiyachi oldiga Humo qushini yetaklab keladilar.

Bolalar: – Qarang, bog‘chamizga Humo qushi uchib keldi!

Tarbiyachi: – Bu xushxabaringiz uchun rahmat! Humo qushi gerbimizdan joy olib, O‘zbekiston yurtining baxt-saodat ramzini bildiradi, posboni sanaladi. Uni sevib, ardoqlang, aziz bolajonlar! Mehr-oqibatli, mehnatsevar bo‘lib, kattalarni hurmat qilib, yurtimizning boyligiga boylik qo‘shib, Humo qushini abadul-abadga saqlang! (*Qo‘shiq ijro etiladi*).

Barcha bolalar bayroq oldiga kelib, tantanavor holda turib O‘zbekiston Respublikasi madhiyasiga jo‘r bo‘ladilar.

Tarbiyachi: – Rahmat, dilbandlarim! Sizlar porloq diyorimizning ertangi kunisiz! O‘zbekiston istiqlolining baxtli egasisizlar! Bayram davom etadi, bizni bog‘ va tomoshagohlar kutyapti! Yuring, shahar (qishlog‘imiz) ahliga qo‘shilib, umumxalq sayliga chiqaylik!

Quvnoq musiqa sadolari ostida mehmonlar va mezbongohlar chiqadilar.

Mehrjon — bayram sayli

Zal bayram ko‘rinishida b zatilgan. Bolalar musiqa sadolari ostida zalga kirib k ladilar.

1-boshlovchi:

— Kuz k ldi o‘lkam bo‘ylab,
Mardlik qo‘shig‘in kuylab,
Bizning go‘zal yurtimizda,
To‘kin-sochin yo‘lida.
Kuz bizga keldi.

Shirin-shakar m valar.
Sabzavot, qovun, tarvuz,
Oppoq paxta, bug‘doy kon.
Hadya qildi bizlarga,
To‘kin-sochin dasturxon.

2-boshlovchi: — Aziz m hmonlar va qadrli bolajonlar, sizlarni M hrjon — hosil bayrami bilan tabriklaymiz! M hrjonning fasllar orasida alohida o‘rni bor. Yurtimiz noz-n ‘matlarga mo‘l-ko‘lligi paytida, ayni pishiqchilik pallasida bayram qilinadi. Bahorda Navro‘z bayramini k ng nishonladik. Bugun esa, Navro‘zning birodar ukasi, M hrjon bayramini nishonlayapmiz. Ular zaminning ikki ko‘zidir.

Bola: — Bugun, Navro‘zga esh to‘y,
Hosil to‘ydir, M hrjon.
M hrdan turilgandir,
Hosil to‘yim, M hrjon.

Bola: — Navro‘z ila M hrjon
Yetsin manguilik davom.
Zamin qosh-ko‘zi ular,
E‘tiqod shudir mudom.

Bola: — Salom, sayri kuzimiz,
Ch¹tda qolmang odamlar.
Bugun Navro'zga esh to'y,
Hosil to'yim, M¹hrjon.

Bolalar «Vatanim» qo'shig'ini kuylaydilar. (F.Nazarov musiqasi).

Chaman-chaman bog'larga,
Sayroqi bulbullarga,
Toshqin daryo ko'llarga,
Joydir go'zal Vatanim.
Ko'kni quchgan kuylarga,
Boydin go'zal Vatanim.
Yagonadir chiroying,
El bag'rid¹k bag'ring k¹ng,
S¹n hayot, ilxom b¹rding,
Yor bo'l, go'zal Vatanim.
Porlar g'olib bayrog'ing,
Kund¹k yorug' chirog'ing,
Boylikka kon har yog'ing,
Bor bo'l, go'zal Vatanim.

Katta guruh bolalari qo'llarida barglar bilan doira bo'lib turadilar.

«Oltin barglar» qo'shig'ini kuylaydilar. Qo'shiqning so'z va musiqasiga mos harakatlar bajaradilar.

Boshlovchi: — Bolalar, m¹n sizlarga topishmoq aytaman, sizlar esa topishmoqni qunt bilan tinglab, o'ylab topishingiz k¹rak. Topishmoqning nomi, «Bu qanday fasl?» d¹b nomlanadi.

Kunlar borgan sari qisqaradi. D¹hqonlar y¹rga ekan sabzi, piyoz, kartoshka, karam va paxtalarni yig'ib-t¹rib oladilar. Qaldirg'och, turna, mayna va boshqa qushlar issiq o'lkalarga uchib k¹tadilar. Olmaxonlar yong'oq yig'adilar.

Qani, aytinglar-chi, bu o'zgarishlar qaysi faslda ro'y b^oradi?

Bolalar: — Kuz faslida.

Boshlovchi: — Juda to'g'ri topdingiz. Xalqimiz bu faslda sabzavot va m^ovalardan mo'l-hosil yig'ib-t^orib oladilar. Shuning uchun, M^ohrjon bayrami kuz faslida nishonlanadi.

Shu payt eshik taqillab, «Kuz» kirib k^oladi. U boshiga kuzgi barglardan chambarak taqqan, egnida yashil ko'ylak, ko'ylakka kuz barglari qadalgan.

Kuz: — Assalomu alaykum, hurmatli m^ohmonlar. Salom, aziz kichkintoylar! (*Bolalar salomi*). Hammangizni ulug' ayyom — M^ohrjon bayrami bilan tabriklayman!

Bola: — Salom s^onga oltin kuz!
S^oni xushlab kutdik biz.
S^on juda yaxshi k^olding,
Sovg'alarga nima k^oltirding?

Bola: — K^oldi kuz chog'i,
M^ovalar pishdi,
Daraxtlar shoxi
Egilib tushdi.

Bola: — Oldik ko'p hosil,
O'rik, olma, nok.
Shakard^ok asal
Uzum qildi tok.

Bola: — Bizning polizda
Qovun-tarvuz ko'p.
Yetildi kuzda
Suyib y^oldik xo'p.

Bola: — S^on olma va asalni
Ob k^oldingmi ham donni?
Sabzi, piyoz, karamni,
Qovun, tarvuz, uzumni?

Kuz: — Rahmat, sizga bolajonlar.
Kuz faslini juda s^ovar ekansizlar.

Mani darlar oltin kuz,
Xirmonda hosil to‘kin.
Tayyorlanar barcha xalq,
Katta bayramga bu kun.

*Turli sabzavotlarning atributlarini taqqan bolalar yarim doira bo‘lib,
turib oladilar.*

1-sabzi: — O‘zim sari,
Bargim yashil.
Osh bo‘lmaydi
Mansiz asl.

2-sabzi: — Uy ro‘zg‘orda tangim yo‘q,
Sabzi tansiq, bag‘ubor.
Shu palovni palov qilgan,
Vitamin ham dasangiz.
Arzigudak karsillatib,
Non o‘rniga asangiz.

Tarvuz: — Yum-yumaloq tarvuzcha,
Yeb ko‘ringlar to‘yguncha.

Piyoz: — Hamma mandan qochishar,
To‘g‘rasang ko‘z achishar.
San ko‘p qayg‘urma, ham yama,
Biz chapak chalaylik, san o‘yna.

Quvnoq musiqa sadosi va qarsak ostida «piyoz» raqsga tushadi.

1-karam: — Qat-qat to‘nimiz bor,
Qarich-qarich bo‘yimiz bor,
Biz ham karam
To‘nimiz taram,
Rangimiz barikaram.

2-karam: — Bizni hamma sɔʋadi,

Karam shoʻrva qiladi.

Sabzavotlar oʻyinga tushadilar va uch qator boʻlib turib oladilar.

Boshlovchi: — Bizning polizimizda,

Hosilimiz juda koʻp.

Ammo har kim kirolmas,

Qorovuldan oʻtolmas.

U tartibni sɔʋadi,

Har qatorni biladi.

Kɔʋmon koʻtargan Vali qorovul qoʻlini pɔʋshonasiga gʻoʻyib, uzoqqa tikiladi «poliz» tomon kɔʋladi. Oʻz ekinlarining tagini yumshatib, tɔʋkislab qarab qoʻyadi.

Vali: — Juda qiyin mɔʋning ishim,

Ogʻriyapti biqinim, bɔʋlim,

Endi ozroq dam olay,

Mana bu yɔʋrga yotaqolay.

Bir oz mizgʻigani yotadi.

Boshlovchi: — Hozir Vali banddir juda.

Ishlaydi u tun-u kunda,

Uxlab qoldi charchab juda,

Shu payt xoʻroz paydo boʻlib, ekinzorning ichiga kirib kɔʋtadi.

Xoʻroz: — Mana mɔʋn xoʻrozjon, xoʻroz,

Ku-ku-ku.

Qorovul yaxshi polizda,

Ovqat boʻlsa yonida.

Xoʻroz tarvuzni olib kɔʋtadi, soʻngra gʻoz kirib kɔʋladi.

Gʻoz: — Mana mɔʋn, gʻoz-gʻozvoy,

Hɔʋch kim yoʻqmi, hoy-hoy?

Qanday yaxshi polizda,
Ovqat bo'lsa yonimda.
G'oz piyozni olib keltadi, so'ngra echki kirib keltadi.

Echki: — Mana men echkijon, echki,
Me, me, me.
Qanday yaxshi polizda,
Ovqat bo'lsa yonimda.

Echki sabzini olib keltadi. Shu payt sakrab-sakrab quyoncha kirib keltadi.

1-quyon: — Keltib qoldi omadim,
Polizga tushib qoldim.
Keling shalpang quloqlar,
Sabzi, karam yig'ib qoling.

Yana bir quyoncha kirib keltadi.

1-quyon: — O'rtoqjon qaragin, polizda katta-katta, sirsuv karamlar o'sib yotibdi, katta mazza qilib yeymiz.

Ular bittadan karamni ushlab, raqsga tushadilar, shu payt Vali qorovul uyg'onib qoladi.

Vali: — Ha, endi qo'lga tushdinglarmi? Endi mendan qochib qutulolmaysizlar.

Quyonlar tutqich bermay karamlarni olib qochib ketadilar. Vali jahli chiqib keltib to'nkaga o'tiradi.

Vali: — Qani karam, qani sabzilar? Piyozlar yo'q, ko'katlar ko'rinmaydi. Sho'rim quridi, endi nima qilaman? Polizda hech nima qolmabdi-ku?

Xo'roz bilan echki kirib keltadi.

Xo'roz: — Qu-qu-qu! Xafa bo'lma, azizim Vali. Sen hushyor bo'la olmading. O'z ishingga bo'sh qarading. Endi bunday qilmagin. Biz sening oldingga bayramni birga o'tkazgani keldik.

Echki: — Ammo sen bilib qo'ygin,
Bunday uxlab qolmagin.

Qo‘riqlashmi istaging?
Postingda hushyor turgin.

Vali: — Ko‘p rahmat, unutmayman. Endi sizlar bilan o‘ynayman.

Boshlovchi: — Voy, qanday yaxshi bo‘ldi, kўlganlaringiz. Biz bolalar bilan Mўhrjon bayramini nishonlayotgan edik. Marhamat, mўhmonimiz bo‘linglar!

Shў‘r: «Kuz kўldi»

Kuz kўldi bizlarga oltin kosada.
Sharbat ola kўldi, bol ola kўldi.
Savat-savat qilib shirin mўvalar,
Omborlar liq to‘la don ola kўldi.
Kўng vodiylar bilan, dala bilan bir,
Paxta ola kўldi, shon ola kўldi.

«Oltin kuz» qo‘shig‘ini kuylaydilar.

Qanday mўhnat biz qildik,
Hosilingni biz yig‘dik,
Bog‘laringda mўvalar
Polizlarda qovunlar.

Naqorat:

Oltin kuz, oltin kuz,
Mўvalaring hosil kuz.

Sariq barglar to‘kildi,
Xuddi oltin sochildi,
Quyosh tillo nurlarin
Dalalarga sochvordi.

Naqorat:

Olma-gilos daraxtda,
Asal-asal arida.
Killing-killing, m-xmonlar,
Bor hosilga baraka.

Naqorat:

— Kuzimizning guzalligin,
Og‘aynilar ko‘rganmisiz?
Tokdan husayni, yirdan qirqma,
Shoxdan bhi uzganmisiz?

Uzum uzib, sharbat siqib,
Shinniga o‘t yoqqanmisiz?
Gala, gala shoda-shoda,
Duv-duv yong‘oq qoqqanmisiz?

Sho‘r:

Bola: — Go‘zal mning Vatanim,
Mning aql-u boyligim.
Paxtalarning komidir,
Jonim uning jonidur.

«Oltin paxtam» qo‘shig‘ini kuylab, qizlar «Paxta» raqsini ijro etadilar.

Qiz: — Vatanimga boyliksan,
Ochilganda oydxsan,
Muncha ham chiroylisan,
Paxtajan, paxta!

Kuz: — Bolajonlar, siz sho‘rlarni, qo‘shiqlarni yaxshi aytar ekansizlar. Raqsga ham chiroyli tushar ekansiz. M n miriqib tomosha qildim. Qani aytinglar-chi, topishmoq aytsam topasizlarmi?

Boshlovchi: — Bizning bolalar, juda topag'on. Ayting topishmog'ingizni.

Kuz: — Agar mⁿⁱ sizga aytsam,
To'ni yashil b^qqasam.
To'ni ustida oq yo'l,
Hosili s^{rsuv}, mo'l-ko'l
Yulduzchad^k guli bor,
Urug'i ichra qator
Chanqoqni bosar biling.

Bola: — Aytaymi, bu — bodring.

Kuz: — Voy, birpasda topdingiz.
Yana bitta topishmoq aytaman.
Rangidir to'g' gunafsha,
Qovurilar hamisha.
Tani silliq, uzunchoq,
Ichi urug'li oppoq.
Lazzati o'ziga xos,
Bir dona ^{dim}dim paqqos.
D^{dim}dim, d^{hqonga}hqonga jon-jon.

Bola: — Nomi esa, — baqlajon!

Kuz: — Bolajonlar, judayam topog'on ekansizlar, mⁿⁱni xursand qildinglar.

Boshlovchi: — Oltin kuz, bizning bolalar raqs ijro etadilar. Marhamat tomosha qiling!

Kuz: — Voy, qanday yaxshi.

Katta guruh bolalari «Juftli polka» raqsini ijro etadilar.

Kuz: — Aziz bolajonlar, sizlar bilan bayramni juda maroqli o'tkazdim. Mⁿn yana bog'chalarga borib, jajji do'stlarimni bayram bilan tabriklashim k^{rak}rak. (Xayrlashib, chiqib k^{tadi}tadi).

1-boshlovchi: — Dilimday baxtiyor, O'zb^{kistonim}kistonim,
Yashnagan paxtazor, O'zb^{kistonim}kistonim,
Ming yasha, bo'lma xor, O'zb^{kistonim}kistonim.

Qo'lda baxtnomang bor, O'zbekistonim,
Hosil bayraming muborak, O'zbekistonim!

2-boshlovchi: — Ishsivar qo'llaring paxta ekadi,
Dovrug'ing chiqi yo'q, ko'kka tadi.
Quvonchdan yuragim irg'ib t'padi,
G'alaba kuyin chal, O'zbekistonim,
Mo'l hosilga to'l, O'zbekistonim!

*«Chamandagi gullarmiz» qo'shig'ini kuylaydilar. (P.Mo'min,
N.Norxo'ja'v musiqasi).*

1-boshlovchi: — Aziz bolajonlar, hurmatli m'hamonlar! M'hrjon bayramiga bag'ishlangan ertaligimiz ham o'z nihoyasiga y'tdi. Hammangizni yana bir bor bayram bilan qutlaymiz! Sizlarga sihat-salomatlik, quvnoq kayfiyat, bir-biringizga nisbatan M'hr-oqibat tilaymiz.

Bolalar musiqa sadolari ostida zaldan chiqib k'tadilar.

Navro‘z — bahor bayrami

Zal bayramona b zatilgan. «Chamanda gul» (o‘zb k xalq musiqasi) kuyi yangraydi. Zalga quv nab, o‘rta guruh bolalari kirib k ladilar.

Boshlovchi: — Maysa boshin ko‘tardi y rdan,
Gulbahordan b rmoqda darak.
Qushlar qo‘shiq, soz kuyi bilan
Gulbahordan b rmoqda darak.

(M.Abdusamatova)

Assalomu alaykum, shirin-shakar o‘g‘il-qizlarim! Atrofga bir nazar tashlang. Qanday chiroyli! Tabiat yashil libosga o‘rangan. Yilning eng chiroyli faslida qir-adirlarda chuchmoma, boych chak, lolaqizg‘aldoqlar ochilgan. O‘lkamizda bahor k zmoqda. Bu faslda qanday bayramni nishonlaymiz.

Bolalar: — Navro‘z bayramini nishonlaymiz.

Boshlovchi: — Juda to‘qri, Navro‘zni har yili zo‘r quvonch, katta tayyorgarlik bilan kutib olish elimizning eng yaxshi odatlaridan biri bo‘lib qolgan. Qo‘shiqlar aytib, raqsga tushganlar. Xursandchilik qilganlar.

Karnay-surnay sadosi yangraydi. B qasam chopon kiyib, b liga qiyikcha boqlagan, oyoqiga etikcha kiygan bola ot (butaforiya) minib zalga kiradi.

Bola: — Ho-oy, bolalar-u, bolalar!

Eshitmadim d manglar! Bugun boqchamizda Navro‘z bayramiga baqishlangan katta sayl bo‘ladi. Hammangizni saylga taklif etamiz. (Jarchi chiqib k tadi).

Boshlovchi: — Voy, qanday yaxshi bolalar. Mana, biz ham saylda qatnashadigan bo‘ldik. Endi navbat, sizlarga. Marhamat bolalar!

Bola: — Biz bahorda chiqamiz,
Dalalarga, bog‘larga.
Gullolalar ochilgan,
Ko‘m-ko‘k maysazorga.

Bola: — Bir tomondan qizchalar,
Gullar tʻrib oʻynashar.
Bir tomonda qushchalar,
Bizni qutlab saʼvalar.

Bola: — Dalalarda ochildi,
Gunafshalar, lolalar.
Bizga uchib kʻlishdi,
Mayna, bulbul, saʼvalar.

Bola: — Qoʻllarida soz bilan,
Gul-gʻuncha pardozi bilan.
Uchib turna gʻoz bilan,
Oʻlkamga bahor kʻldi.

Bahorni kuting bogʻda,
Boq emas dala joyda.
Qushlar sayragan chogʻda,
Sʻvimli bahor kʻldi.

*Bolalar «Gullar» qoʻshigʻini kuylaydilar. (J.Najmiddinov musiqasi).
Qizlar qoʻlda gullar bilan raqsga tushadilar.*

Boshlovchi: — Rahmat qizlar, juda chiroyli raqsga tushdingiz.
Bola: — Bahor kʻldi, gulbahor,
Etagida gul tutib.
Bizga intiq lolazor,
Qirlar bagʻrida kutib.

Bola: — Atrof toʻla har xil gul,
Chuchmomayu, binafsha.
Bizning koʻklamlar butkul,
Chiroylidir hamisha.

Bola: — Binafshaxon, binafsha,
Kulishlaring chiroyli.
Bogʻimizda ochilib,

Turishlaring chiroyli.

Bola: — Hamma chiqar dalaga,

Binafshalar t[il]rgani.

M[en] ham t[il]rdim guldasta,

Onamizga b[il]rgani.

Bolalar tarafma-taraf bo‘lib, «Bizdan sizga kim k[il]rak?» aytim-o‘yinini aytishuv tarzida kuylaydilar. (Y. Qurbonov sh[er]i, M. Nasimov musiqasi).

Shu payt momaqalldiroq gumburlaydi.

Boshlovchi: — Bolajonlar, eshitayapsizmi, momaqalldiroq gumbirlayapti, hozir yomqir quyadi. T[il]zroq panaga o‘tamiz.

«Yomqir-yoqaloq» o‘zb[ek] xalq bolalar qo‘shig‘ini kuylaydilar.

Boshlovchi: — Mana, bolalar yomg‘ir ham yog‘ib o‘tdi. Qarang, quyosh charaqlab chiqdi. Voy, eshik taqillayapti. qaray-chi, kim ekan?

(Kamalak qizchani boshlab kiradi). Bolajonlar, Kamalakoy m[en]hmon bo‘lib k[il]libdi. Kirav[er], Kamalakoy!

Kamalak: — Assalomu alaykum, bolalar!

Hamma: — Vaalaykum assalom, Kamalakoy!

Boshlovchi: — K[il]ganing juda yaxshi bo‘ldi-da, Kamalakoy. Bizning bog‘chamizda Navro‘z bayrami sayli bo‘layapti. Bolalar, Kamalakning ko‘ylagiga qaranglar, juda rang-barang ekan-a?

Bolalar: — Oq, qizil, sariq, yashil... L[o]ntasi ham turli rangda ekan.

Kamalak: — Sizlarni, Navro‘z — bahor bayrami bilan tabriklayman! Sizlarga gulchambarlar, tol bargidan sochbargaklar k[il]ltirdim, mana taqib olinglar.

Bolalar boshlariga gulchambarlar, sochbargaklarni taqadilar. Kamalak bilan birgalikda qo‘shiq kuylaydilar, o‘rtada ikkita qiz raqsga tushadi.

«Qo‘shig‘imiz avjida» aytim-o‘yinini ijro etadilar. (G‘. Komilov sh[er]i, T. Azimov musiqasi).

Qo‘shig‘imiz avjida,

Laylum-lalalum.

O‘rtaga tush, Mavjuda,

Laylum-lalalum.
Bizlarga jo‘r bo‘linglar,
Laylum-lalalum.

Sho‘r: — «Chuchmoma»

Bola: — Xipcha b◻lli ey, ko‘kat,
Qaysi bog‘ning gulisan?
Ochig‘ini bizga ayt,
Qay fasl sunbulisan?
M◻n o‘tloqning qiziman,
Onam bahor-chuchmoma.
M◻n bahor yulduziman,
M◻n — chuchmoma, chuchmoma!

«Baxti erkatoy» hazil qo‘shig‘ini kuylaydilar. (T.Toshmatov musiqasi).

Boshlovchi: — Bolalar, endi musobaqa o‘ynaymiz. Avval qizlar, so‘ngra o‘qil bolalar musiqaga mos raqsga tushadilar. Marhamat qizlar!

Qizlar «Asp bo‘laman» o‘zb◻k xalq musiqasiga, o‘g‘il bolalar esa «Ch◻rtmak» o‘zb◻k xalq musiqasiga raqsga tushadilar.

Boshlovchi: — Qani Kamalak, ayt-chi, kim yaxshi raqsga tushdi? Qizlarmi yoki o‘qil bolalar?

Kamalak: — Qizlar ham, o‘qil bolalar ham musiqaga mos raqsga tushdilar. Raqmat, do‘stlarim. Endi m◻n boray.

Shu payt patnisda ko‘k somsalar ko‘tarib, «Cho‘pon bola» kiradi.

Cho‘pon bola: — Assalomu alaykum!

Hamma: — Assalomu alaykum!

Cho‘pon bola: — M◻ni tanimadingizlar-a? M◻n cho‘pon bola bo‘laman! Dadam, oyim va akalarim bilan anavi qirda yashaymiz, o‘sha y◻rda qo‘y boqamiz. Uzoqdan sizlarni saylga chiqqanligingizni ko‘rib qoldik. Oyimlar ko‘k somsalar yopib, sumalak pishirib, sizlarga b◻rib yubordilar.

Boshlovchi: — Cho‘pon bola, s◻n juda vaqtida k◻lding-da. Mana, Kamalak ham shu y◻rda.

Cho‘pon bola: — Juda yaxshi. Hammamiz birgalikda ko‘k somsa
qilymiz.

«Chamanda gul» kuyi yangraydi. Hammalari gilamchaga o‘tirib,
ko‘k somsa va sumalakdan tanovul qiladilar.

Kamalak: — Bolalar, sizlarga katta raqmat. Sayl mingga juda
yoqdi. Endi qar yili Navro‘z bayramini sizlar bilan birga
nishonlayman. Xayr, bolalar!

Cho‘pon bola ham xayrlashib, chiqib ketadi.

Hamma: — Xayr Kamalak, xayr Cho‘pon bola!

*Bolalar uchtadan, to‘rttadan, to‘p-to‘p bo‘lib, qizlarning boshlarida
gulchambar, sochbargak taqib, kuvnashib, sayl haqida gaplashib, chiqib
ketadilar.*

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT MADHIYASI

Abdulla Oripov so'zi

Mutal (Mutavakkil) Burhonov musiqasi

Tantanavor

Ser - qu - yosh hur o' l - kam el -

- ga baxt na - jot Sen o' - zing do'st - lar - ga

yo'l - dosh, meh - ri - bon! meh - ri - bon! Yash - na -

gay to a - bad il - mu fan, i - jod, Shuh - ra - ting por - la -

sin, to - ki bor ja - hon! Ol - tin bu

vo - diy - lar jon O'z - be - kis - ton, Aj - dod

lar mar - do - na ru - hi sen - ga yor! U - lug'

xalq qud - ra - ti jo'sh ur - gan za-mon O - lam -

ni mah-li-yo ay - la - gan di - yor! Bag'-ri

gan di - yor!

Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, najot,
 Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, mehribon!
 Yashnagay to abad ilm-u fan, ijod,
 Shuhrating porlasin toki bor jahon!

N a q a r o t :

Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni,
 Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot!
 Istiqlool mash'ali, tinchlik posboni,
 Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod!

N a q a r o t :

Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

MUSTAQILLIK LOLALARIMIZ

N.Narzullayev she'ri

R.Abdullayev musiqasi

Allegretto

The musical score is written in 4/4 time with a key signature of three flats (B-flat, E-flat, A-flat). It consists of nine staves of music. The first staff begins with the tempo marking 'Allegretto'. The lyrics 'Lya - lya - lya - lya - lya - lya - lya - lya' are written below the first staff, followed by the word 'simile'. The second staff continues the melody. The third staff features a repeat sign. The fourth staff continues the melody. The fifth staff has two first endings, marked '1.' and '2.'. The sixth staff begins with a forte dynamic 'f' and the lyrics 'O'z-be - kis - ton Va - ta - nim o - nam'. The seventh staff continues the melody with the lyrics 'nur ta - ra - lar gulbog' - la - ring - dan'. The eighth staff continues the melody with the lyrics 'Ol - tin be - shik a - ziz os - to - nam'. The ninth staff continues the melody with the lyrics 'Bax - tim top - dim qu - choq - la - ring -' and ends with a triplet of eighth notes.

Lya - lya - lya - lya - lya - lya - lya - lya *simile*

1. 2.

f O'z-be - kis - ton Va - ta - nim o - nam

nur ta - ra - lar gulbog' - la - ring - dan

Ol - tin be - shik a - ziz os - to - nam

Bax - tim top - dim qu - choq - la - ring -

dan. Tinch - lik - ni o'y - lab

1. Do'st - lik - ni kuy - lab is - tiq - bol - ni ko'z - lar ko' - zi -

2. miz. Ha - ha - hey O - zod Va - tan o' - g'il qi - zi -

miz. he - he - hey hey.

Is - tiq - lol - ning qal - dir - g'o - chi - miz.

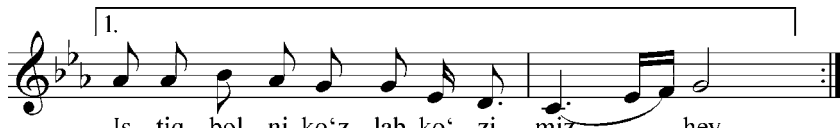
Iq - bo - li - miz tong - day ku - la - jak.

Xalq meh - ri - dan qud - rat ku - chi - miz

Biz - ni - ki bu nur - li ke - la - jak!

Tinch - lik - ni o'y - lab Do'st - lik - ni kuy - lab

1.

Is - tiq - bol - ni ko'z - lab ko' - zi - miz hey

2.

O - zod Va - tan, o' - g'il, qi - zi - miz hey, hey.

O - zod Va - tan o' - g'il, qi - zi -

miz. hey!

O'zbekiston – Vatanim, onam,	Istiqlolning qaldirg'ochimiz,
Nur taralar gulbog'laringdan.	Iqbolimiz tongday kulajak.
Oltin beshik aziz ostonam,	Xalq mehridan qudrat-kuchimiz,
Baxtim topdim quchoqlaringdan.	Bizniki bu nurli kelajak!

N a q o r a t :

Ozod Vatan o'g'il-qizimiz,
 Charaqlagan yer yulduzimiz.
 Tinchlikni o'ylab,
 Do'stlikni kuylab,
 Istiqbolni ko'zlar ko'zimiz.

Mustaqillik bolalarimiz,
 Boshimizni silaydi o'lkam.
 Dil g'unchasi – lolalarimiz,
 Go'zallikdan yashnagay olam!

YURTIM KAMOLI

Rauf Tolib she'ri

Nodim Norxo'jayev musiqasi

Allegro moderato

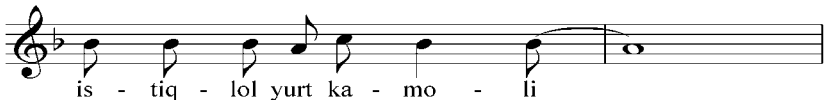
mf

Sha mol teg diko'k si ga

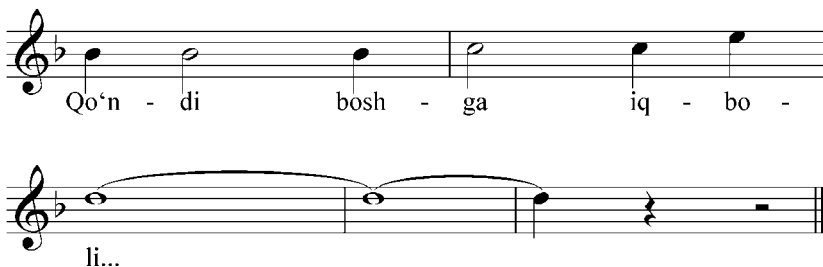

Ko' zin och - di is - tiq - lol

Hu-mo qu-shi mi-so - li

Shamol tegdi ko'ksiga
 Buyuk ona xalqimning.
 Ko'zin ochdi istiqlol,
 Tanidi o'z haqini.

N a q a r o t:

Adolatning timsoli,
 Istiqlol — yurt kamoli.
 Humo qushi misoli
 Qo'ndi boshga iqboli.

Barcha udum, an'ana
 Qaytdi yana elimga,
 Navro'z qildi tantana,
 Hurmat ortdi tilimga.

N a q a r o t:

Elimning o'z yo'li bor,
 O'z fikri, o'z maqsadi.
 O'ziniki topgani,
 Yelga uchmas mehnati.

N a q a r o t

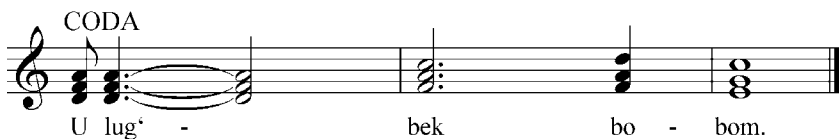
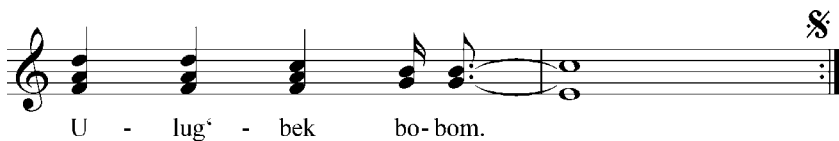
MUNAJJIM BOBOM

Po'lat Mo'min she'ri

Nodim Norxo'jayev musiqasi

Allegro moderato

Osmonlarda nur koʻzlaringiz,
Charaqlaydi yulduzlaringiz.
Amir Temur ruhi boʻlib yor,
Yashnamoqda bu ozod diyor.

N a q a r o t:
Samarqandda bordaysiz mudom,
Ey munajjim, Ulugʻbek bobom.

Fan koʻksida yashaysiz hamon,
Ardoqlagay jahon-u zamon.
Oʻchmagaydur hech izlaringiz,
Biz yerdagi yulduzlaringiz.

N a q a r o t:
Samarqandda bordaysiz mudom,
Ey munajjim, Ulugʻbek bobom.

ONA TILIM, O'ZBEK TILIM

Po'lat Mo'min she'ri

Farhod Alimov musiqasi

Moderato

mp

Ti - lim chiq - qan so' - zing bi - lan,
Di - lim rav - shan o' - zing bi - lan Fahr e - ta - dur
xal - qim e - lim fahr e - ta - dur xal - qim e - lim
O'z - be - kis - ton o - na ti - lim.
O'z - bek ti - lim o - na ti - lim.
mf Ya - go - na - san Va - tan mi - sol,
Sen - dan top - dim baxt - u iq - bol
mak - ta - bing - da ol - dim ta' - lim Mak - ta - bing - da
ol - dim ta' lim o - na ti - lim - o - na ti - lim
O - na ti - lim, o - na ti - lim.

Na - vo - iy - dan me - ro - sim-san

ja-rang-la-gan o vo - zim-san.

Yu-ra - gim-da zav-qim lim-lim

o - na ti-lim o'z-bek ti-lim.

Yas-sa - viy - ning xi-to - bi-san,

Qo di-riy lar ki-to - bi-san, Ey, o' - zim - ning

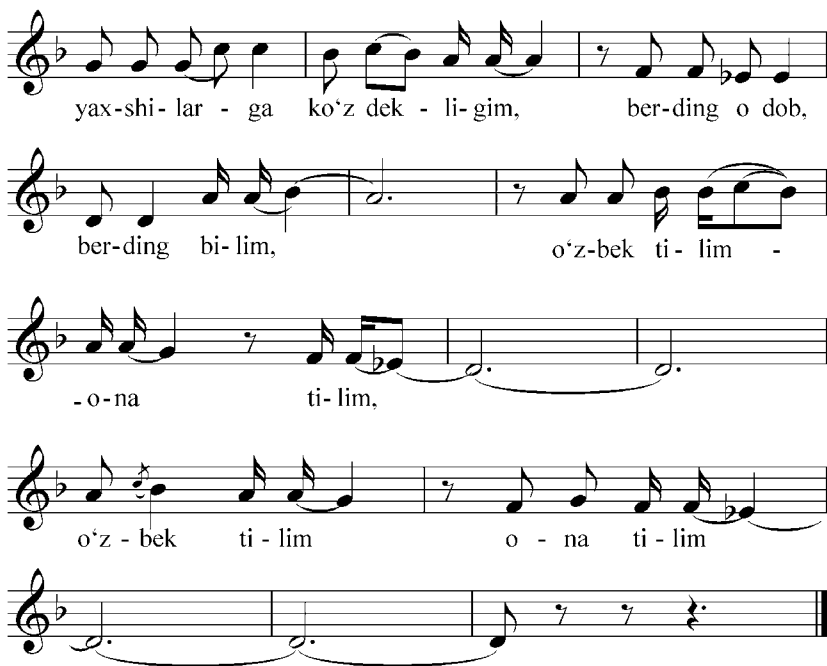
mus-ta - qi-lim, o - na ti-lim - o - na ti-lim.

O-na ti-lim, o-na ti-lim.

Sen-dan a-yon o'z- bek - li-gim

Tilim chiqqan so'zing bilan,
 Dilim ravshan o'zing bilan,
 Faxr etadur xalqim — elim
 O'zbek tilim — ona tilim.

Yagonasan Vatan misol,
 Sendan topdim baxt-u iqbol,
 Maktabingda oldim ta'lim,
 Ona tilim — ona tilim.

Juda qadim — sharqonasan,
 Asli zoti turkonasan,
 Sen tufayli to'ldi aqlim,
 Ona tilim — ona tilim.

Navoiydan merosimsan,
 Jaranglagan ovozimsan.
 Yuragimda zavqim lim-lim,
 Ona tilim – o‘zbek tilim.

Yassaviyning xitobisan,
 Qodiriylar kitobisan,
 Ey, o‘zimning mustaqilim –
 Ona tilim – ona tilim.

Sendan ayon o‘zbekligim,
 Yaxshilarga ko‘zdekligim.
 Bering odob, bering bilim –
 Ona tilim – ona tilim.

CHAQQON BOLA

Po‘lat Mo‘min she’ri

Farhod Alimov musiqasi

Allegretto

mf Solist

Ko‘-ri-ni - shi bar-dam e-kan, qa- dam - la-ri
 il-dam e-kanQo‘sh ni-la-ri yax-shi bi-lar, she-rik - la-ri
 yax-shi bi-lar. A-nov chaq-qon -
 Xor:
 chaq-qob bo-la A-nov chaq-qon - chaq-qon bo-la,

Hamma: Xor:

qay - si uy dan chiq-qan bo-la? Qay - si uy - dan

Hamma:

chiq-qan bo-la? Bar-cha-ga teng yoq qan bo-la

chaq-qon bo-la, chaq-qon bo-la.

chaq-qon bo-la, chaq-qon bo-la.

mf

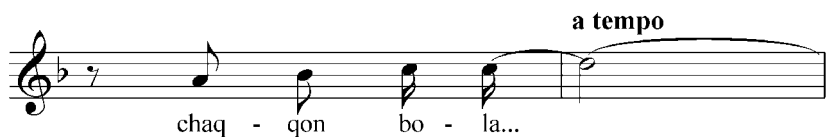
Ju-da da-dil bo-ra - yo - tir, dey-siz go'-yo

bo-la - bo - tir ib - rat o-ling chaq - qon - lar - dan,

E - lu yurt - ga yoq - qan - lar - dan.

f

A-nov chaq-qon chaq-qon bo-la

N a q a r o t:

Anov chaqqon-chaqqon bola,
Qaysi uydan chiqqan bola?
Barchaga teng yoqqan bola,
Chaqqon bola, chaqqon bola.

Ko‘rinishi bardam ekan,
Qadamlari ildam ekan.
Qo‘shnilari yaxshi bilar,
Sheriklari havas qilar.

N a q a r o t:

Anov chaqqon-chaqqon bola,
Qaysi uydan chiqqan bola?
Barchaga teng yoqqan bola
Chaqqon bola, chaqqon bola.

Ko‘zi tiyrak mergan bola,
Ko‘kragini kergan bola.
Kiyinvolgan ixchamgina,
Epchilgina, ishchangina.

N a q a r o t

Juda dadil borayotir,
Deysiz go‘yo bolabotir.
Ibrat oling chaqqonlardan,
El-u yurtga yoqqanlardan.

N a q a r o t

BAHOR QO'SHIG'I

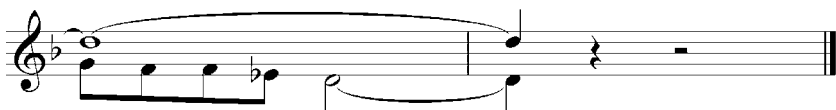
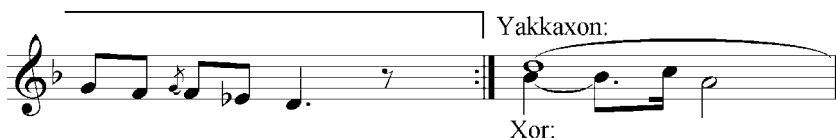
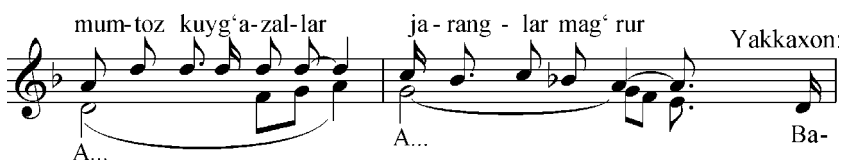
Shernazar Qushnazarov she'ri

Rustam Abdullayev musiqasi

Moderato

The musical score is written for a single melodic line in 4/4 time, featuring a key signature of one flat (B-flat). The tempo is marked 'Moderato'. The score consists of seven staves of music. The first staff begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The lyrics are in Uzbek and are written below the notes. The melody includes various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The score concludes with a final note and a fermata.

mf
Bul - bul - lar say - ray - di o'l - kam - da ba-hor,
yosh dil - lar yay - ray - di o'l - kam - da ba-hor, ba-
f
hor, ba-hor. Erk qut- lug' yur-tim. Ba
hor, Ba-hor, ko'rk qut- lug' yur- tim. Ba -
hor, - Ba-hor. - Erk -qut- lug' yur- tim, - - Ba
hor, Ba-hor, ko'rk qut- lug' yur- tim.
Ko'h-na mad - ra - sa- lar, pesh - to - qi - da nur

Bulbullar sayraydi —
O'lkamda bahor.
Yosh dillar yayraydi —
O'lkamda bahor.

N a q a r o t:
Bahor, bahor,
Erk qutlug', yurtim.
Bahor, bahor,
Ko'rk qutlug', yurtim.

Ko'hna madrasalar,
Peshtoqida nur.
Mumtoz kuy-g'azallar,
Jaranglar mag'rur.

N a q a r o t:
Bahor, bahor,
Erk qutlug', yurtim.
Bahor, bahor,
Ko'rk qutlug', yurtim.

Quvonchim bo'lasan —
Toki hayot bor.
Baxt bo'lib kulasan,
Ey, suluv bahor.

Erka farzandingmiz,
Vatan, onajon.
Baxtimiz, faxrimiz,
Hur O'zbekiston.

N a q a r o t:
Bahor, bahor,
Erk qutlug', yurtim.
Bahor, bahor,
Ko'rk qutlug', yurtim.

YEMAGANLAR ARMONDA

Sulton Jabbor she'ri

Habibullo Rahimov musiqasi

Allegro

Meno

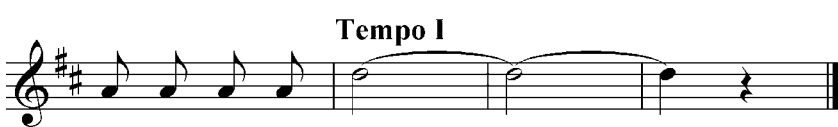

Poco accel.

Ha - say - ni - mi Hu - say - ni - mi? Hu - say - ni - mi,

Tempo I

Hu - say - ni - mi, hey.

Rahmat kumush ko'zimga,
 Mazza kirdi uzumga.
 Har bir boshi bir quchoq,
 Boshda soyabon-yaproq.

So'rida qator-qator,
 Osilishib o'ynar dor.
 Donalari dumaloq,
 O'rta barmoq, bosh barmoq.

N a q a r o t:
 Qizil, sariq, qora, oq,
 Donasi dur sara bog'.
 Dilingiz ne tusaydi,
 Hasaynimi, husayni?

O'zga ta'mi, chiroyi,
 Kishmishmi yo Daroyi?
 Yetilib pishgan ayni,
 Hasayni-yu husayni.

Daroyidan emas kam,
 Kishmish, Qorajanjal ham.
 Qay birini sevasiz?
 Bari mehnat mevasi!

N a q a r o t

TOM BOSHIDA QIZG'ALDOQ

Normurod Narzullayev she'ri

Habibulla Rahimov musiqasi

Allegro

Solist Xor

Tom bo - shi - da qiz - g'al - doq Tom bo - shi - da

Solist

qiz - g'al - doq O'y - nar sha - mol sho'x quv - noq

Xor Solist

O'y - nar sha - mol sho'x quv - noq Hay - ron bo - qar

qi - za - loq. Qu - lo - g'i - da

oy - bal - doq Go' - yo ya - shil

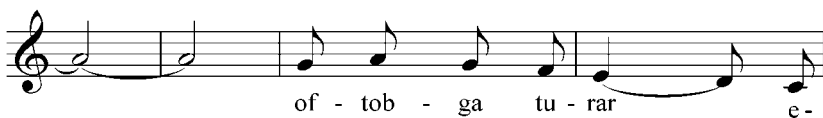
Xor Solist

o - lam - ni o - lam - ni o - lam - ni Chin dil - dan qut -

Xor Solist

lar e - mish qut - lar - mish qut - lar - mish Barg - la -

ri - da shab - nam - ni.

Tom boshida qizg'aldoq,
O'nar shamol sho'x, quvnoq.
Hayron boqar qizaloq,
Qulog'ida oybaldoq.

Go'yo yashil olamni
Chin dildan qutlar edi.
Barglarida shabnamni
Oftobga tutar edi.

Shunchalarki yer mehri,
Siylab, ko'tarmish boshga.
Ziyosida bor sehri,
Intilar u quyoshga.

Bahordan berib darak,
Tomda yashnar qizg'aldoq,
Urar yonida yurak,
Ko'klam qizi qizaloq.

AZIZ USTOZLAR

To'liqin she'ri

Sobir Boboyev musiqasi

Allegretto

Do - im a - ziz hur - ma - tin - giz, U - nut - may

miz meh - na - tin - giz Dom - la - jon - lar,

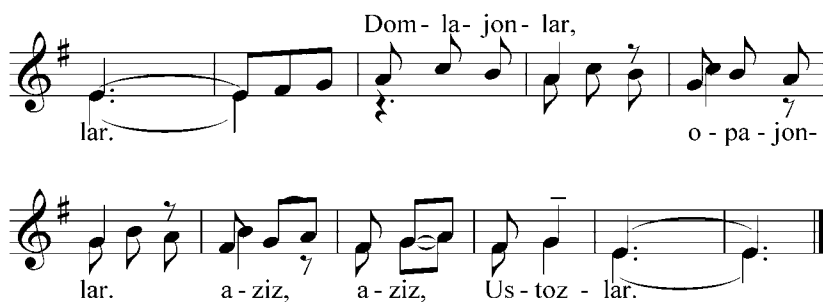
o - pa - jon - lar, a - ziz Us toz - lar.

Dom - la - jon - lar o - pa - jon - lar, a - ziz a - ziz

Us - toz - lar Bo - shi - miz - ni si - la - din

giz, biz - ga oq yo'l ti - la - din - giz,

Dom - la - jon - lar o - pa - jon - lar, a - ziz Uz - toz -

Doim aziz hurmatingiz,
Unutmaymiz mehnatingiz.
Domlajonlar, opajonlar,
Aziz ustozlar.

Sizga izzat, sizga hurmat,
Yosh qalblarda bo'lur har vaqt.
Domlajonlar, opajonlar,
Aziz ustozlar.

N a q a r o t :
Boshimizni siladingiz,
Bizga oq yo'l tiladingiz.
Domlajonlar, opajonlar,
Aziz ustozlar.

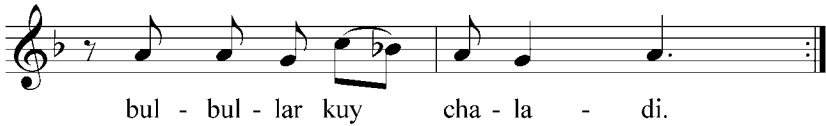
Sizlar bizning baxtimizsiz,
Dillardagi abdimizsiz.
Domlajonlar, mehribonlar,
Aziz ustozlar.

ONA QO‘LLARI

T. Ilhomov she'ri

G‘, Qodirov musiqasi

Moderato

1. Bahor kelsa shoxlarda
Bulbullar kuy chaladi.
Ona soz olsa qo'lga,
Ajab kuy taraladi.

N a q a r o t :
Hormang, ona qo'llari,
Tolmang, ona qo'llari!

2. Zumrad bahor quyoshi
Yashnatar chechaklarni.
Aziz ona qo'llari
Ulg'aytirar go'daklarni.
3. Esar bahor shamoli,
Tiniq bo'lsin, deb osmon.
Tinmas ona qo'llari,
Tinch bo'lsin, deb keng jahon.
4. Shoshar bahor suvlari,
Yerlarni yasatay, deb.
Tinmas ona qo'llari,
Hayotni bezatay, deb.

NAVRO'ZIM

Shukur Qurbon she'ri

Dilorom Omonullayeva musiqasi

Moderato

Bog-lar da-raxt - lar - ni-ki, Tog'-lar lo - la

lar - ni-ki. Kim ni - ma de - sa de - sin,

Bay - ram bo - la - lar - ni-ki!

1. Bog'lar — daraxtlarniki,
Tog'lar — lolalarniki,
Kim nima desa desin,
Bayram — bolalarniki!

N a q a r o t :
Navro'z, Navro'z, Navro'zim,
Sen mening ko'rar ko'zim,
Sen mening aytar so'zim,
Sen mening xuddi o'zim!

2. Bog' bahorsiz qolmasin,
To'kmasin tog' lolasin.
O'zbekiston bag'rida
Navro'zlar omon bo'lsin!

BOLALAR

Jumaniyoz Jabborov she'ri

Habibulla Rahimov musiqasi

Tez

Xuddi bog‘lar gul-chechagi,
 Qirlarda-yo lolalar,
 O‘zbekiston kelajagi —
 Bolalar, bolalar, bolalar!

Biz quvnoqmiz, sho‘x, erkamiz,
 Yo tog‘dan shalolalar,
 Vatanga porloq ertamiz,
 Bolalar, bolalar, bolalar!

Sevinch bo‘lib yog‘dik dilga,
 Misli shabnam jalalar,
 Biz iftixor, quvonch elga,
 Bolalar, bolalar, bolalar!

Boshingizdan quyosh sochdi,
 Mangu zarrin tolalar,
 Iqbol bizga bag‘rin ochdi,
 Bolalar, bolalar, bolalar!

HUMO QUSHIM

P.Mo‘min she’ri

T.Ostonov musiqasi

Quvnoq

Bosh - ga qo‘n - ding par - voz ay - lab

yur - tu xal - qim e‘ - zoz ay - lab Tug‘ - ro qu - shim

Hu - mo qu - shim Tug‘ - ro qu - shim Hu - mo qu - shim

Ming o' r - gi - lay qo - ma - ting - dan ber - gan bax - tu

o - ma - ding - dan Sa - mo qu - shim Hu - mo qu - shim

Sa - mo qu - shim Hu - mo qu - shim

f Is - tiq - lol - dan ni - sho - na - san yar - qi - ra - gan
Bashlab ber - ding yan - gi dav - ron yash - na o - na

pe - sho - na - san Zi - yo qu - shim,
O'z - be - kis - ton! Tan - ho qu - shim,

Xu - mo qu - shim Zi - yo qu - shim Xu - mo qu - shim.
Xu - mo qu - shim Tan - ho qu - shim Xu - mo qu - shim.

Boshga qo'nding parvoz aylab
Yurt-u xalqim e'zoz aylab
Yug'ro qushim, Humo qushim.

Ming o'rgilay qomatingdan
Bergan baxt-u omadingdan
Samo qushim, Humo qushim.

Istiqloldan nishonasan,
Yargiqagan peshonasan,
Ziyo qushim, Humo qushim.

O'ZBEKISTON BAHORI

Normurod Narzullayev she'ri

Farhod Olimov musiqasi

Vals sur'atida

mf

O'l - kam - ga kel - di ba - hor

Qal - dir - g'och qa - no - ti - da

yul - duz - li o - nin kut - gay

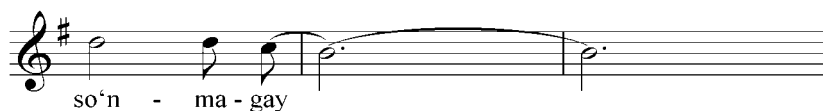
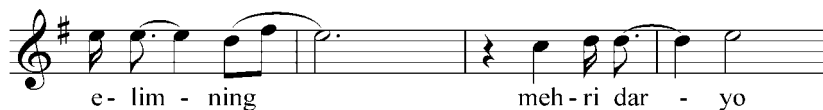
har in - son xa - yo - ti - da

ishq go' - zal - lik

na - mo - yon bor - liq - ning ba - yo -

ti - da bor - liq - ning ba - yo

ti - da O'z - be - kis - ton

ga Dun-yo ya-sha - rib ke-tar

ken - ga - yib ko'z - la - ri -

ga Mu- ruv - vat - li

e - lim - ning meh - ri dar - yo

so'n - ma - gay.

O'lkamga keldi bahor qaldirg'och qanotida,
 Yulduzli onin kutgay har inson hayotida.
 Ishq, go'zallik namoyon borliqning bayotida,
 O'zbekiston bahori xazon bilmas, so'lmagay,
 Muruvvatli elimning mehri daryo, so'nmagay.

Omon-omon tilashar yaxshilar o'zlariga,
 Boychechaklar unadi, har bosgan izlariga.
 Dunyo yasharib ketar kengayib ko'zlariga,
 O'zbekiston bahori xazon bilmas, so'lmagay,
 Muruvvatli elimning mehri daryo, so'nmagay.

O'ZBEKISTON – VATANIM MANIM

J.Jabborov she'ri

D.Omonullayeva musiqasi

Moderato con moto

Qo'shiqlarda Vatan ma'nosi,
Qo'shiqlarda xalqim sadosi,
Vatan kuyin yangratsa dillar,
Yangrar yurtning yer-u samosi.

Vatan-ona, biz unga farzand,
Bir chinorning barglari monand.
Dildan dilga yo'l olur qo'shiq
Ko'ngillarni etgaydir payvand.

N a q a r o t :

Qo'shiq – qalbim, chamanim manim,
Qo'shiq – faxrim, jon-tanim manim.
Diyor bo'ylab yangrar bir qo'shiq:
«O'zbekiston – Vatanim manim».

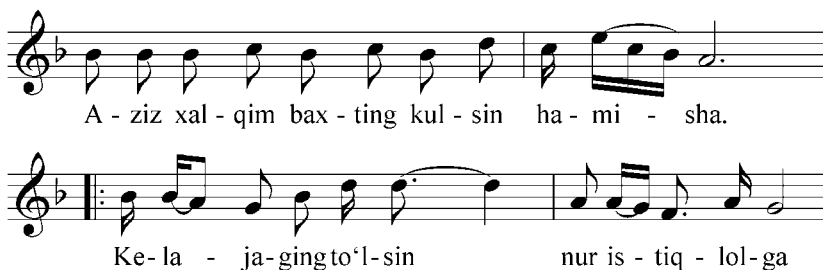
ISTIQLOL HAQIDA QO'SHIQ

L. Qo'ldosheva she'ri

Q. Mamirov musiqasi

Marsh sur'atida

Ey, muqaddas Turon, ey qutlug' makon.
Senda ziyo topdi har ahli urfon.
Jahongir Temurning ruhi senga yor,
Adolatning tug'i bo'ldi barqaror!

Keldi yorug' kunlar o'zbek eliga,
Ega bo'ldi o'z erkiga, tiliga.
Ilm-u fanning ochib oltin sandig'in,
Kalitini berdi yurtning qo'liga.

N a q o r a t :

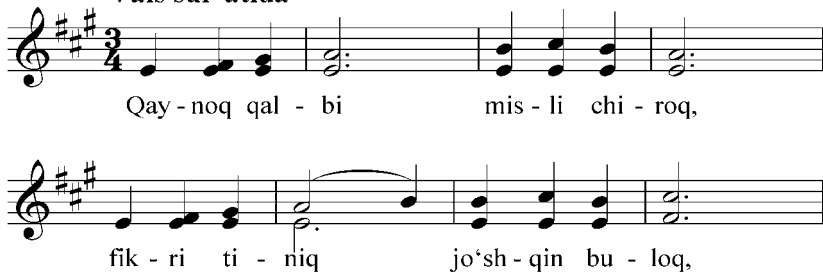
Yasha O'zbekiston, istiqlol yasha!
Aziz xalqim, baxting kulsin hamisha.
Kelajaging to'lsin nur, istiqbolga,
Avlodlaring yetaversin kamolga!

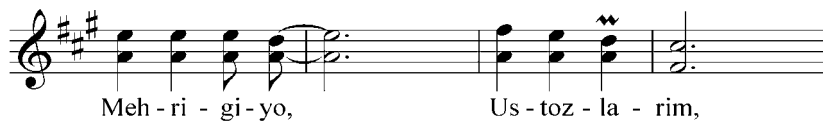
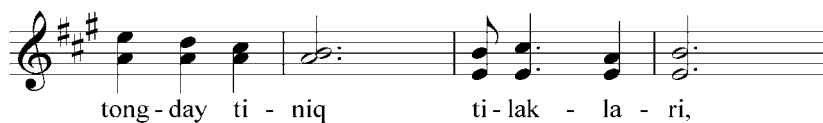
USTOZLARIM

Saltanat O'rinova she'ri

Habibulla Rahimov musiqasi

Vals sur'atida

Qaynoq qalbi – misli chiroq,
Fikri tiniq – jo'shqin buloq.
Tongday tiniq tilaklari,
Yurgan yo'li mangu porloq.

Pur ma'no bor so'zingizda,
Quyosh balqir yuzingizda.
Bashar Sizdan kamol topar,
Chechak unar izingizdan.

Mehrigiyo, Ustozlarim,
So'zi ziyo Ustozlarim.

Mehrigiyo, Ustozlarim,
So'zi ziyo Ustozlarim.

MILLAT BAYROG'I

A.Suyun she'ri

T.Ostonov musiqasi

Tantanavor

mp

Qo - ra o't - mish qol - di ort -

The first system of musical notation for 'Tantanavor' is in 4/4 time with a key signature of two sharps (F# and C#). It begins with a treble clef and a key signature change from two sharps to one sharp (F#). The melody is written on a single staff, and the lyrics 'Qo - ra o't - mish qol - di ort -' are written below it. The bass staff is empty.

_da
Qo - ra o't - mish qol - di ort - da

The second system of musical notation continues the melody. It starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody is written on a single staff, and the lyrics '_da' and 'Qo - ra o't - mish qol - di ort - da' are written below it. The bass staff is empty.

Do - ril o - mon kun - lar yurt -

The third system of musical notation continues the melody. It starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody is written on a single staff, and the lyrics 'Do - ril o - mon kun - lar yurt -' are written below it. The bass staff is empty.

_da
Do - ril o - mon kun - lar yurt - da
Me - h(i)r ko'z - da mu - hab - bat -

The fourth system of musical notation continues the melody. It starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody is written on a single staff, and the lyrics '_da', 'Do - ril o - mon kun - lar yurt - da', and 'Me - h(i)r ko'z - da mu - hab - bat -' are written below it. The bass staff is empty.

-da Por-la Mil-lat bay-ro

Me-h(i)rko'z-damu-hab-bat-da Por-la Mi-lat bay-ro

f

g'i Os - mon to' - la yul - duz op -

g'i Os - mon to' - la yul - duz op -

poq Bir-bi-ri-dan chaq-noq bi

poq yul - duz op - poq bi

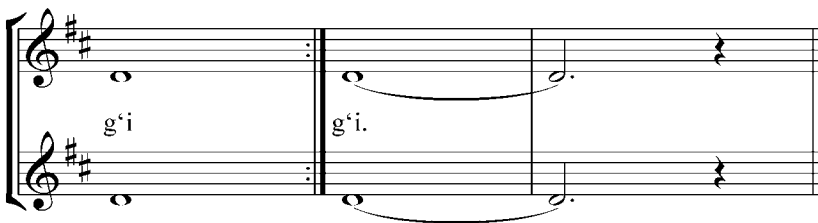
f

roq O'n ik-ki-si eng yar - qi -

roq chaq - noq bi - roq

roq Por-la Mil-lat bay-ro

O'n ik-ki-si eng yar - qi - roq

Qora o'tmish qoldi ortda,
 Dorilomon kunlar yurtda.
 Mehr ko'zda, muhabbatda,
 Porla, millat bayrog'i.

Naqarot:
 Osmon to'la yulduz oppoq,
 Bir-biridan chaqnoq biroq.
 O'n ikkisi eng yarqiroq,
 Porla, millat bayrog'i.

Mangulik yurt yo'lidasan,
 O'ngidasan, so'lidasan.
 Ozod xalqing qo'lidasan,
 Porla, millat bayrog'i.

Naqarot:
 Osmon to'la yulduz oppoq,
 Bir-biridan chaqnoq biroq.
 O'n ikkisi eng yarqiroq,
 Porla, millat bayrog'i.

YANGI YIL QO'SHIG'I

I. Muslim she'ri

G'. Qodirov musiqasi

Allegretto

Shod - lik - ka to'ldi bu - gun di - li - miz.

Kel - di zo'r bay - ram: Yan - gi yi - li - miz

Kel - di zo'r bay - ram Yan - gi yi - li - miz!

1. Shodlikka to'ldi,
Bugun dilimiz.
Keldi zo'r bayram:
Yangi yilimiz.

2. Sovg'alar oldik,
Yana bir quchog'.
Qodbobomizdan
Dimog'imiz chog'.

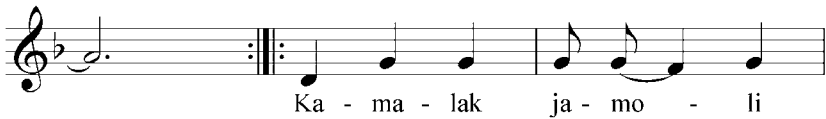
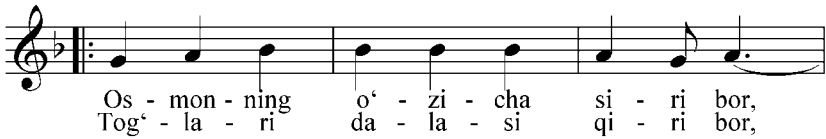
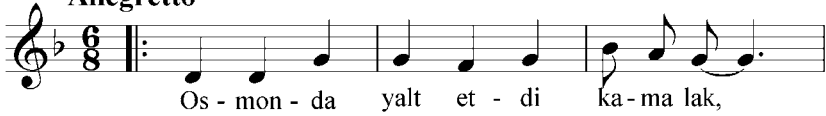
3. Keling, bolalar,
Birga o'ynaylik!
Yangi yilda xo'p
Kuylab quvnaylik.

KAMALAK IZLAYMAN

Po'lat Mo'min she'ri

Qahramon Komilov musiqasi

Allegretto

Osmonda yalt etdi kamalak,
Qo'nganday kattakon kapalak.

Ranglarmi egilgan yoy bo'lib,
Bulutlar chopishar toy bo'lib.

Osmonning o'zicha siri bor,
Tog'lari, dalasi, qiri bor.

Kamalak jamoli rang-barang,
Ko'zlarni tindirar, bir qarang.

Kamalak yo quyosh bolasi,
Ehtimol osmonning lolasi.

Xayolim u tomon yeladir,
Tez borib ushlagim keladir.

Husniga to'ydirmay kamalak,
Bir zumda yo'qoldi bedarak.

Osmondan ko'zimni uzmayman,
Mo'jiza — kamalak izlayman.

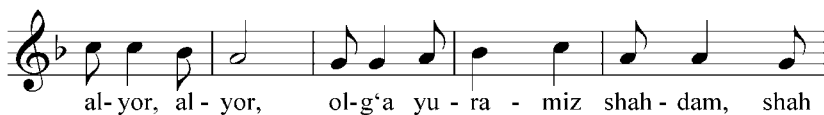
GULSHAN DIYOR – O'ZBEKISTON

Fayzi SHOHISMOIL she'ri

Sharif RAMAZONOV musiqasi

Tempo di marcia

O'zbekiston gulshan diyor,
Istiqlol bo'ldi barqaror.
Sha'ningga aytib alyor-alyor,
Olg'a yuramiz shaxdam-shaxdam.

Qalblarimizda oliy bitik,
Ruhlarimiz bardam, tetik.
Sha'ningga aytib alyor-alyor,
Olg'a yuramiz shaxdam-shaxdam.

N a q a r o t:
Yashna, kul, ey shonli Vatan
Senga fido bo'lsin bu tan,
Sha'ningga aytib alyor-alyor,
Gulshan diyor — O'zbekiston.

PIYODA ASKARLAR QO'SHIG'I

Qambar Ota she'ri

Avaz Mansurov musiqasi

Marsh sur'atida

1. Biz pi - yo - da as - kar - miz, as - kar - miz,
 hech bu - zil - mas saf - lar - miz, saf - lar - miz. Biz yo'l ol - gan
 lah - za - da Yer ke - la - di lar - za - ga
 Tra - ta - ta, Tra - ta - ta, Yer ke - la - di lar - za -
 ga! Xiz - ma - ti - miz zi - yo - da! Hey!

Biz piyoda askarmiz,
 Hech buzilmas saflarmiz.
 Biz yo'l olgan lahzada
 Yer keladi larzaga.

Mashq qilamiz piyoda,
 O'rda, qirda, qiyoda.
 Tinchlik uchun dunyoda
 Xizmatimiz ziyoda.

Tra-ta-ta, tra-ta-ta.
 Tra-ta-ta, tra-ta-ta,
 Yer keladi larzaga.

Tra-ta-ta, tra-ta-ta.
 Tra-ta-ta, tra-ta-ta,
 Xizmatimiz ziyoda.

O'ZBEKISTON – ONA, ONAJON!

A. Ko'chimov she'ri

A. Mansurov musiqasi

Moderato

mf

O-na yur-tim go'- zal bir cha-man

Shu cha-man- da men

gul-g'un- cha- man.

Gul- la- ri- ga o- shiq bul-bul- lar

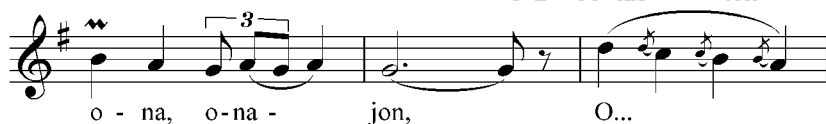
Men say- ro- qi sho'x

bul- bul-cha- man.

Naqarot:

Biz ya- rat- gan mo'ʻ-ji- za-lar- ga

Ha- li ko'p- lar

MARSH

M. Blanter musiqasi

Marsh suratida

The first system of the musical score is in 2/4 time and B-flat major. The treble staff begins with a piano (*pp*) dynamic and features a melody of eighth and sixteenth notes. The bass staff provides a rhythmic accompaniment with eighth notes and rests. The system concludes with a repeat sign.

The second system continues the melody in the treble staff and introduces a strong (*f*) dynamic in the bass staff, which plays a steady eighth-note accompaniment. The system ends with a repeat sign.

The third system features a change in the bass staff accompaniment, with chords and rests. The treble staff continues with a melodic line. The system concludes with a repeat sign.

The fourth system concludes the piece. The treble staff has a melodic line with accents, and the bass staff has a corresponding accompaniment. The system ends with a final double bar line.

YUGURISH

S.Abramova musiqasi

Allegretto

p

1.

2.

f

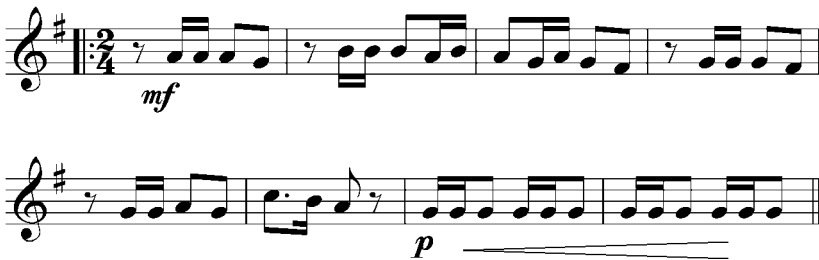
rit.

p

1.

2.

DILXIROJ
O'zbek xalq kuyi

BAHOR VALSI

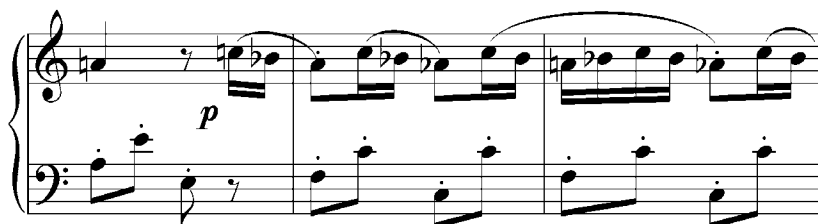
M.Mirzayev musiqasi

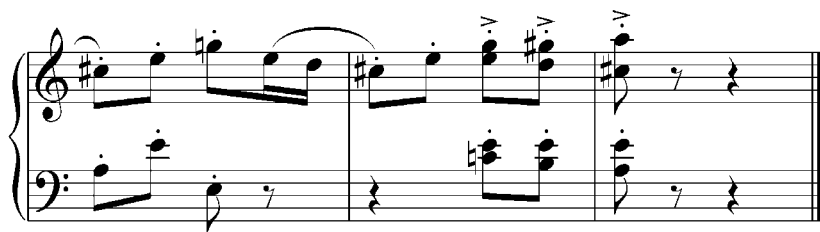
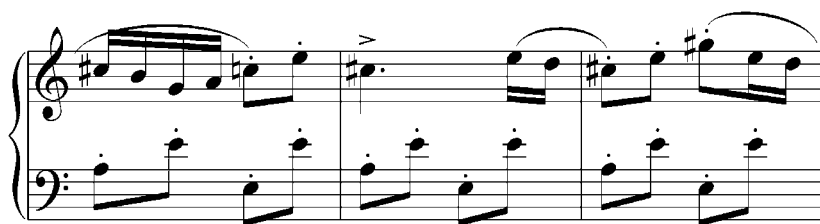
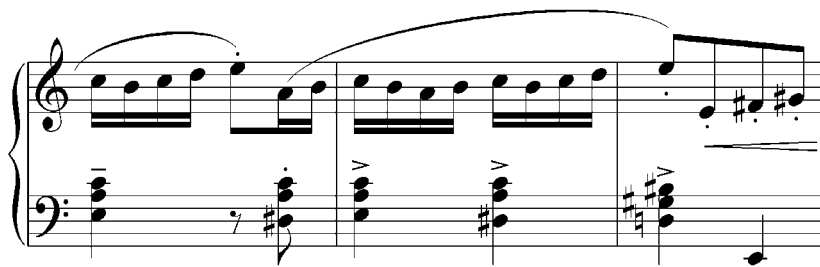

MASXARABOZLAR

D.Kabalevskiy musiqasi

Allegro

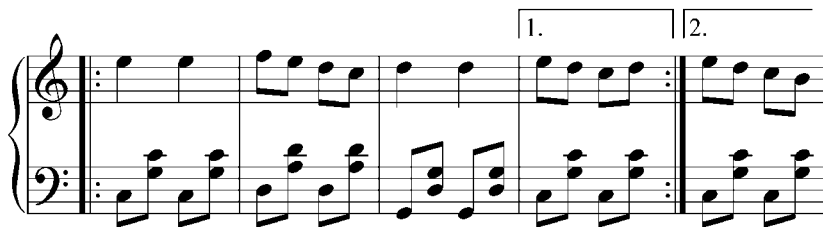
ANDIJON POLKASI

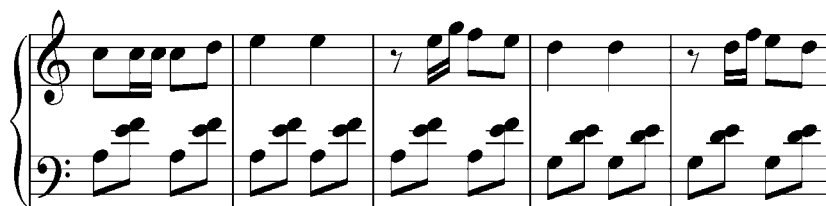
O'zbek xalq kuyi

Habibulla Rahimov

fortepiano uchun moslashtirgan

Allegro

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **I.A.Karimov.** Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori, Toshkent, 1997.
2. **I.A.Karimov.** «Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch», Toshkent, 2008.
3. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risidagi qonuni», Toshkent, 1997.
4. **S.I.Musabekova.** «Musiq tarbiyasi», Toshkent, 1973.
5. **A.Lugovskaya.** «Ritmicheskiy uprajneniya igri i plyaski», Moskva, 1991.
6. **R.Rahimova.** «Tarbiyachiga 1001 maslahat», Toshkent, 2007.
7. **A.Rahimov.** «Uchinchi ming yillikning bolasi», Toshkent, 2002.
8. **P.Yusupova.** «Maktabgacha tarbiya pedagogikasi», Toshkent, 1993.
9. **N.Rahimova.** «Kuyla oftobim», Toshkent, 2006.
10. **N.A.Vitlugina.** «Metodika muzikalnogo vospetaniya v detsikomu sadu», Moskva, 1973.
11. **G.Sharipova, Sh.Yakubova.** «Maktabgacha ta’lim muassalarida musiqa o‘qitish metodikasi». Toshkent, 2007.
12. **No‘monjon Soliyev.** «Musiq savodi alifbosi». Toshkent, 2003.

MUNDARIJA

Kirish	3
Maktabgacha ta'lim muassasasida va oilada musiqa savodini tarbiyalashning ahamiyati va vazifalari	5
Musiqaviy tovushlar va ularning xususiyati. Tovushqator registr va ularning vazifalari	7
Musiqaviy tovushlarning yozilishi. Kalitlar. Kalitlar haqida tushuncha	9
Notaning nota chizig'ida qanday yozilishi	11
Musiqaning ifoda vositalari	12
Musiqada dinamik iboralarning qo'llanilishi	13
Intervallar va intervallarning aylanishi	14
Intervallarning bosqichlari va ularning turlari	16
Notaga qarab nota bilan kuylash	17
Lad va tonliklar	18
Dirijyorlik qoidalari	20
Major, minor, uchtovushliklar va ularning yozilishi	22
Akkordlar haqida tushuncha	23
Qo'shiqni yod olish. «Chamandagi gullarmiz»	24
Oilada va bolalar bog'chasida musiqa savodining ahamiyati	28
Oilada va bog'chada bolalarni ashula aytishga o'rgatish	30
Turli guruhlarda musiqa tinglashning nazariy uslubiyati	32
Musiqa asboblarida ijro etish va uning vazifalari	34
Xalq musiqa ijodiyoti bilan	38
Notaga qarab kuylash. «Bahor keldi» qo'shig'i, I.Akbarov musiqasi	40
Bolalar bog'chasida «Navro'z bayrami» ni nishonlash	41
Bolalar bog'chasida musiqaviy ritmik harakatlarga o'rgatish metodikasi	46

Bolalar bog‘chasida musiqa mashg‘ulotining ish rejasi	55
Ashula aytganda nafas olish va nafas chiqarish usullari	56
Bolalar bog‘chasida musiqay ta’lim-tarbiya berishda tarbiyachining o‘rni	58
Oilada va MTM dagi bolalarning qo‘shiq aytish uslubi	60
Musiqa mashg‘ulotining shakllanish turlari	63
Bolalar bog‘chasida musiqa va o‘yinlar	64
Musiqa ostida jismoniy tarbiyaning roli	65
An’anaviy qo‘shiq ijrochiligi	71
O‘zbek bastakorlik san’ati. Yunus Rajabiyning hayoti va ijodi	72
Solfedjio. «Salomat», «Baxtli erkato‘y», «Chittig‘ul»	74
Musiqa – san’at turlaridan biri	76
Musiqa ostida harakat va o‘yinlar	77
Musiqa nazariyasi asoslari va metodlari	82
Raqs, xorovodlar va musiqaviy ritmik harakatlarning vazifalari.....	84
Bolalar bog‘chasida bayram ertaliklari	87
Kichik, o‘rta, katta va tayyorlov guruhlarida bayram ertaliklari.....	89
Bolalarning MTM da musiqaviy faoliyatini tashkil etish va jihozlash	94
Oilada musiqaviy faoliyatni tashkil etish va jihozlash	97
Bolalar o‘yinlarida musiqa	98
Foydalanish uchun qo‘shimcha materiallar	100
Foydalanilgan adabiyotlar	176

Nafisa Yusupovna Yusupova

**MUSIQA SAVODI,
METODIKASI VA RITMIKA**

*O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
tomonidan pedagogika oliy o'quv yurtlari hamda
kollejlari uchun o'quv qo'llanma sifatida
tavsiya etilgan*

Muharrir *B.Ashurov*
Texnik muharrir *T.Greshnikova*
Musahhih *H.Yusupova*
Kompyuterda tayyorlovchi *B.Ashurov*

Bosishga 2010-y.28.08. da ruxsat etildi. Bichimi 60x84 $\frac{1}{16}$.
Times garniturası. Ofset bosma. Shartli b.t. 11,25.
Jami 682 nusxa. Buyurtma № 91. Bahosi shartnoma asosida.

«Musıqa» nashriyoti. Toshkent. B.Zokirov ko'chasi, 1.

«Toshkent islom universiteti» nashriyot-matbaa birlashmasida chop etildi.
100011. Toshkent, A.Qodiriy ko'chasi, 11.